

SOSIAALISET VERKOSTOT SOSIAALISEN PÄÄOMAN LÄHTEINÄ SUOMESSA JA ETELÄ-AFRIKASSA

PILVI RANTANEN

Tampereen yliopisto

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2007

Tampereen yliopisto

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

RANTANEN, PILVI TUULIKKI:

Sosiaaliset verkostot sosiaalisen pääoman lähteinä Suomessa ja Etelä-Afrikassa

Pro gradu -tutkielma, 69 sivua ja kaksi liitettä

Sosiaalipolitiikka

Huhtikuu 2007

Sosiaalisen pääoman tutkiminen on käsitteen laajuuden vuoksi jakautunut pienempiin osiin. Tässä tutkimuksessa keskitytään ihmisten sosiaalisiin verkostoihin sosiaalisen pääoman lähtökohtina sekä sosiaalisen tuen lähteinä. Sosiaalisen tuen avulla verkostoista koottava sosiaalinen pääoma voi muokkautua konkreettiseen ja käytettävään muotoon. Kun tehdään tutkimusta sosiaalisista verkostoista ja sosiaalisesta tuesta, on huomioitava kulttuurilliset ja kehitykselliset erot. Hyvinvointivaltiomalli ja hyvinvointivaltiollinen kehitysaste vaikuttavat sosiaalisten suhteiden muodostumiseen yhdessä köyhyyden ja julkisen sektorin kehittyneisyyden kanssa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää sosiaalisten verkostojen eroavaisuuksia Suomessa ja Etelä-Afrikassa. Mitä eroja löytyy sosiaalisten verkostojen muotoutumisessa ja sosiaalisen tuen ulottuvuuksilla pitkälle kehittyneen sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion ja vasta demokratisoituvan ja kehittyvän liberalistisen hyvinvointivaltion väliltä? Tutkimuksen empiirinen osuus perustuu ISSP 2001: Social Networks II aineistoon. Analyysi on tehty kvantitatiivisin tutkimusmenetelmin. Sosiaalisia verkostoja tarkasteltaessa eteläafrikkalaiset ovat enemmän yhteydessä niin perheeseen, sukuun kuin ystäviinsäkin kuin suomalaiset. Tulokseen saattaa vaikuttaa laajempi käsitys perheenjäsenistä sekä Etelä-Afrikan sosiaalipoliittinen kehittymättömyys, jolloin perheen ja läheisten ystävien tuki korvaa paljolti palveluja ja apua, jota yhteiskunta ei pysty tarjoamaan. Pelkkien läheisverkostojen tutkimisella eteläafrikkalaisilla näyttäisi olevan ainakin tiheämmin ja kenties tiukemmin sitoutuneet sosiaaliset verkostot kuin suomalaisilla. Lisävaloa tilanteeseen saadaan tarkastelemalla ensisijaisen sosiaalisen tuen tuottajia molemmissa maissa toiminnallisen, materiaalsen ja emotionaalisen tuen muodoissa. Eteläafrikkalaiset vastaajat hakevat sosiaalista tukea hieman laaja-alaisemmin kuin suomalaiset vastaajat. Suomalaiset näyttäisivät tukeutuvan lähinnä omaan puolisoon, perheeseen ja julkisiin palveluihin muiden verkoston jäsenten tuen jäädessä vähemmälle. Eteläafrikkalaiset turvautuivat lähinnä omaan perheeseen, sukulaisiin ja puolisoon mutta muutkin verkoston jäsenet tuntuvat tuottavan enemmän tukea kuin Suomessa. Toisaalta suomalaiset pystyvät eteläafrikkalaisia paremmin turvautumaan julkisiin palveluihin, mikä todennäköisesti vähentää sosiaalisista verkostoista haettavaa sosiaalisen tuen määrää. Eteläafrikkalaisilla on siis todennäköisesti vahvemmat läheissuhteet kuin suomalaisilla, jotka ovat tottuneet hyvinvointivaltion tuottamiin palveluihin. Etelä-Afrikassa olisi tällä hetkellä varmasti järkevää yrittää lisätä yhteisöjen ja eri ryhmittymien välistä yhteistyötä, jolloin yhdistävä sosiaalinen pääoma pystyisi kasvamaan yhdessä demokraattisen kehityksen kanssa. Suomessa taas on tulevaisuudessa todennäköisesti yhä enemmän tarvetta toimiville lähiverkostoille ja sitovalle sosiaaliselle pääomalle julkisen puolen heikentyvän taloudellisen tilanteen vuoksi.

Asiasanat: sosiaalinen pääoma, sosiaaliset verkostot, sosiaalinen tuki

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Sosiaaliset verkostot	3
2.1 Sosiaalisten verkostojen määrittelyjä	4
2.2 Sosiaalisten verkostojen rakentuminen	5
2.3 Sosiaaliset verkostot resurssina	8
2.4 Elämänhallinta ja sosiaalinen tuki	11
2.5 Yhteenveto	13
3 Sosiaalinen pääoma ja sosiaaliset verkostot	16
3.1 Sosiaalisen pääoman rakentuminen	16
3.2 Sosiaalisen pääoman ulottuvuuksia	22
3.3 Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointivaltio	25
3.4 Yhteenveto	31
4 Suomi ja Etelä-Afrikka	33
4.1 Pohjoismainen hyvinvointivaltio Suomi	33
4.2 Demokratisoituva Etelä-Afrikka	37
4.3 Yhteenveto	40
5 Tutkimusongelma, aineiston esittely ja tutkimusmenetelmät	41
5.1 Tutkimusongelma	41
5.2 Aineisto	41
5.3 Tutkimusmenetelmät	42
6 Sosiaaliset verkostot Suomessa ja Etelä-Afrikassa	43
6.1 Sosiaalisten verkostojen rakenne	43
6.1.1 Yhteys perheeseen	43
6.1.2 Yhteys sukulaisiin	45
6.1.3 Yhteys ystäviin	47
6.2 Sosiaalisen tuen verkostot	50
6.2.1 Toiminnallisen tuen verkostot	50
6.2.2 Materiaalisen tuen verkostot	52
6.2.3 Emotionaalisen tuen verkostot	54
6.2.4 Verkostoista saatava informaatio	55
6.3 Yhteenveto	56

7 Lopuksi	59
Lähdeluettelo.....	65

Taulukot

Taulukko 1. Keskiarvo vastaajien yhteydestä perheeseensä Suomessa ja Etelä-Afrikassa	43
Taulukko 2. Keskiarvo vastaajien yhteydestä sukulaisiinsa Suomessa ja Etelä-Afrikassa.....	45
Taulukko 3. Koulutus ja keskiarvot yhteyksistä sukulaisiin Suomessa ja Etelä-Afrikassa	46
Taulukko 4. Yhteiskuntaluokka ja keskiarvot yhteyksistä sukulaisiin Suomessa ja Etelä-Afrikassa	47
Taulukko 5. Keskiarvo vastaajien yhteyksistä ystäviinsä Suomessa ja Etelä-Afrikassa	48
Taulukko 6. Koulutus ja keskiarvot yhteyksistä ystäviin Suomessa ja Etelä-Afrikassa.....	49
Taulukko 7. Yhteiskuntaluokka ja keskiarvot yhteyksistä ystäviin Suomessa ja Etelä-Afrikassa....	50

Kaaviot

Kaavio 1. Yhteys perheeseen.....	44
Kaavio 2. Yhteys sukulaisiin	46
Kaavio 3. Yhteys ystäviin	49
Kaavio 4. Ensisijainen apu sairaana.....	51
Kaavio 5. Rahan lainaaminen	53
Kaavio 6. Ensisijainen apu masennukseen.....	54
Kaavio 7. Informaatio avoimista työpaikoista.....	55

Liitteet

- Liite 1. Tutkimuksessa analysoidut kysymykset
- Liite 2. Tutkimuksessa käytettyjä taulukoita

1 Johdanto

Sosiaalinen pääoma on laaja käsite ja sen sisällöstä on käyty paljon keskustelua. Keskustelun vireyttä on edesauttanut käsitteen hyvä sovellettavuus eri aloille, vaikka varsinaiset juuret ovatkin löydettävissä taloustieteestä, kun sosiaalista pääomaa alettiin huomioida yhtenä pääoman lajina. Erityistä suosiota sosiaalinen pääoma sai käsitteenä, kun huomattiin sosiaalisten verkostojen ja luottamuksen merkitys markkinoilla. (Ruuskanen 2001, 3-4). Sosiaalisen pääoman muotoutumiselle on yleensä tutkimuksessa vaadittu sosiaalista verkostoitumista, tietyn ryhmän tai ryhmien sisäistämät yhteiset arvot ja normit, sekä yleistynyt luottamus, jotka mahdollistavat ryhmän tai ryhmien paremman yhteistoiminnan. Sosiaalisen pääoman on nähty parantavan kansalaisyhteiskunnan toimintaa ja yhteenkuuluvaisuutta sekä vaikuttavan aivan yksilötasollakin. Yksilöt voivat hankkia sosiaalista pääomaa lisäämällä sosiaalisia suhteitaan ja verkostoitumalla toisiin ihmisiin tai ryhmittymiin yhteiskunnan eri osa-alueilla. Sitä kautta yksilö voi saavuttaa enemmän itselleen tärkeää informaatiota tai saada epävirallista sosiaalista tukea erilaisissa elämän ongelmatilanteissa. Sosiaalisen pääoman kautta muodostuvasta epävirallisesta sosiaalisesta tuesta on tullut jatkuvasti muuttuvassa yhteiskunnassa pysyvä osa ihmisten jokapäiväistä elämää. Kaikkiin eri ongelmatilanteisiin ei välttämättä löydy apua julkisista palveluista eli virallisesta sosiaalisesta tuesta, jolloin henkilökohtaiset verkostot perheen, suvun, ystävien, naapureiden ja työkavereiden kesken nousevat tärkeään asemaan.

Sosiaalisesta pääomasta käydyssä keskustelussa on usein keskitytty vain tiettyyn osaan käsitettä, kuten luottamuksen toteutumiseen yhteiskunnassa tai sitovan ja yhdistävän sosiaalisen pääoman vertailuihin. Yksi osa keskustelua käsittelee sosiaalisia verkostoja sosiaalisen pääoman ytimenä. Olenkin halunnut keskittyä tähän osaan pääomakeskustelusta selventääkseni sosiaalisen pääoman lähtökohtia ja perusrakenteita, joista muut pääoman akselit voivat muodostua. Tässä tutkimuksessa haluan keskittyä vertailemaan ihmisten sosiaalisia verkostoja kahdessa hyvinvointivaltiolliselta tilaltaan erilaisessa yhteiskunnassa. Sosiaalista pääomaa tutkittaessa tai mitattaessa, kiinnitetään yleensä huomiota sosiaalisten verkostojen lisäksi muuhun yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen, kuten yhdistyksissä toimimiseen sekä yleistyneeseen luottamukseen. Sosiaalisia suhteita tutkimalla voidaan kuitenkin saavuttaa tietoa sosiaalisen pääoman lähtökohdista. Ilman perusrakenteita, muidenkaan sosiaalisen pääoman tärkeiden osien on hankala muotoutua. Hyvinvointivaltiolla on myös oma osansa sosiaalisen pääoman syntymiseen ja kehittymiseen. Tutkijoiden mukaan hyvinvointivaltio voi osaltaan kannustaa ja lisätä sosiaalisen pääoman muodostumista tai toisaalta myös rapauttaa sitä tekemällä kansalaisistaan palveluista ja tulonsiirroista riippuvaisia yksilöitä.

Haluankin verrata kahden eri kehitystilanteessa olevan hyvinvointivaltion kansalaisten sosiaalisia verkostoja, nähdäkseni millaisia eroja verkostoista mahdollisesti löytyy ja voiko hyvinvointivaltio osaltaan lisätä tai vähentää ihmisten sosiaalisia suhteita. Minusta kiinnostavaa on nähdä vaikuttaako kehittynyt hyvinvointivaltio kansalaistensa sosiaalisiin verkostoihin esimerkiksi vähentävästi. Koska ihmiset voivat luottaa hyvinvointipalveluihin, heidän ei tarvitse pitää aktiivisena suurta ihmissuhdeverkostoa. Vai lisäävätkö hyvinvointipalvelut kenties ihmisten vapaa-aikaa ja näin mahdollistavat entistä laajemman sosiaalisen verkostoitumisen? Lisäävätkö kehnosti saatavat tai huonosti kehittyneet hyvinvointipalvelut vastaavasti ihmisten tarvetta omiin sosiaalisiin verkostoihin? Vai vähenevätkö ihmisten sosiaaliset kontaktit heikommin kehittyneessä hyvinvointivaltiossa, kansalaisten joutuessa keskittymään arkisiin askareisiin selviytyäkseen jokapäiväisestä elämästään? Kahden hyvinvointivaltiolliselta tilaltaan erilaisen maan kansalaisten sosiaalisten verkostojen vertailulla voidaan saada jonkinasteista selvyyttä hyvinvointivaltion mahdollisiin vaikutuksiin sosiaalisen pääoman perusrakenteiden muodostumiselle.

Olen valinnut tutkimukseeni kaksi toisistaan monessa suhteessa poikkeavaa maata. Suomi on pitkälle kehittynyt, sosiaalidemokraattinen hyvinvointivaltio, kun taas Etelä-Afrikka on vasta demokraattisen kehityksen tiellä oleva, kehittyvä liberalistinen hyvinvointivaltio. Maiden erilaisen hyvinvointivaltiollisen taustan vuoksi oletan ihmisten sosiaalisten verkostojen eroavan toisistaan. Suomessa julkinen palveluverkosto on hyvin kehittyntä, joten oletan suomalaisten turvautuvan vähemmän omiin henkilökohtaisiin sosiaalisiin verkostoihinsa kuin eteläafrikkalaisten, joiden on kenties välttämättömämpää turvautua omiin verkostoihinsa saadakseen jokapäiväisessä elämässä tarvittavaa sosiaalista tukea. Toisaalta taas oletan suomalaisilla olevan enemmän vapaa-aikaa ja sosiaalisten suhteiden keskittyvän ystäviin ja kenties työkavereihin ja tuttaviiin. Etelä-Afrikassa taas uskoisin ihmisten sosiaalisten verkostojen keskittyvän perheeseen ja sukulaisiin, joilta kenties saadaan helpommin myös sosiaalista tukea.

Keskityn työssäni aluksi teoreettisiin lähtökohtiin eli sosiaalisten verkostojen yleiseen rakentumiseen ja niiden merkitykseen yksilön elämässä. Sen jälkeen tarkastelen sosiaalisesta pääomasta käytyä keskustelua ja sosiaalisten verkostojen tärkeyttä sosiaalisen pääoman luomisessa. Seuraavaksi keskityn lähemmin tarkastelemaan valitsemieni tutkimusmaiden hyvinvointia tällä hetkellä ja käynnissä olevia kehityskulkuja. Maiden esittelyjen jälkeen siirryn aineistoni pariin ja esittelen saamani tutkimustulokset. Lopuksi yhdistän yleisemmän keskustelun oman tutkimukseni tuloksiin ja esitän johtopäätökseni.

2 Sosiaaliset verkostot

Sosiaaliset verkostot toimivat merkittävänä voimavarana niin yksilöille, yhteisöille kuin yhteiskunnillekin. Tässä luvussa esittelen ensin kirjallisuudessa ja aikaisemmassa tutkimuksessa käytettyjä sosiaalisten verkostojen määrittelyjä. Ensimmäiset määrittelyt lähtivät naapuriverkostoista ja lähiyhteisöistä sekä niiden merkityksestä jokapäiväisessä elämässä. Informaatioteknologian vaikutuksesta johtuen yksilöiden sosiaaliset verkostot ovat jakaantuneet yhä suuremmalle alueelle, säilyttäen silti yhteisöjen tärkeän roolin yksilön elämässä. Seuraavaksi käsittelem erilaisten sosiaalisten verkostojen rakentumista. Eroja näkyy mm. sen suhteen, koostuvatko verkostot lähisukulaisista vai ystäväistä tai naapureista. Verkostojen rakenteellisia eroja saattaa muodostua myös sukupuolen, rodun tai kansalaisuuden mukaan, vaikka tietty peruskaava on nähtävissä kaikissa verkostoissa. Yleisesti ajatellaan kaikilla olevan muutama tärkein ja läheisin suhde ja useampia kaukaisempia suhteita, jotka saattavat kuitenkin olla aivan yhtä tärkeitä. Rakenteiden jälkeen kerron sosiaaliin verkostoihin kätkeytyneistä resursseista. Verkostoja voidaan itsessään pitää resursseina tai niiden kautta voidaan löytää sosiaalisia suhteita, joista voi olla apua vaikeissa tilanteissa. Sosiaalisista verkostoista löytyvät resurssit voivat olla henkistä tukea, materiaalista apua, informaatiota, kumppanuutta ja ryhmään kuulumisen tunnetta.

Verkostoja voidaan pitää resurssina myös informaation kulun näkökulmasta. Laajemmat ja homogeenisemmat verkostot tuottavat aina enemmän yksilöä hyödyttävää informaatiota ja yksilölle kannattavinta onkin toimia siltana erilaisten ryhmien välillä. Emotionaalista tukeakaan ei sovi unohtaa, sillä arjessa on tärkeää läheisten ihmisten osallisuus ja yhteenkuuluvaisuuden tunne. Verkostoresurssit toimivatkin osaltaan sosiaalisen pääoman muodostumisessa. Lopuksi esittelen sosiaaliset verkostot elämänhallinnan ja sosiaalisen tuen lähteinä. Näihin vaikuttavat oleellisesti sosiaaliset olosuhteet, kuten virallinen ja epävirallinen tuki. Elämänhallinta on tunnetta selviytymisestä vastoinkäymisten edessä, ja juuri ongelmatilanteissa sosiaalisista verkostoista löytyvä apu voikin olla korvaamatonta. Verkostojen eri jäsenet tarjoavat kuitenkin usein erikoistunutta sosiaalista tukea, ja harva saakaan kaikkea tarvitsemaansa tukea vain lähiverkostostaan. Verkostoista saatava tuki vaatii kuitenkin yksilöltä aktiivista toimintaa ja suhteiden aktivointia. Kokonaisuudessaan verkostoista saatava sosiaalinen tuki koetaan kuitenkin kannustavana ja tukevana resurssina.

2.1 Sosiaalisten verkostojen määrittelyjä

John L. Casti (1995) on määritellyt verkostot omaksi järjestelmäkseen, jossa eri subjektit eli tässä tapauksessa ihmiset, ovat yhteydessä toisiinsa erilaisten linkkien tai yhteyksien kautta. Näissä verkostoissa etenee informaatiota, materiaalia, rahaa ja ihmisiä niiden osista toisiin. (Emt. 5-6).

Ensimmäiset verkostanalyysiä käyttäneet tutkijat käyttivät sosiaalisten verkostojen analyysiä 1970-luvulla osoittaakseen perinteisten yhteisöjen säilyneen modernin maailman myllerryksessä. Vastakkaisista puheista huolimatta, he osoittivat yhteisöjen säilyneen myös kaupungeissa. Viime vuosikymmeninä verkostotutkijat ovat osoittaneet, että suurelta osin sosiaaliset muutokset eivät ole tuhonneet yhteisöjä tai poistaneet sosiaalista tukea. Suurimpana muutoksen aiheuttajana ja ihmisten sosiaalisten verkostojen tuhoajana on pidetty jälkiteollista yhteiskuntaa ja sen hajaannuttavaa vaikutusta ihmisten lähiyhteisöihin. Sosiaalisten verkostojen tutkimus on lähtenyt kaupunkiyhteisöjen naapurisuuden tutkimuksesta nykyisiin perheen, ystävien, työtovereiden ja tuttavien muodostamiin verkostoihin. Sosiaalisten verkostojen analysoinnin ydin on ollut yhdistää yksilöiden tutkiminen ihmissuhteiden ja niiden rakenteiden tutkimiseen. Yhteisö tulee ajatella enemmän sosiaalisena verkostona kuin vaikka paikallisena naapurustona, sillä sosiaaliset suhteet eivät ole sidoksissa tiettyyn paikkaan. Yhteisön määrittelyn kriteeri on ensisijaisesti se, mitä ihmiset tekevät toistensa hyväksi sen sijaan missä he asuvat. Aikaisemmin yhteisöt ajateltiin fyysisinä lähiyhteisöinä, jolloin ne koostuivat lähinnä naapureista, mutta nykyään yhteisö ajatellaan enemmän yksilön henkilökohtaisena yhteisönä, joka muodostuu henkilön sosiaalisista suhteista sukulaisiin, ystäviin, työkavereihin ja naapureihin. (Wellman 1999, xii – xiv).

Viime vuosikymmeninä on keskusteltu yhteisöjen merkityksen katoamisesta, vaikka ihmisillä on aina ollut omat henkilökohtaiset sosiaaliset verkostonsa. Yhteisön siteiden tutkimisesta kokonaisuutena siirryttiin pikku hiljaa yksilökeskeisempään suuntaan ja sosiaalisia verkostoja alettiin tutkia keskushenkilön kautta. Verkoston jäsenten ajateltiin ympäröivän keskushenkilöä kuin planeettojen tähtiä. Verkostojen jäsenyyden katsottiin muodostuvan sukulaisuuden, sosiaalisen läheisyyden tai säännöllisen yhteydenpidon perusteella. Ensimmäisiä pioneereja tällä tutkimuksen alalla on ollut Elizabeth Bott, joka tutki avioparien siteitä lähisukuun. Jos vaimo oli mukana suuressa ja tiukassa sukulaisverkostossa, jota dominoivat perheen sisaret ja äiti, pari eli hyvin itsenäistä ja jopa erillistä elämää. Jos parit toimivat yhdessä, heillä oli yleensä pienempi ja löyhempi verkosto, joka koostui useimmiten läheisistä ystäväistä. (Wellman & Potter 1999, 51 - 52).

Pelko jyvien instituutioiden noususta ja sosiaalisten verkostojen tuhosta on turha, sillä mitä suuremmat ja joustamattomammat instituutiot, sitä enemmän ihmiset näyttäisivät turvautuvan informaaleihin verkostoihinsa selviytyäkseen arkisesta elämästä. Myös organisaatiot voivat turvautua epävirallisiin kontakteihin resursseja kerätessään. Yksityisille kotitalouksille sosiaaliset verkostot taas toimivat puskureina ulkopuolisia voimia vastaan. Verkostoista saadaan perusturvaa, emotionaalista, taloudellista ja toiminnallista apua sekä informaatiota ja kumppanuutta. Sosiaalisten verkostojen analyysin tärkein keskus ovat sosiaaliset suhteet ja niille perustuvat sosiaaliset rakenteet. Yhteisöt muodostuvat verkoston jäsenistä ja sosiaalisista siteistä, jotka yhdistävät joko kaikki tai osan verkoston jäsenistä. Sosiaaliset verkostot muodostuvatkin laaja-alaisista suhteista monissa eri paikoissa ja rakenteissa. Yhteisöt eivät ole kadonneet mihinkään, ne ovat vain liikkuneet ulos perinteisistä naapurustoista. Sosiaaliset verkostot kuitenkin rakentuvat ja niitä käytetään eri tavalla erilaisissa yhteiskunnissa. Länsimaissa verkostoista haetaan apua tunne-elämän ja kodin ongelmiin ja jätetään taloutta ja politiikkaa koskevat asiat markkinoiden ja instituutioiden huoleksi. Poliittisesti ja taloudellisesti epävakaisissa yhteiskunnissa turvaudutaan verkostoihin enemmän myös poliittisissa ja taloudellisissa ongelmissa, jolloin suhteet tärkeisiin institutionaalisiin vaikuttajiin ja ryhmiin saattava osoittautua arvokkaiksi. Epävakaisissa yhteiskunnissa on myös enemmän tarvetta verkostoista saatavaan käytännön apuun jokapäiväisissä kotiaskareissa. (Wellman 1999, 3 - 18, 35).

2.2 Sosiaalisten verkostojen rakentuminen

Verkostoissa ja niiden rakenteissa saattaa löytyä eroja eri maiden väliltä ja joskus jopa maiden sisälläkin eri alueiden välillä. Joitakin yleistyksiä kuitenkin voidaan tehdä verkostojen perusrakenteista vertailemalla eri tutkimuksia. Barry Wellman ja Milena Gulia (1999) ovat tutkineet pohjoisamerikkalaisten sosiaalisia suhteita ja niistä koostuvia verkostoja. He ovat tutkimuksessaan tulleet siihen tulokseen, että länsimaissa tunnetaan vain harva naapuri. Henkilökohtaisiin verkostoihin kuuluvat asuvat usein kaukanakin, koska nykyään puhelimet ja sähköposti helpottavat yhteydenpitoa huomattavasti. Yhteisöt ovat muuttuneet julkisista yksityisiksi ja hyvinkin henkilökohtaisiksi. Ihmisten sosiaalisen verkoston muodostamat siteet vaihtelevat, mutta keskimäärin jokaisella on kolmesta kuuteen läheistä ja intiimiä suhdetta, viidestä viiteentoista heikomppaa, mutta yhä merkittävää suhdetta ja jopa noin tuhat tuttavaa, joista osa saattaa olla ns. latenteja eli nukkuvia, joihin ”herätetään” yhteys vasta tarvittaessa. Henkilökohtaiset verkostot vaihtelevat koon lisäksi heterogeenisyydessä ja saatavien resurssien määrässä. Se, kuinka helposti saa yhteyden tai kontaktin muihin verkoston jäseniin ja kuinka helposti saa tietoa toisten verkostoon kuuluvien tarpeista, vaihtelee. Verkostot saattavat erota myös siinä ovatko ne tiukasti sidottuja

sukulaisista koostuvia vai heikosti sidottuja ystävistä koostuvia verkostoja. Erot näkyvät siinä, ovatko siteet normatiivisia velvollisuudesta ja sosiaalisesta kontrollista muodostuvia vai vapaaehtoisia ja perustuvat yhteisesti jaetuille kiinnostuksen kohteille. Verkostojen rakenteen erot näkyvät myös siinä, koostuvatko ne enimmäkseen naisista vai miehistä. Suurimmaksi osaksi naisista koostuva verkosto tarjoaa yleensä enemmän emotionaalista tukea tai korkeamman sosioekonomisen statuksen omaavia ihmisiä, jotka tarjoavat ehkä enemmän resursseja kuten materiaalista apua ja tietoa. (Emt. 83 - 86).

Barrett A. Lee ja Karen E. Campbell (1999) ovat tutkineet, eroavatko mustaihoisten ja valkoihoisten amerikkalaisten naapurisuhteet toisistaan. He ovat tutkimuksessaan saaneet erilaisia tuloksia kuin Wellman ja Gulia ja ovat sitä mieltä, että ihmiset pitävät edelleen naapurisuhteita tärkeinä omassa henkilökohtaisessa verkostossaan. Naapurisuhteet tuottavat rutiinimaista apua, tuottavat turvallisuutta alueella ja mahdollistavat sosiaalisen kontrollin, joka taas sosialisoi yhteisön lapsia. Kaupunkialueilla läheisyys vaikuttaa edelleen sosiaalisten verkostojen muotoutumiseen. Tutkimuksessaan he ihmettelevät mustien ja ei-mustien vähemmistöjen eroja. Yhteiskuntapolitiikka, taloudelliset muutokset ja perheiden hajoaminen näyttäisivät vähentäneen mustien naapurustojen yhteisöllisyyttä varsinkin ns. alaluokkien keskuudessa. Tällaisissa naapurustoissa kasvaminen voi johtaa negatiivisiin käytösmalleihin, kuten teiniraskauksiin, huonoon koulumenestykseen ja rikollisuuteen. Ei-mustien vähemmistöjen yhteisöt taas näyttäisivät tuottavan enemmän tukea ja resursseja, jotka auttavat vaikeuksien läpikäymisessä. Lee ja Campbell tukevat ns. tiivistysteoriaa (compression theory), jonka mukaan mustien kaupunkilaisten tulisi ennakkokäsityksen mukaan olla enemmän ja useammalla tavalla tekemisissä naapureidensa kanssa. Jatkuva syrjiminen asumisessa, työllisyydessä, koulutuksessa ja muissa instituutioissa on ikään kuin tiivistänyt mustien verkostot niin alueellisesti kuin rodullisestikin. Mustien lähiöissä asuvien alhaiset tulot vaikeuttavat matkustamista pitkiä välimatkoja tapaamaan ihmisiä. Matalatuloisten lisäksi myös varakkaampia mustia leimaa asuinalueiden erillisyys muusta väestöstä. Tiivistysteorian mukaan nämä seikat vaikuttavat siihen, että naapurusto koetaan tärkeänä vaikutusalueena mustilla, joilla ei ole yhtä paljon mahdollisuuksia vaikuttaa alueensa ulkopuolella kuin valkoisilla. (Lee & Campbell 1999, 119 - 120).

Lee ja Campbell (1999) tekivät survey-tutkimuksen Nashvillen kaupungissa, jossa on paljon afrikan-amerikkalaista väestöä ja jossa musta väestö on edelleen sosiaalisesti ja taloudellisesti huonommassa asemassa kuin valkoinen valtaväestö. Tutkimuksessa selvisi, että mustat asuvat ensinnäkin lähempänä naapureitaan kuin valkoiset ja mustilla on läheisempiä, aktiivisempia ja

pitkäaikaisempia suhteita naapureihinsa kuin valkoisilla. Tosin yhteisössä sosiaalisten suhteiden ja rutiiniavun suhteen ei eri roduilla näyttänyt olevan eroja. Mustien paikalliset verkostot koostuivat kylläkin enemmän vanhoista ja kouluttamattomammista henkilöistä kuin valkoisten verkostot. Vanhat ja kouluttamattomat henkilöt voivat harvoin tarjota resursseja naapurustonsa ulkopuolelle matalan sosioekonomisen statuksensa vuoksi ja tämä vaikuttaa myös alueen kokonaisresursseihin. Kaupunkinaapurustoissa mustien yhteisöt näyttäisivät olevan läheisempiä ja paikallisesti suppeampia kuin valkoisen väestön. Tällöin myös mustien sosiaalisesti tukevat siteet muodostuvat paikallisemmiksi. Tulokset näyttäisivät tukevan tiivistysteoriaa kaupunki-yhteisöjen osalta. Yhtenä syynä kääntyä naapuruston puoleen voidaan pitää mustien rajattuja mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan yhteisönsä ulkopuolella. (Emt. 124 - 140).

Wellman ja Potter (1999) ovat tutkineet torontolaisten sosiaalisia verkostoja selvittääkseen, miten ja keistä läheiset verkostot rakentuvat. Ihmisten sosiaalisissa verkostoissa lähisuvun merkitys näyttäisi olevan edelleen tärkeässä asemassa, vaikka toisaalta yksilöiden verkostot laajenevat ja lähihenkilöt saattavat jäädä yhä vieraammiksi. Lähisuvulla tässä tarkoitetaan vanhempia, aikuisia lapsia ja sisarusia, kun taas muut kuin lähisuvun verkostot sisältävät paljon ystäviä, ovat löyhempiä ja sosiaalisten suhteiden kirjo on laajempi. Lähisuvun tärkeyteen vaikuttaa heiltä saatavan sosiaalisen tuen määrä, kun taas kaukaisemmat sukulaiset tarjoavat sosiaalista tukea paljon harvemmin ja pienemmässä määrin. Lähisukulaisten tarjoaman sosiaalisen tuen määrään vaikuttaa usein siteiden tiukka sitovuus, jolloin yhteys toimii sisäänrakennettumpana kuin vaikka ystävien kesken. Toisaalta lähisuvun suhteet ovat erikoistuneet emotionaaliseen tukeen, palveluihin ja taloudelliseen vaihtoon ennemmin kuin laaja-alaiseen sosiaaliseen tukeen. Jotkut tutkijat ovat sitä mieltä, että mitä enemmän verkoston jäsenet pitävät yhteyttä toisiinsa, sitä enemmän he saavat sosiaalista tukea. Säännöllinen yhteys vaikuttaa sosiaalisen tuen määrään vahvistamalla jaettuun arvoon ja lisäämällä tietoisuutta molemminpuolisesta avun tarpeesta ja tarjolla olevista resursseista. Tiivis yhteys lievittää myös yksinäisyyttä, lisää vastavuoroista resurssien vaihtoa ja helpottaa avun antamista. (Emt. 60 - 62).

Wellmanin ja Potterin (1999) tutkimuksessa selvisi, että torontolaiset ovat yhteydessä yhteisönsä jäseniin keskimäärin kerran kahdessa viikossa. Tapaamiset ovat säännöllisempiä kuin puhelinkontakti. Tapaaminen yleensäkin sisältää enemmän kommunikaatiota ja siihen mielletään paremmin sosiaalisesti tukea antavien palvelujen vaihtoa. Verkoston koko ja heterogeisuus yhdessä nostavat verkoston mahdollisuuksia tarjota erilaisia resursseja, kuten sosiaalista pääomaa ja tukea. Verkoston heterogeisuuden vaikuttavat henkilöiden sukupuoli, sosioekonominen status,

verkoston koko ja suuri määrä henkilöiden välisiä heikkoja siteitä. Näiden avulla verkostolla on mahdollisuus tarjota enemmän informaatiota ja palveluja. Yleisesti ihmisillä on melko samankokoiset verkostojen ytimet, jotka koostuvat henkilölle läheisimmistä suhteista. Muiden merkittävien mutta löyhempien suhteiden määrä vaihtelee sitten enemmän. Ihmiset, joilla on laaja verkosto ja paljon heikkoja siteitä saavat yhteyksiä useampiin sosiaalisiin ympyröihin, jolloin heillä on laajemmin kontakteja erilaisissa sosiaalisissa asemassa oleviin ihmisiin ja tätä kautta mahdollisuus saavuttaa enemmän resursseja. Tällaiset ihmiset toimivat myös itse siltoina eri ryhmien ja henkilöiden välillä. Pienet, homogeeniset verkostot koostuvat yleensä lähisuvusta ja lähimmistä ystävistä, jotka tunnetaan hyvin ja jolloin myös siteet muodostuvat tiukoiksi. Tällaisella verkostolla voi olla vähän luottamusta oman piirin ulkopuolisiin henkilöihin ja vaikeuksia saavuttaa uusia resursseja. Tiukka verkosto kontrolloi ja koordinoi paremmin jo löytyviä resursseja, mutta verkoston jäsenet tarjoavat toisilleen melko vähän sosiaalista tukea. (Emt. 63 - 66).

Asuminen maaseudulla tai kaupungissa saattaa myös vaikuttaa yksilön sosiaalisiin verkostoihin ja niitä koossa pitäviin siteisiin. Alexis Ferrand, Lise Mounier ja Alain Degenne (1999) ovat tutkineet ranskalaisten sosiaalisia verkostoja maanlaajuisella survey-tutkimuksella. He toteavat, että henkilökohtaiset verkostot ovat muuttuvia ja yksittäisten siteiden kestävyys vaihtelee henkilön elinkaaren aikana. Heidän tutkimuksessaan ilmeni, että naisten verkostot ovatkin pienempiä kuin miesten ja usein avioituessaan naiset siirtyvät miesten suhdeverkostoon. Ranskassa sukulaiset ja naapurit muodostavat keskinäisen avun verkostoja, kun taas ystävistä ja työtovereista muodostuu uskottujen verkostoja. Sukulaiset ja naapurit siis tarjoavat apua kotitalouspulmiin, kun ystävät ja työtoverit tuottavat emotionaalista tukea. Maaseudulla joka viides side on naapureihin, mutta kaupungeistakaan ei puutu keskinäistä apua, siellä naapurit vain muuttuvat enemmän ystäviksi. (Emt. 193 - 198).

2.3 Sosiaaliset verkostot resurssina

Wellman ja Frank (2000) käyttävät verkostoissa piilevästä sosiaalisesta pääomasta termiä verkostopääoma. Se on sosiaalisen pääoman muoto, jossa resurssit saavutetaan henkilöiden välisillä suhteilla. Verkostopääomaa on laajalti saatavissa verkostoissa, mutta se on usein erikoistunutta ja epätasaisesti jakautunutta. Verkostopääoma tarjoaa henkistä tukea, materiaalista apua, informaatiota, kumppanuutta ja ryhmään kuulumisen tunnetta. Yksityisille ihmisille henkilökohtaiset verkostot ovat joustavia, tehokkaita ja hyvin saatavilla olevia sosiaalisen pääoman lähteitä. Ne vieläpä saavutetaan vähillä taloudellisilla kuluilla. Yhteiskunnalle verkostopääoma välittää resursseja, vahvistaa identiteettiä, vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen ja vahvistaa

yksilöiden, talouksien ja ryhmien yhteyksiä. Sosiaalinen pääoma tulee useiden ihmisten, siteiden ja verkostojen kautta. Verkostopääoma voi muodostua erilaiseksi ihmisten luonteenomaisen sosiaalisen käytöksen kautta, tai sosiaalisen siteen luonteen tai verkoston koostumuksen ja rakenteen mukaan. Yleisimmin sosiaalinen pääoma muodostuu verkostojen luonteesta, jotka helpottavat pääoman keräämistä sosiaalista tukea antavista suhteista. Sosiaalinen verkosto on kuitenkin enemmän kuin sen muodostavien siteiden summa. (Emt. 2 - 3).

Sosiaalinen pääoma voidaan myös ajatella sijoituksena sosiaalisiin suhteisiin ja odotuksena sen tuotosta. Linin (2001) mukaan yksilöt hakeutuvat yhteistyöhön ja verkostoihin toisten ihmisten kanssa saadakseen hyötyä itselleen. Hyvät sosiaaliset suhteet edistävät informaation kulkua, jolloin yksilö voi saada itselleen muuten saavuttamatonta informaatiota. Henkilön sosiaaliset verkostot ja suhteet myös antavat yksilölle tietyn aseman, joka kiinnostaa muita ryhmiä ja organisaatioita. Tämä taas luo yksilölle paremmat mahdollisuudet toteuttaa tavoitteitaan. Verkostojen kautta yksilö voi vahvistaa identiteettiään. Hän saa tarvitsemaansa henkistä tukea ja tuntee olevansa arvostettu ja kuuluvansa joukkoon. Sitä kautta hän saa myös oikeutuksen käyttää ryhmän hankkimia resursseja. (Lin 2001, 3 - 4). Mielestäni hyötyajattelu ei ohjaa ihmisiä niin voimakkaasti kuin Lin tuntuu ajattelevan. Toki verkostoista saadaan paljon hyötyäkin mutta jokainen myös antaa itsestään jotain omaan verkostoonsa saadakseen joskus vastapalveluksen. Ihmisillä on paljon myös tunnepohjaisia verkostoja, kuten oma perhe tai läheiset ystävät, jotka merkitsevät paljon enemmän kuin pelkkää hyödyn lähdeä tai mahdollisia resursseja. Osa sosiaalisista verkostoista muodostuu mielestäni myös siksi, että ihmiset kokevat samanlaisuutta tai samoja intressejä. Silloin ensisijaisena tavoitteena on saada positiivisia tunnekokemuksia ja tuntea yhteenkuuluvuutta. Se tietysti vaikuttaa positiivisesti ja vahvistavasti yksilön identiteettiin kuten Linkin yllä toteaa. Ensisijaisena kuitenkin mielestäni tulevat tunnesiteet, kuten yhteenkuuluvaisuuden tunne ja oman identiteetin vahvistuminen ja emotionaalinen tuki. Sen lisäksi on hienoa, jos verkostot pystyvät tarjoamaan myös materiaalista tukea. Oma näkökulmani viittaa tietysti länsimaiseen kulttuuriin ja ajatusmaailmaan, ja köyhemmissä maissa sosiaalisilla verkostoilla onkin varmasti enemmän myös materialistinen merkityksensä arkielämän helpottajana tai jopa hengissä selviämisen ehtona.

Endre Sik ja Barry Wellman (1999) taas korostavat sosiaalisten verkostojen ja verkostopääoman merkitystä sosiaalisen pääoman muodostumisessa. Verkostopääoma auttaa tarttumaan yksilön elämässä ilmeneviin mahdollisuuksiin ja toimii apuna myös arkielämässä selviytymisessä. Liike-elämässä verkostopääoma mm. auttaa vallan säilyttämisessä ja etujen lisäämisessä kilpailijoihin nähden. Sikin ja Wellmanin mukaan verkostopääomaa voi käyttää samoin kuin taloudellista

pääomaa, jolloin yksilö tai yritys voi hankkia etuja pitämällä yllä yhteyksiä eri ihmisiin ja instituutioihin. Verkostopääomaa tarvitaan usein myös, jotta taloudellista pääomaa voidaan käyttää. Verkostopääoma tunkeutuu kaikkialle mutta se vaihtelee yhteiskuntien välillä. Sen muodostumiseen vaikuttavat alueen kulttuuri, entinen ja nykyinen sosiaalinen järjestys ja muuttuva sosioekonominen järjestys. Verkostopääoma voi myös toimia itsenäisesti jonkin instituution korvikkeena tai lisänä valtion ja markkinoiden ohella. Konkreettisenä esimerkkinä voidaan pitää työn etsimistä, jolloin työmarkkinoiden ulkopuolinen verkostopääoma voi olla hyväksi avuksi. (Emt. 226 - 237).

Sosiaalinen verkosto voidaan käsittää sosiaalisena pääomana, joka parantaa yksilöiden ja ryhmien asemaa omien tavoitteiden toteuttamisessa. Parhaiden verkostojen ja yhteyksien löytymiseen tarvitaan informaatiota ja Burtin (2000) käsittelemä verkostanalyysi keskittyy juuri informaation kulkuun ja välitykseen erilaisissa sosiaalisissa verkostoissa. Esitän Burtin ajatuksia verkostanalyysistä selkeyttämään sitovan ja yhdistävän sosiaalisen pääoman käsitteitä ja toimintaa. Burt keskittyy omassa analyysissään pitkälti informaation kulkuun ja leviämiseen mutta mielestäni ne liittyvät hyvin paljon nykyihmisen sosiaalisten verkostojen tarpeeseen ja käyttöön. Tietoa liikkuu paljon ja sen lähteet vaihtelevat julkisista tiedonannoista huhuihin. Yksilön toimeentulolle on tärkeää saada itselle merkityksellinen tieto nopeasti ja luotettavasti. Yksilöiden ja ryhmien väliset aikaisemmat yhteydet voivatkin vaikuttaa nykyiseen informaatioon ja jos markkinoilla oleva tieto on monimerkityksellistä, turvaututaan verkstorakenteeseen informaation lähteenä. Sosiaalinen rakenne varmistaa myös uskomusten ja erilaisten käytäntöjen nopeamman leviämisen ihmisten ja organisaatioiden välillä. (Emt. 3 - 5).

Burt (2000) jakaa verkostomekanismit rakenteellisiin aukkoihin (structural holes) ja sulkeutuneisiin verkostoihin (network closure). Rakenteelliset aukot liitetään usein heikkoihin sosiaalisiin siteisiin ja sulkeutuma vastaavasti tiukkoihin siteisiin. Sulkeutuma voi olla merkittävä ryhmien jatkuvuuden ja aukkoihin kerääntyneen arvon ymmärtämisen kannalta mutta aukot ovat varsinaisen lisäarvon lähteitä. Sulkeutuma kuvaa sitä, miten tiheä verkosto vähentää luottamukseen liittyvää riskiä. Aukkoteoria taas osoittaa, miten rakenteelliset aukot luovat mahdollisuuksia lisätiedon kartuttamiseen ulottumalla eri ryhmien yli. Vaikka aukot näyttäisivät olevan lisätiedon lähteitä, sulkeutuma voi hyvin löytää rakenteellisiin aukkoihin haudatun arvon. Tiheet verkostot ja tiukat sosiaaliset siteet, eli sitova sosiaalinen pääoma, muodostavat verkostoja, joissa on verkostosulkeutuma. Sitovien suhteiden kautta yksilö pääsee käsiksi informaatioon mutta tieto saattaa myös matkan varrella rapautua kulkiessaan monen henkilön kautta ja uuden tiedon saavuttaminen on vaikeampaa. Parhaan informaation saakin olemalla kontaktissa suoraan

tietolähteen kanssa. Tiheästä verkostosta ja tiukoista yksilöiden välisistä siteistä on apua ihmisten käytöksen tarkkailussa ja ohjailussa. Ne auttavat myös luottamuksen rakentamisessa toisiin ihmisiin ja ryhmiin ja jos ihmisten välillä on läheiset suhteet, se vaikeuttaa myös luottamuksen peittämistä. Tiukat siteet luovat tätä kautta sosiaalista pääomaa. (Emt.1, 6 - 8).

Rakenteelliset aukot osallistuvat informaation jakoon ja sen kontrollointiin. Sosiaalista pääomaa ne luovat mahdollisuudella osallistua informaation välittämiseen. Rakenteellisia aukkoja ovat verkostojen sosiaalisissa rakenteissa olevat heikot siteet ja ne luovat yksilölle sosiaalista pääomaa, jos hänen sosiaaliset suhteensa ulottuvat aukkojen yli toisiin ryhmiin. Ihmiset aukon molemmin puolin saavat eri informaatiota ja aukot luovat mahdollisuuden levittää tietoa ihmisten välillä ja kontrolloida projekteja, jotka yhdistävät ihmisiä aukon vastakkaisilla puolilla. Tiukat sosiaaliset siteet ja kontaktit pyörittävät samaa informaatiota keskuudessaan, mutta löysemmät ja rinnakkaiset kontaktit lisäävät informaatiota ja tätä kautta myös yksilön toimintamahdollisuuksia. Henkilö toimii tiedon välittäjänä, jos hänellä on siteitä useampiin ryhmiin. Tällöin hän saa itse enemmän tietoa ja etua toiminnalleen. Tähän riittävät jo epäsuorat kontaktitkin tiedon lähteeseen. Henkilö kiinnostaa myös uusia kontakteja sitä enemmän, mitä enemmän hänellä itsellään on kontakteja, jolloin heikot siteet auttavat yksilöä laajentamaan omaa sosiaalista verkostoaan. Välittäjä voi myös yhdistää hajanaisia kontakteja, jolloin hänellä on valtaa päättää, kenen etuja kontakteja yhdistellessä ajetaan. Hän voi myös toimia välikätenä neuvottelemassa hyväksyttävistä säännöistä ryhmien sisällä ja välillä. Rakenteellisista aukoista voi siis kerätä myös valtaa ja lisäarvoa, kun toimii informaation välittäjänä. Informaation välittäjä kasaa samalla sosiaalista pääomaakin itselleen. Verkoston sulkeutuma pitää asiat ennallaan ja suo etuja pienelle piirille, kun taas rakenteelliset aukot tuovat muutosta tiedonvälityksen avulla. (Burt 2000, 9 - 12)

2.4 Elämänhallinta ja sosiaalinen tuki

Eräs yksilön hyvinvoinnin edellytyksistä on elämänhallinta. Ulla Kotakari ja Timo Rusanen kirjoittavat mm. elämänhallinnasta artikkelissaan ”Mihin kansalaiset turvautuvat” (1996). Elämänhallinta on kykyä selviytyä elämän ristiriidoista ja ratkaista eteen tulevia ongelmia. Elämänhallinta liittyy myös kysymykseen yksilön voimavaroista. Sosiaaliset olosuhteet, kuten epävirallinen ja virallinen apu, ovat oleellisia resurssien lähteitä eri elämäntilanteissa. Sosiaalisista verkostoista löytyy sosiaalinen liityntä ja sosiaaliset voimavarat, jotka yhdessä toimivat mukana tukemassa elämänhallintaa. Verkostoista muodostuvista ihmissuhteista rakentuu sosiaalista tukea, kuten konkreettista apua, informaatiota tai muuta huolenpitoa. Sosiaalinen verkosto lasketaan muotoutuvan yksilön kaikista sosiaalisista kontakteista. Kotakarin ja Rusanen mukaan ensisijaisiin

kontakteihin lukeutuvat perhe, suku, ystävät sekä naapurit ja toissijaisiin kontakteihin esimerkiksi erilaiset itseapuryhmät. (Emt. 177 - 178). Itse lasken ensisijaisiin kontakteihin vain aivan läheisimmät ihmiset, olkoon he sitten perhettä, ystäviä tai sukulaisia. Mielestäni ensisijaisia kontakteja on jokaisella vain muutama ja loput sijoittuvat toissijaisiin kontakteihin. Toissijaisten kontaktien ei mielestäni tarvitse olla vähemmän tärkeitä kuin ensisijaisten mutta ne muotoutuvat heikommista siteistä ja kenties harvemmassa yhteydenpidosta. Tässä Wellman ja Gulia (1999) tukevat ajatustani henkilökohtaisten verkostojen rakentumisesta. He painottavat myös, että kaikki siteet ja verkostot eivät ole tukea antavia. Ne tarjoavat kuitenkin jonkin tasoista tukea ja apua, joka on usein edullista, joustavaa, tehokasta ja nopeasti saatavaa. Verkostoista saatava sosiaalinen tuki saattaa vaikuttaa voimakkaastikin arkiseen elämään ja monet tutkijat ovat selvittäneet tuen vaikutuksia jopa ihmisten terveydentilaan. Sosiaalisen tuen tuloksena ihmiset näyttäisivät olevan terveempiä, voivan paremmin, selviytyvän paremmin pitkäaikaisista ja akuuteista vaikeuksista ja elävän pitempään. Tutkijat jopa väittävät sosiaalisen tuen voiva suojella ihmisiä fysiologisilta ja psykologisilta stressin seurauksilta. (Emt. 85 - 86)

Kotakari ja Rusanen (1996) miettivät artikkelissaan myös onko Suomi menossa kohti vastavuoroisuuteen, yhteistoimintaan ja vaihtoon perustuvaa verkostoyhteiskuntaa. Yksilön oman toiminnan lisäksi hyvinvointi riippuu myös yhteisöistä, joihin he kuuluvat, kuten lähiyhteisöt tai laajemmassa mittakaavassa valtiot. Pienempiin arkisiin ongelmiin ja lähiympäristöön liittyvään turvattomuuteen apu löytyy yleensä omasta lähiyhteisöstä mutta julkisia uhkia, kuten sotia ja levottomuuksia yritetään hallita turvautumalla myös asiantuntijoihin eli ympäröivän systeemin edustajiin. (Emt. 179 - 180)

Wellman (1999) määrittelee sosiaalisen tuen kannustaviksi ja tukeviksi resursseiksi, joita sosiaaliset siteet välittävät, sekä niiden seurauksiksi mielen ja kehon hyvinvoinnille. Yhteisösiteet ovat yleensä kapeita ja erikoistuneita ihmissuhteita, eivät laajasti tukea antavia sosiaalisia siteitä. Verkoston jäsenet tarjoavat yleensä vain tietynlaista sosiaalista tukea, esimerkiksi ne, jotka tarjoavat pieniä palveluja tai emotionaalista apua, tarjoavat harvoin isoja palveluja, kumppanuutta tai taloudellista apua. Vanhemmat ja aikuiset lapset tarjoavat yleensä tukea laaja-alaisemmin mutta eivät sosiaalista kumppanuutta. Lähellä asuvat tai työtä tekevät taas tarjoavat useimmin apua tavarain ja palvelujen vaihdossa. Saadakseen tarpeellisen tuen määrän ja resurssit, kannattaa ylläpitää useita siteitä erilaisiin verkostoihin ja näin maksimoida mahdollisten auttajien määrän, sillä on turha luottaa, että joku yksittäinen verkoston jäsen pystyisi aina auttamaan tilanteesta riippumatta. Yleensä ihminen luonnostaan turvautuu eri henkilöihin avuntarpeen luonteesta ja omista sosiaalisista suhteista

riippuen. Elämänsä aikana ihmiset joka tapauksessa liikkuvat löysissä ja muuttuvissa verkostoissa, jolloin myös ne ihmiset, joihin turvaututaan tukea saadakseen, saattavat muuttua elämän varrella. Yksilön läheisistä verkostoista vain noin yksi kolmasosa on tiukkoja siteitä, koska ihmisten ikääntyessä verkostot rakentuvat yhä monimutkaisemmiksi ja muuttuvat entistä löyhemmiksi. Tukea saadakseen ihmisen pitääkin aktiivisesti pyrkiä säilyttämään tärkeiksi kokemiaan siteitä sekä laajempia ja heterogeenisempia verkostoja, sillä ne luovat enemmän sosiaalista tukea jäsenilleen. Yleensä verkostot kuitenkin muodostuvat saman sosiaalisen statuksen omaavista henkilöistä. Se vaikuttaa verkostojen rakentumiseen samoin asentein ja elämäntyylein ja muodostaa niistä entistä homogeenisempia ja mahdollisesti vähemmän tukea antavia. (Emt. 20 - 31)

Petri Kinnusen (1998) mukaan sosiaalinen tuki on kulttuurisidonnaista, jolloin käsite on erilainen alan ja sisällön osalta eri kulttuurisissa yhteyksissä. Sosiaalinen tuki lisää yksilön elämänhallinnan mahdollisuuksia mutta se on toiminnallinen käsite, joka viittaa erilaisiin toimintakäytäntöihin, joiden kautta henkilö itse pyrkii turvaamaan oman hyvinvointinsa. Sosiaalinen tuki edellyttää tavoitteellista toimintaa ja tarkoittaa niitä vuorovaikutteisia toimintakäytäntöjä, joilla erilaisiin hyvinvoinnin toteutumisiin päädytään. Se voi olla aineellista, tiedollista, toiminnallista, henkistä tai emotionaalista tukea mutta aina se on vuorovaikutteinen tapahtuma. Sosiaalisen tuen saaminen edellyttää reagoitua ja aktiivista toimintaa myös tukemalla muita, jolloin jokainen kansalainen on vastuussa itsenäisesti omista tavoitteistaan toimivina yksilöinä. (Emt. 28 - 42)

2.5 Yhteenveto

Kiinnostus ihmisten sosiaalisiin verkostoihin on saanut alkunsa naapuriverkostojen tutkimisesta, mistä se on laajentunut yhteiskunnan muutoksen kautta koskemaan yhä laajempia ihmisverkostoja. Sosiaaliset verkostot mukautuvat aikaan ja yhteiskuntaan ihmisten mukana. Kaupungistumisen ja kulttuurin yksilöllistymisen myötä tutkijat ovat välillä pelänneet sosiaalisten verkostojen ja yhteisöjen katoavan. Edelleen kuitenkin suhdeverkostot ja yhteisöt toimivat ja tuottavat sosiaalista tukea ja yhteisöllisyyden tunnetta. Verkostoista saadaan perusturvaa, emotionaalista, taloudellista ja toiminnallista apua sekä informaatiota ja kumppanuutta. Nykyään verkostojen tutkimuksessa lähtökohtana pidetään yksilön henkilökohtaisia verkostoja. Verkostojen jäsenyys muodostukin yleensä sukulaisuuden, sosiaalisen läheisyyden tai säännöllisen yhteydenpidon perusteella.

Sosiaaliset verkostot ovat yksilöllisiä mutta tiettyjä ominaispiirteitä voidaan löytää kaikista suhdeverkostoista. Ihmisillä on yleisemmin vain muutamia todella läheisiä kontakteja, joita voidaan pitää ensisijaisina. Toissijaiset kontaktit eivät välttämättä ole vähemmän tärkeitä mutta niihin

pidetään harvemmin yhteyttä ja niitä saattaakin olla jo yksilöstä riippuen useita kymmeniä. Verkostot muodostuvat varsinkin länsimaissa hyvin yksityisiksi, mikä on pitkälti vaikuttanut naapuriverkostojen vähenemiseen. Toiset tutkijat kuitenkin ovat sitä mieltä, että naapurisuhteetkin ovat edelleen tärkeitä. Tosin erot ovat näkyviä eri etnisten ryhmittymien kesken. Länsimaiset valkoihoiset pitävät naapurinsa loitommalla mutta mustilla on läheisempiä, aktiivisempia ja pitkäaikaisempia suhteita naapureihinsa kuin valkoisilla. Kaupunkinaapurustoissa mustien yhteisöt näyttäisivät olevan läheisempiä ja paikallisesti suppeampia kuin valkoisen väestön. Tällöin myös mustien sosiaalisesti tukevat siteet muodostuvat paikallisemmiksi. Etniset ryhmät saattavat helpommin jäädä oman asuinalueensa sisälle ja keskittää sosiaaliset verkostonsa saman etnisen ryhmän sisälle. Tällöin sosiaalisen tuen muodostuminen laaja-alaiseksi vaikeutuu eikä sosiaalinen pääomakaan pääse kehittymään. Sosiaalisen pääoman kehittymiselle olisi tärkeää saada sosiaalisia suhteita useista eri sosiaalisista ympyröistä ja myös eri etnisistä ryhmistä. Laajat ja heterogeeniset verkostot tuottavatkin eniten sosiaalista tukea ja auttavat sosiaalisen pääoman kehittämisessä.

Verkostot voidaan ajatella verkostopääoman lähteinä, jolloin verkostoista saadaan erilaista sosiaalista tukea, kumppanuutta ja ryhmään kuulumisen tunnetta. Verkostot voidaan myös ajatella sijoituksena, jolloin mm. sosiaalinen tuki ajatellaan sen tuotoksena. Yhtälailta yksityisille ihmisille henkilökohtaiset verkostot ovat joustavia, tehokkaita ja hyvin saatavilla olevia sosiaalisen pääoman lähteitä. Joidenkin tutkijoiden mukaan verkostopääomaa voi käyttää samoin kuin taloudellista pääomaa, jolloin yksilö tai yritys voi hankkia etuja pitämällä yllä yhteyksiä eri ihmisiin ja instituutioihin. Verkostopääomaa pidetään tärkeänä sosiaalisen pääoman muodostumiselle. Hyvät sosiaaliset suhteet edistävät informaation kulkua ja yksilöt voivat myös vahvistaa identiteettiään verkostonsa kautta. Informaatiota voidaankin pitää yhtenä tärkeänä verkostoista saatavana resurssina. Verkostoista yksilö voi kerätä itselleen tärkeätä informaatiota ja parantaa omia asemiaan esimerkiksi työmarkkinoilla. Informaation kautta yksilö voi parantaa omaa asemaansa myös verkostossaan, sillä hän voi toimia siltana erilaisten ryhmien välillä ja välittää informaatiota eteenpäin. Informaatiota välittäviä henkilöitä voidaan pitää verkoston rakenteellisina aukkoina, jotka mahdollistavat informaation jakamisen laajemmin useammille ryhmille tai henkilöille. Verkoston rakenteelliset aukot muodostuvat heikoista siteistä, jotka juuri sen vuoksi voivat ulottua pidemmälle ja helpottaa sosiaalisen pääoman muodostamista. Sulkeutuneet verkostot muodostuvat tiukoista sosiaalisista siteistä ja mahdollistavat jäsentensä tarkkailun ja luottamuksen säilymisen mutta saattavat estää uuden informaation kulkua, joka hidastaa sosiaalisen pääoman muodostumista. Verkoston sulkeutuma pitää asiat ennallaan ja suo etuja pienelle piirille, kun taas rakenteelliset aukot tuovat muutosta tiedonvälityksen avulla.

Elämänhallinta ja sosiaalinen tuki liittyvät läheisesti sosiaalisen pääoman käsitteeseen. Läheisiltä saatavan sosiaalisen tuen kautta sosiaalinen pääoma konkretisoituu toisia tukevaksi toiminnaksi. Sosiaalinen tuki auttaa selviämään elämän ongelmatilanteissa ja lisäämään tunnetta oman elämän hallinnasta, mikä on tärkeää yksilön hyvinvoinnin kannalta. Sosiaalista tukea on tutkittu paljon ja monet tutkijat ovatkin sitä mieltä, että runsas sosiaalinen pääoma ja konkreettisemmin sosiaalinen tuki pitävät ihmiset terveempinä ja onnellisempina kuin vähän sosiaalista tukea saavat henkilöt. Sosiaalinen tukikin voidaan ajatella resurssiksi, joka saavutetaan sosiaalisten verkostojen kautta. Laajat ja löysät sosiaaliset verkostot tuottavat sosiaalista tukea enemmän kuin pienet ja tiukasti sitovat. Sosiaalista tukea saadakseen ei voi luottaa yhteen tai kahteen henkilöön, sillä sosiaalisen tuen antajat ovat yleensä erikoistuneet tiettyihin tuen lajeihin. Laaja sosiaalinen verkosto mahdollistaa useampia tuen muotoja, sillä heterogeeninen verkosto sisältää paljon eri elämäkokemuksia omaavia henkilöitä, jotka voivat auttaa erilaisissa elämän ongelmatilanteissa. Aktivoituakseen sosiaalinen tuki vaatii kuitenkin yksilöiden omaa aktiivisuutta ja valmiutta myös itse toimia tarvittaessa toisten apuna. Edelleen nyky maailmassa sosiaalinen tuki toimii ja säilyttää asemansa kannustavana ja tukevana resurssina virallisista sosiaalisen tuen lähteistä huolimatta.

3 Sosiaalinen pääoma ja sosiaaliset verkostot

Apua tarvitessamme perhe ja ystävät toimivat tärkeänä turvaverkkona mutta heidän kanssaan viettämämme aika antaa myös sisältöä ja onnellisuuden tunteita elämäämme. Sosiaalisen pääoman keskeisenä ajatuksena voidaankin pitää perheen, ystävien ja sukulaisten muodostamaa verkostoa, josta voidaan nauttia sinänsä tai josta voidaan hakea apua monenlaisissa arkisissa tilanteissa. Sosiaalinen pääoma tehostaa niin yksilöiden tavoitteiden toteutumista kuin yhteisön hyvinvointiakin. Sosiaaliset verkostot ja niiden rakenne edesauttavat myös informaation nopeaa leviämistä, samalla kun toisiaan tarkkailevat ihmiset muodostavat käyttäytymisnormeja ja luottamusta. Yleensä myös yhteisöt, joissa on enemmän sosiaalista pääomaa, pystyvät suojautumaan paremmin köyhyyttä ja turvattomuutta vastaan ja niillä on paremmat valmiudet kouluttautua ja vaurastua. Kirjallisuudessa on pohdittu paljon myös sosiaalisen pääoman vaikutusta niin talouskasvuun kuin inhimillisen pääoman rakentumiseen ja leviämiseenkin.

Sosiaalisella pääomalla voidaan katsoa olevan monia erilaisia ulottuvuuksia. Sitä voidaan tarkastella mm. yksilön tai yhteisöjen kannalta tai voidaan pohtia sen merkitystä niin talouteen kuin ihmisten terveyteenkin. Tässä luvussa kerron ensin sosiaalisen pääoman rakentumisesta ja sen jälkeen sen mahdollisista erilaisista ulottuvuuksista. Yhtenä osana sosiaalisesta pääomasta käytyä keskustelua on ollut hyvinvointivaltion merkitys sosiaalisen pääoman suojelijana tai toisaalta taas rapauttajana. Hyvinvointivaltion asema onkin näissä keskusteluissa ollut hyvin horjuva ja sen vaikutuksista on sekä myönteisiä että epäileviä näkemyksiä. Julkisen sektorin hoitaman sosiaalisen avun antamisen katsotaan rapauttavan kansalaisten keskinäisiä auttamissuhteita ja näin myös vähentävän sosiaalista pääomaa. Toisaalta taas hyvinvointivaltiollinen yhteiskunta näyttäisi tukevan sosiaalista pääomaa mm. nostamalla kansalaistensa luottamusta valtion tarjoamiin palveluihin ja yhteiseen vastavuoroisen toiminnan käytäntöön. Toimivan hyvinvointivaltion katsotaan myös parantavan talouden ja yhteiskunnan toimintakykyä. Näitä teemoja käsitellenkin tämän luvun viimeisessä osiossa, jossa pohdin sosiaalisen pääoman ja hyvinvointivaltion välistä suhdetta.

3.1 Sosiaalisen pääoman rakentuminen

Kenneth Newton (1999, 4-8) toteaa, että sosiaalinen pääoma koostuu jaetuista arvoista, asenteista ja normeista, jotka muotoutuvat erilaisissa verkostoissa. Yhteisössä muodostuneet jaetut arvot ja asenteet synnyttävät luottamusta, vastavuoroisuutta ja yhteistyötä. Jaettujen arvojen, normien ja asenteiden taustalla vaikuttaa myös kulttuuri ja subjektiiviset kokemukset. Näihin perustuen ihmiset pystyvät tekemään yhteistyötä, koska on syntynyt luottamus yhteisiin pelisääntöihin ja vastaavasti

myös sääntöjä rikkovien sanktioihin. Paul F. Whiteley (1999, 25) tukee Newtonin käsitystä sosiaalisen pääoman muotoutumisesta ihmisten yhteistyössä ja vapaaehtoisessa kanssakäymisessä. Sosiaalinen pääoma on yhteistyön luomisessa avainmekanismi ja kehys, missä luottamus voi vahvistua. Se on myös kollektiivinen hyödyke, joka muodostuu yhteisestä tarjonnasta. Tällöin jos yksi ihminen kuluttaa hyödykettä, se ei vähennä sen saatavuutta muilta.

Whiteley korostaa sosiaalisen pääoman luomisessa yksilöiden persoonallisuuden vaikutusta. Sosiaalinen pääoma taas muodostuu sosialisatiossa yhdessä perheen ja henkilön sosiaaliseen verkostoon kuuluvien ihmisten avulla. Sosiaalisen pääoman luomisessa tärkeitä ovat yksilön normatiiviset uskomukset ja moraalikoodit, jotka muodostuvat yleensä varhaisessa elämänvaiheessa, samoin kuin kuvitteellisten yhteisöjen jäsenyys, joihin yksilö samaistuu. (Emt. 25 - 29). Sosiaalinen pääoma on siis tärkeää yhteiskunnan joustavan toiminnan kannalta. Jos ihmiset eivät voisi luottaa tiettyihin pelisääntöihin, olisi yhteistyö mahdotonta. Newton (1999, 4) viittaa sosiaalisen pääoman yhteydessä jopa Hobbesin luonnontilaan. Ilman sosiaalista pääomaa olisi nykyisen kaltaisen yhteiskunnan muodostuminen vaikeaa, ellei mahdotonta ja ihmiset joutuisivat taistelemaan elintilastaan, kuten anarkistisessa luonnontilassa. Sosiaaliset verkostot jakautuvat löysiin ja tiukkoihin verkostoihin ja niillä on eri mahdollisuudet luoda sosiaalista pääomaa. Sosiaalinen pääoma voidaan nähdä myös palveluina ynnä muina fyysisinä tuotoksina. Luottamus ja vastavuoroisuus luovat verkostoja, joiden kautta ihmiset saavat palveluja. (Emt. 8). Itse ajattelen sen enemmän niin päin, että ihmisten sosiaaliset verkostot luovat luottamusta ja vastavuoroisuutta.

Sosiaalisen pääoman käsite on vakiintunut käsittämään sosiaalisen tuen, luottamuksen sekä sitovan ja yhdistävän sosiaalisen pääoman. Sitova ja yhdistävä sosiaalinen pääoma muodostavat sosiaalisen pääoman ydinrakenteen, joiden vuorovaikutuksesta luottamus ja sosiaalinen tuki muodostuvat. Sosiaalisesta pääomasta puhuttaessa käytetään usein jakoa sitovaan, yhdistävään ja yhteen liittävään sosiaaliseen pääomaan. Sitovia suhteita esiintyy yleensä perheenjäsenten kesken ja ne ovat vahvoja ja mahdollistavat sosiaalisen tarkkailun ja normien syntymisen. Yhdistävät sosiaaliset suhteet ovat heikompia ja laajempia ja voivat muodostua töissä, harrastuksissa ym. vapaaehtoisessa toiminnassa ja niistä muodostuneet sosiaaliset suhteet saattavat olla hyvinkin hyödyllisiä. Yhteen liittävä sosiaalinen pääoma yhdistää eri sosiaalisissa asemissa olevia, kuten kansalaisia ja valta-asemissa olevia ja kansalaisia ja instituutioita. (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 295 – 296; Healy 2003, 7 - 8). Ihmisten välisiä suhteita löytyy tämän lisäksi sekä vertikaalisessa, että horisontaalisessa suunnassa ja ne molemmat ovat tärkeitä sosiaalisen pääoman rakentumiselle. Horisontaaliset siteet ovat usein vahvoja ja niitä tarvitaan rakentamaan perheille ja yhteisöille tunne yhteisestä identiteetistä ja

päämääristä. Näiden siteiden lisäksi tarvitaan kuitenkin myös heikkoja siteitä, jotka ylittävät erilaiset sosiaaliset rajalinjat ja luovat mahdollisuuksia uusiin suhteisiin ja informaatioon. (Woolcock 2000, 32 - 33). Sosiaalinen vuorovaikutus viittaa sosiaalisiin verkostoihin, vastavuoroisuuteen ja luottamukseen. Sosiaalista verkostoa taas yhdistävät yhteiset arvot, normit ja yhteisymmärrys, jotka edistävät yhteistyötä yksilöiden ja ryhmien välillä. Sosiaaliset verkostot muodostuvat virallisista ja epävirallisista henkilökohtaisista suhteista ja ne ovat pohjana sosiaaliselle vuorovaikutukselle. Siitä muodostuu yhteisöön luottamusta ja vastavuoroisuutta. Toimivat sosiaaliset verkostot sekä yhteistoiminnalliset arvot ja normiodotukset edistävät informaation kulkua. Tiiviit verkostot mahdollistavat kanssaihminen palkitsemisen ja sanktiot. Sosiaalinen vuorovaikutus lähiyhteisössä on tärkeää sosiaalisen pääoman syntymiselle, samoin kuin toimiva kansalaisyhteiskunta. (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 295 – 296; Healy 2003, 7 - 8).

Sosiaaliseen pääomaan liittyvään keskusteluun on ottanut osaa monia tutkijoita ja aiheesta on paljon kirjallisuutta, joten sitä onkin pitänyt rajata oman tutkimuksen alaan liittyvään kirjallisuuteen. Ruuskanen (2001) ja monien muidenkin mukaan suurimpina vaikuttajina katsotaan olleen James Coleman, Robert Putnam ja Pierre Bourdieu. Colemanin mukaan sosiaalinen pääoma on sosiaaliseen rakenteeseen liittyvä resurssi, joka helpottaa ihmisten toimintaa. Siihen liittyy vastavuoroisuuden velvoite ja odotus vastapalveluksista. Kaiken perustana on luottamus siitä, että velvoite todella suoritetaan. Tämä mahdollistaa palveluksiin ja vastapalveluksiin perustuvan järjestelmän ja helpottaa sosiaalista vuorovaikutusta. Sosiaaliset verkostot tarjoavat edullisen väylän informaation kululle ja se tehostaa yksilöiden päätöksentekokykyä. Sosiaalisiin verkostoihin liittyvät Colemanin mukaan myös normit, joista tärkeimpiä ovat sellaiset, jotka edellyttävät omasta edusta luopumista kollektiivisen edun nimissä. Normit ovat tehokkaita vain jos niistä poikkeaminen voidaan sanktioida tehokkaasti. Se taas edellyttää yhteisön sisäisiä tiheitä sosiaalisia verkostoja. Keskeistä Colemanille ovat sosiaaliset verkostot ja varsinkin sulkeutunut verkostorakenne. Se mahdollistaa jatkuvan tarkkailun toimijoiden kesken ja on edellytys tehokkaiden normien ja pelisääntöjen syntymiselle, samoin kuin uskottavat sanktiot. Ruuskanen (2001) taas kritisoi sulkeutunutta verkostorakennetta informaation heikon leviämisen takia. Hänen mukaansa yhdistävät siteet ovat informaation leviämisen kannalta parempia, vaikka ne heikentävätkin normikontrollia. Verkostot toimivat myös toiseen suuntaan ja välittävät myös toimijaa koskevaa informaatiota, mikä lisää menestymismahdollisuuksia.

Putnamin (Ruuskanen 2001) mukaan sosiaalinen pääoma on yleistynyt paikallisyhteisön tai rajaton maantieteellisen alueen ominaisuus. Tähän tarvitaan tasaveroisuuteen perustuvia horisontaalisia

verkostoja, jotka muodostuvat aktiivisesta yhdistystoiminnasta, paikallisten asioiden seuraamisesta ja yleisiin asioihin suuntautumisesta. Sosiaalinen pääoma ei muodostu pelkästään tietynä hetkenä vaikuttavista sosiaalisista verkostoista, vaan se sitoutuu historiallisesti muodostuneisiin instituutioihin. Sosiaalinen pääoma liittyy myös kansalaishyveisiin tehostamalla niiden toimintaa tiheissä sosiaalisissa verkostoissa, jotka ovat kietoutuneet vastavuoroisuuden periaatteen ympärille. Putnam on jakanut sosiaalisen pääoman käsitteen yhdistävään ja sitovaan sen mukaan viittaako se yksilöiden välisiin suhteisiin vai ryhmäidentiteettiin. Siinä on nähtävissä kahtalainen luonne, jolloin sosiaalinen pääoma on joko yhteiskunnassa yleistynyttä tai pienryhmiin rajautunutta.

Bourdieuille (Ruuskanen 2001) sosiaalisen pääoman perustana ovat arvostussuhteet. Yksilöllä on luotto ja velvoite toimia arvostusryhmän vaativalla tavalla. Sosiaalinen pääoma on sosiaalisen kamppailun kohteena, jolloin tapahtuu eriytymistä ja kerrostumista eri yhteiskunnallisten ryhmien välillä. Sosiaalinen pääoma siis muodostuu sosiaalisesta rakenteesta syntyvistä resursseista.

Sosiaalisella pääomalla on pyritty selvittämään eri yhteisöissä vaihtelevasti esiintyviä vastavuoroisuuteen perustuvia yhteistyösuhteita. Toisissa yhteisöissä vuorovaikutuksellisia sosiaalisia suhteita esiintyy enemmän kuin toisissa. Yleisesti ottaen sosiaalisen pääoman käsite koostuu informaation kulkua helpottavista sosiaalisista verkostoista sekä niissä vallitsevista vastavuoroisuuden normeista ja luottamuksesta. Sen toimintaan vaikuttavat ensinnäkin sosiaalisen verkoston eri osien väliset yhteydet, joista muodostuu verkoston rakenteellinen kyky helpottaa eri jäsentensä kommunikaatiota sekä verkoston yhtenäisyys, joka muodostuu verkoston jäsenten yhtenäisistä intresseistä. Sosiaalisella pääomalla onkin koettu olevan rakenteellinen, yhdistävä ominaisuus sekä rakennetta koossa pitävä ja sitouttava ulottuvuus. Henkilöiden ja ryhmien väliset sosiaaliset siteet ja niiden muodostamat verkostot ovat tärkeitä sosiaalisen pääoman muodostumiselle. Tärkeää on varsinkin, että yhteiskunnan eri alueilla toimivat ihmiset ovat tekemisissä toistensa kanssa. Heikot sosiaaliset siteet ovat tärkeitä verkostojen informaation välityskyvyn kannalta, sillä informaatiota kertyy erityisen paljon erilaisiin sosiaalisiin viiteryhmiin kuulumisen kautta. Heikot siteet välittävät hyvin informaatiota päivittäisen elämänpiirin ulkopuolelta ja toimivat siltoina erilaisten pienryhmien välillä. Heikot siteet myös lisäävät toimijoiden välisiä yhteistyömahdollisuuksia ja lisäävät sosiaalista koheesiota. Yhdistävän sosiaalisen pääoman nimi viittaakin verkoston kykyyn yhdistää erilaisia ihmisiä ja ihmisryhmiä. Vahvojen sosiaalisten siteiden merkitys taas liittyy toimijoiden väliseen sitoutumiseen. Luottamus toisten ihmisten vilpittömyyteen ja vastavuoroiseen suhtautumiseen sitouttaa yksilöitä

yhteistoimintaan. Vahvojen siteiden muodostamasta sosiaalisesta pääomasta onkin luontevaa käyttää termiä sitova sosiaalinen pääoma. (Ruuskanen 2000, 96 - 97).

Putnam ja Feldstein (2003) kertovat tutkijoiden huomanneen, että sosiaalista pääomaa esiintyy enemmän pienissä yhteisöissä, kuten pienissä kouluissa ja kaupungeissa, joissa toisten ihmisten kuunteleminen ja heihin luottaminen on helpompaa. Kasvokkain tapahtuva kommunikointi koetaan tehokkaammaksi empatian ja ymmärtämisen kannalta kuin kaukaisempi kommunikointi vaikka puhelimen kautta. Pienissä ryhmissä myös tunnetaan toiset paremmin ja ryhmistä löytyy enemmän yhdessä jaettuja asenteita. Yksilöt ovat uskollisempia pienelle ryhmälle ja yksilöiden väliset yhteydet on helpompi säilyttää. Isommat yhteisöt taas ovat parempia isomman massansa, voimansa ja erilaisuutensa vuoksi. Yhdistävä sosiaalinen pääoma ja sen mukanaan tuoma jäsenten monipuolisuus vaatii taakseen suurempia yhteisöjä. Pieni yhteisö voi sosiaalisen pääoman tarjoamisen lisäksi kuitenkin tarkoittaa myös ahdasmielisyyttä tai rajoittuneisuutta, jolloin ryhmän ulkopuolisiin jäseniin suhtaudutaan karsaasti. Se taas on haitaksi heikkojen siteiden muodostamiselle ja laajempien yhteistyöverkostojen muodostamiselle. Myös uuden informaation hankkiminen vaikeutuu, jos vaikutusalueena on vain yksi pieni yhteisö. Yhdistävällä sosiaalisella pääomalla onkin tärkeä rooli yhteiskunnan monimuotoisuuden ja demokratian takaajana. (emt. 275 - 279).

Sosiaalista pääomaa saadakseen yksilön pitää olla yhteydessä muihin ihmisiin. Jokisen (2002, 68) mukaan sosiaalista pääomaa kertyykin eniten juuri sellaisissa yhteyksissä, joissa ihmiset ovat tekemisissä toistensa kanssa kasvokkain ja pystyvät näin myös kontrolloimaan toistensa tekemisiä. Nämä toiset ovat se varsinainen sosiaalisen pääoman lähde, ei yksilö itse. Sosiaalinen pääoma siis esiintyy vain jaettuna, eikä sitä voi yksityisesti omistaa. (Narayan 1999, 12). Sille onkin vaikea määrittää omistusoikeutta, sillä se sitoutuu sosiaalisiin suhteisiin ja niiden rakenteeseen ja luonteeseen ennemmin kuin yksilöön. Silti sosiaalinen pääomakin voidaan lukea yhdeksi pääoman lajeista. Taloustieteessä pääomalla on perinteisesti tarkoitettu aineellisia pääomahyödykkeitä, kuten tuotantovälineitä, joita käytetään resursseina. Inhimilliseksi pääomaksi taas katsotaan koulutus ja ammattitaito, jotka lisäävät ihmisten kykyä kasvattaa tulojaan. Ihmisten kykyyn toimia erilaisissa sosiaalisissa ja kulttuurisissa tilanteissa vaikuttaa myös heidän sosiaalinen taustansa. Tätä kutsutaan kulttuuriseksi pääomaksi. Sosiaaliset verkostot ja niiden tuottama luottamus helpottavat toimintaa ja ne voidaan laskea tuottavaksi resurssiksi, jolloin ne myös voidaan ajatella pääomana perinteisemmän käsityksen mukaan. Sosiaalisia suhteita ei silti voi ajatella pelkästään tuoton kannalta, vaan ne synnyttävät myös ryhmäkuntaista sitoutumista ja toisaalta taas välittävät

informaatiota. (Ruuskanen 2001, 39, 42 - 43). Juuri ryhmään kuuluminen antaa mahdollisuuden ihmisille yrittää parantaa omaa asemaansa erilaisilla elämän toiminnan kentillä ja auttaa yksilöä rakentamaan elämästään hallittavamman kokonaisuuden (Jokinen 2002, 68).

Keskustelu sosiaalisesta pääomasta on aiheuttanut pohdintaa sen luonteesta pääomana. Ruuskanen lisäksi mm. Kajanoja, Ilmonen sekä Grootaert ja Bastelaer ovat kirjoittaneet sosiaalisen pääoman suhteutumisesta muihin pääoman lajeihin ja siitä voidaanko sosiaalista pääomaa edes pitää perinteisenä pääomana. Kajanojan (1999, 10) mielestä sosiaalisen pääoman tulisi tuottaa yhteiskunnan mitassa taloudellista kasvua ja hyvinvointia, jotta sitä voitaisiin pitää pääomana perinteisessä mielessä. Ilmonen (2000, 10, 26) suhtautuu asiaan eri näkökulmasta ja hän laskee sosiaalisen pääomankin pääoman lajiksi mutta erottaa sen taloudellisesta pääomasta siinä, että sitä ei voi irrottaa kantajistaan ja näiden välisistä suhteista, se on siis henkilösidonnaista ja konkreettista. Sosiaalinen pääoma ei ole yhtä helposti liikuteltavaa kuin taloudellinen pääoma eikä sitä voi myöskään varsinaisesti sijoittaa arvon kasvattamiseksi. Grootaert ja Bastelaer (2002, 4 - 5) taas ovat sitä mieltä, että sosiaalinen pääoma eroaa fyysisestä pääomasta juuri sen vuoksi, että se voi kasvaa sitä käytettäessä. Sosiaalinen pääoma voidaan nähdä varantona, josta tarvittaessa on hyötyä kuten fyysisestä pääomasta ja se voi myös johtaa fyysisen pääoman malliin tulokseen, josta muiden resurssien tuottavuus kasvaa. Sosiaalinen pääoma on sekä panostus yhteiseen toimintaan, että vastaavasti tulos yhteisestä toiminnasta. Toisaalta sosiaalisen pääoman aktivointi vaatii vähintään kaksi ihmistä ja sillä on julkisen hyödykkeen piirteitä. Eikä sosiaalinen pääomakaan ole ilmaista. Sosiaalisten suhdeverkostojen muodostamiseen tarvitaan vähintään aikaa ja vaivaa.

Pääomakeskusteluun voidaan liittää myös kysymys sosiaalisen pääoman resurssiluonteesta. Kaj Ilmonen (2005) miettii onko sosiaalinen pääoma sosiaalisten suhteiden välityksellä saatu varanto, vai sosiaalisten suhteiden sisältämä resurssi. Hän päätyy pitämään sosiaalista pääomaa resurssina, joka kytkeytyy sosiaalisissa verkostoissa oleviin sosiaalisiin suhteisiin sekä niistä saataviin resursseihin. Resurssit ovat verkoston jäsenten käytettävissä mutta vaativat jäsenten välisiä hyviä ja luottamuksellisia välejä, jotta resursseja voidaan myös käyttää. Sosiaalista pääomaa ei voidakaan irrottaa sosiaalisista suhteista pelkäksi välineelliseksi toiminnaksi mutta sitä voidaan käyttää myös lisäresurssien hankkimiseen tai jo olemassa olevan sosiaalisen pääoman ylläpitämiseen. Sosiaalisten suhteiden lisäksi resurssien kertymiseen vaikuttavat myös henkilön ominaispiirteet ja tiedot sekä taidot, jotka liittyvät myös henkisten resurssien hankkimiseen. (emt. 46 - 49). Resursseihin liittyy oleellisesti myös hyvä koulutus, joka usein ennustaa sosiaalisen pääoman korkeaa tasoa. Koulutetuilla ihmisillä ja yhteisöillä on jo valmiiksi resursseja ja taitoja muodostaa sekä käyttää

sosiaalisia verkostoja. Vähemmän koulutettujen pitää tehdä enemmän töitä samantasoisten verkostojen saavuttamiseksi. (Putnam & Feldstein 2003, 272).

Ruuskanen (2001) kirjoittaa sosiaalisen rakenteen, sosiaalisten instituutioiden ja verkostojen luovan sosiaalista järjestystä, sekä vähentävät sosiaalisiin suhteisiin liittyvää epävarmuutta ja satunnaisuutta. Nämä ovat resursseja yksilön toimintaan. Normit ja instituutiot vaikuttavat yksilön toimintaan muuttamalla sitä rutiininomaiseksi, jolloin säästyy aikaa ja resursseja. Sosiaalisen pääoman muodostuessa ryhmän sisäisestä luottamuksesta ja normeista, se toimii resurssina niin kauan kun yksilö tyytyy tavoittelemaan yhteisön normeihin ja instituutioihin soveltuvia tavoitteita. Mikäli yksilön tavoitteet poikkeavat yhteisön tavoitteista, voi sosiaalinen pääoma muuttua yksilön sosiaalista liikkuvuutta ehkäiseväksi tekijäksi. Sosiaalisen pääoman kautta tuotetut resurssit myös kuluvat, jos yhteisön jäsenet vain käyttävät sosiaalisen pääoman positiivisia tuotoksia, eivätkä itse investoi siihen, esimerkiksi tarjoamalla itse sosiaalista tukea jollekin toiselle ryhmän jäsenelle. Kuluessaan yhteisön sosiaalinen pääoma myös rapistuu, jolloin vastavuoroisuuden ja luottamuksen verkosto supistuu. (emt. 31 - 32).

3.2 Sosiaalisen pääoman ulottuvuuksia

Sosiaalista pääomaa ja sen vaikutuksia on pohdittu monesta eri näkökulmasta ja eri osapuolten hyödyn kannalta. Toiset tutkijat korostavat sosiaalisen pääoman yksilöluonteisuutta ja toiset taas siitä koituvia hyötyjä koko yhteisölle ja ympäröivälle yhteiskunnalle. Sosiaalisesta pääomasta on yritetty tehdä myös erilaisia jaotteluita juuri sen mukaan, keitä tai mitä ryhmittymää sen tuottamat hyödyt koskevat. Ruuskanen (2002, 9, 20) on luetellut erilaisia sosiaalisen pääoman suuntauksia. Tutkimuksessa voidaan painottaa yksilön asemaa sosiaalisen verkoston rakenteessa, yhteisön sosiaalisten verkostojen tiiviyyttä, yleistynyttä luottamusta ja sosiaalista vuorovaikutusta tai sosiaalisen pääoman ryhmäkuntaisuutta. Sosiaalisen pääoman ulottuvuuksiakin voidaan painottaa eri tavoin. Sosiaalista pääomaa voidaan painottaa yksilön kilpailukyvyn välineenä toimivana yksityishyödykkeenä, yhteiskunnan jäsenten yhteisenä julkishyödykkeenä, pienryhmien sisäisenä klubihyödykkeenä tai jopa erilaisten politiikkamallien perusteluna. Itselleni ja tälle tutkimukselle paras lähestymistapa on tutkia yksilöiden sosiaalisten verkostojen rakennetta sekä sosiaalista vuorovaikutusta. Pitäisin siis sosiaalista pääomaa enemmän yksilöiden hyötynä, josta voi kilpailutilanteessa olla huomattava apu mutta joka myös kasvaa koko yhteiskuntaa hyödyttäväksi varannoksi monen yksilön toiminnan kautta. Stephen Knack (2002) taas on jaotellut sosiaalisen pääoman hallinnolliseen (government) ja kansalais (civil) pääomaan. Hallinnollinen sosiaalinen pääoma viittaa hallinnollisiin instituutioihin, jotka vaikuttavat ihmisten kykyyn tehdä yhteistyötä

kaikkien yhteiseksi hyödyksi. Tähän kuuluvat mm. erilaiset sopimukset, lainsäädäntö ja kansalaisyhteisöt. Kansalaisten sosiaalinen pääoma taas sisältää erilaiset yleiset arvot, normit ja epäviralliset verkostot sekä yhdistysten jäsenyydet, mitkä vaikuttavat yksilöiden kykyyn toimia yhdessä yhteisten päämäärien saavuttamiseksi. Molemmat tyypit auttavat ratkaisemaan sosiaalisessa järjestyksessä ilmeneviä ongelmia ja vähentävät epävarmuutta ja edistävät ihmisten sijoituksia niin ideoihin, inhimilliseen pääomaan kuin fyysiseenkin pääomaan. (emt. 42 - 43).

Useimmat tutkijat ovat sitä mieltä, että sosiaalinen pääoma on sekä yksilön, että ryhmien hyödyke. Sen tuotosten jakaantumisesta yksilön ja ryhmän välillä sitä vastoin on esitetty eri mielipiteitä. Lin (1999) tunnustaa yksilöt toimijoina, mutta on kiinnostunut yhteisen edun tuottamisen ja ylläpitämisen elementeistä ja prosesseista. Hänen mielestä tulisi tarkemmin tutkia miten yksilöt pääsevät käsiksi ja käyttävät sosiaalisissa verkostoissa sijaitsevia resursseja ja miten he vastaavasti itse sijoittavat sosiaaliin suhteisiin. Yksilön hyödystä hyöttyy myös koko yhteisö. Yhteisön tasolla tulisi tarkastella sitä, miten tietty ryhmä yhdessä kehittää ja ylläpitää sosiaalista pääomaa ja miten yhteinen etu voi parantaa ryhmän jäsenen elinoloja. Suljetut ja tiiviit verkostot eivät pelkästään voi tarjota realistisia sosiaalisen pääoman lähteitä. Yhdistävä sosiaalinen verkosto on erityisen tärkeä informaation välitykseen ja yksilön toimintakentän laajentamiseen. Suljettujen verkostojen puolustajat eivät usein ota huomioon rakenteellisten aukkojen ja heikkojen siteiden merkitystä sosiaalisen pääoman muotoutumisessa. Vaikka suljetut verkostot ovat hyviä sosiaalisen pääoman ylläpitäjiä, toimivat löysät siteet paremmin resurssien lisäämiseen. (Emt. 32 - 34).

Fukuyaman (2000) mukaan sosiaalinen pääoma on kulttuurin ja historiallisten kerrostumien sivutuote. Se on epävirallinen spontaani normi, joka edistää kahden tai useamman ihmisen yhteistyötä. Normit voivat koostua vastavuoroisuusperiaatteesta aina monimutkaisiin oppeihin, kuten kristinuskoon asti. Normien tulee myös olla ihmissuhteissa käytössä reaalisella tasolla eikä vain potentiaalisesti. Luottamus, verkostot ja siviiliyhteiskunta esiintyvät sosiaalisen pääoman voiksi. Ne eivät muodosta sitä itseään. Kaikki normit eivät myöskään muodosta sosiaalista pääomaa, sillä niiden tulee johtaa ryhmien väliseen yhteistyöhön. Normeihin tulee siis liittyä hyveitä, kuten rehellisyys, lupauksen pitäminen, velvollisuuksien hoitaminen ja vastavuoroisuus. Yksilö tarvitsee yhteistyötä muiden kanssa menestyäkseen omassa elämässään. Fukuyama onkin eri mieltä muiden tutkijoiden kanssa, sillä sosiaalinen pääoma on Fukuyaman mukaan erityisesti yksityinen hyödyke ja yksilöillä on myös motiivi sitä toteuttaa. Sosiaalinen pääoma voi esiintyä positiivisena ryhmän ulkopuolisia kohtaan, jolloin ryhmä harjoittaa samaa moraalista kohtelua kaikkia kohtaan. Se voi myös esiintyä negatiivisesti ryhmän ulkopuolisia kohtaan, jolloin ryhmä

sulkeutuu ja kohtelee ulkopuolisia vihamielisesti tai epäluuloisesti. Silloin ryhmän sisällä on sosiaalista pääomaa mutta samalla se tuottaa laajemmalle yhteiskunnalle negatiivista tulosta, kuten epäluuloisuuden kasvua toisia ryhmiä kohtaan, syrjäytymistä tai jopa rikollisuutta. Tähän kehitykseen vaikuttaa ryhmien kiinteys ja uskollisuus oman ryhmän jäseniä kohtaan. (Emt. 3 - 4).

Sosiaalisilla verkostoilla, normeilla ja luottamuksella on oma merkityksensä myös hyvinvoinnin muodostumisessa. Sosiaalisella pääomalla onkin havaittu olevan ihmisten terveyttä edistävä vaikutus. Mitä enemmän yhteiskunnassa esiintyy sosiaalista pääomaa, sitä paremmin väestö kokonaisuudessaan voi ja sitä terveempiä ovat sen jäsenet. Lapsuudessa opittu yhteisöllisyys edistää kulttuuri- ja liikuntaharrastusten kehittymistä elinikäisiksi. Erilaiset harrastukset taas lisäävät hyvinvointia ja pidentävät elämää. Monet kansainväliset tutkimukset osoittavat ystävyuden ja yhteenkuuluvuuden pidentävän elinikää yhtä tehokkaasti kuin vaikkapa tupakoimattomuus tai matala verenpaine. Harrastusten lisäksi kansainvälistyminen kasvattaa suvaitsevaisuutta ja sitä kautta myös sosiaalista pääomaa. Yhteisöllisyyteen onkin kasvettava sopivissa kulttuurisissa olosuhteissa, jonka lisäksi yksilön identiteetti vaikuttaa sosiaalisen pääoman määrään ja sisältöön ja vaikutusta tapahtuu myös toisinpäin, eli sosiaalinen pääoma vaikuttaa yksilön identiteettiin. Etenkin varhaislapsuus on tärkeää sosiaalisen pääoman ja siihen liittyvän luottamuksen kehittymiselle, sillä identiteettiä aletaan rakentaa jo hyvin nuoresta lähtien. Monenlaisissa, elämää tukevissa verkostoissa elänyt yksilö kykenee paremmin rakentamaan identiteettiään arvojen ja näkemysten monenkirjavassa maailmassa. Myönteistä identiteettiä rakennetaan pitkälti yhteisösuhteiden avulla samalla kun kehitetään sosiaalista pääomaa. (Hyyppä 2002, 52 - 55 ja Niemelä 2002, 76 - 85).

Sosiaalisella pääomalla on havaittu olevan vaikutusta talouteen ja kestäväan kehitykseen. Sosiaalisen pääoman vaihteluista on haettu vastausta myös kysymykseen siitä, miksi taloudelliset erot saattavat vaihdella hyvin suuresti eri valtioiden kesken. Kajanojan (1999, 7 - 9) mukaan sosiaalisen pääoman käsite yhdistää sosiaaliset rakenteet ja normit talouden tehokkuuteen. Kestäväan kehitykseen taas kuuluu ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävä kehitys, jolloin sosiaalisella pääomalla on oma osansa kehityksen ohjailuissa. Taloudellisesti tuotannon tehokkuuden kannalta sosiaalinen pääoma on tärkeää, koska ihmisten väliset suhteet vaikuttavat myös talouden kehitykseen. Kaikki rakentava yhteistoiminta yhteisöissä vaikuttaa talouden tehostumiseen. Yhteiset säännöt ja sitä kautta muodostuva luottamuksen ilmapiiri yhteisössä ja hyvä informaation kulku tuottavat kaikki positiivista vaikutusta talouteen. Sosiaaliset suhteet vaikuttavatkin talouden toimintaan ja mutta vastaavasti myös markkinat ja valtiot vaikuttavat

osaltaan yksilöiden sosiaalisiin suhteisiin. Ilmonen (2000, 11) taas mainitsee globalisaatiosta johtuvan valtioiden tämänhetkisen oman taloudellisen pelivaran kaventumisen johtavan taloudessa ja työelämässä tapahtuviin muutoksiin. Muutokset vaativat työntekijöiltä entistä enemmän joustavuutta ja yrityksiltä verkostomaista toimintatapaa. Tämä tarkoittaa kasvavia riskejä yksilöille mm. pätkätyöllistymisen lisääntyessä ja pakottaessa ihmisiä vaihtamaan työpaikkaa yhä useammin. Pärjääminen vaatii yhä laajempia sosiaalisten suhteiden verkostoja, jotka auttavat pienentämään riskiä jokapäiväisessä elämässä.

Putnam ja Feldstein (2003, 269 - 270) puhuvat sosiaalisen pääoman laajemmasta vaikutuksesta yhteisöön ja miten sen hyödyt leviävät kauemmas sosiaalisten verkostojen välittömästä läheisyydestä. Naapurustoissa, missä ihmiset tuntevat toisensa ja toimivat yhdessä, vähentyy rikollisuus selvästi muihin alueisiin verrattuna. Vaikutukset näkyvät jopa syntyvien lasten terveydessä ja kehityksessä. Lapsi, joka syntyy valtioon, jonka asukkaat äänestävät, tekevät vapaaehtoistyötä ja viettävät aikaa ystävien kanssa, syntyy vähemmän todennäköisesti alipainoisena, lopettaa koulun kesken tai tappaa tai tulee itse tapetuksi, kuin lapsi joka syntyy valtioon, jossa näin ei tapahdu. Sosiaalisella pääomalla on varmasti oma vaikutuksensa kyseisiin asioihin mutta mielestäni mm. äänestyskäyttäytymiseen tai vapaaehtoistyöhön osallistumiseen vaikuttaa hyvin paljon myös yksilöiden taloudellinen ja tiedollinen tilanne. Monissa köyhissä maissa ei ihmisillä ole mahdollisuuksia, aikaa tai varaa toimia vapaaehtoistyössä tai he eivät edes tiedä omista äänestysmahdollisuuksistaan. Nämä oikeudet tai niiden mahdottomuus ja köyhyys vaikuttavat varmasti samoihin lapsen kehityksen kulkuihin. Sosiaalinen pääoma ei siis välttämättä pysty ylittämään köyhyyden asettamia rajoja kuin osittain. Putnam ja Feldstein kuitenkin jatkavat toteamalla, kuinka koko yhteiskunta hyötyy ihmisten välisistä sosiaalisista suhteista vaikka takana olisikin lähinnä omien tavoitteiden saavuttaminen. Tässä olen heidän kanssaan samaa mieltä. Ensisijaisestihan ihmiset pyrkivät toteuttamaan tai helpottamaan omaa elämäänsä, jossa hyvänä apuna toimivat monipuoliset sosiaaliset verkostot. Verkostojen toiminnan kautta syntyvä yhteistoiminta ja luottamus nousevat koko yhteisön tasolle helpottaen ja parantaen sen toimintaa.

3.3 Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointivaltio

Pekka Kososen (1997) mukaan hyvinvointivaltio on laajasti ymmärrettynä viittaus yhteiskunnan muotoon, jossa valtio hoitaa pääosan hyvinvointipalveluista, joihin useimmiten lasketaan terveydenhoito, sosiaalipalvelut sekä lasten ja vanhusten hoito. Hyvinvointivaltio voi tarkoittaa myös valtiota, jonka tehtävissä hyvinvoinnin edistämällä on keskeinen merkitys mutta periaatteessa kaikki maat, joissa on järjestetty tietty taloudellinen ja sosiaalinen perusturva voidaan

lukea hyvinvointivaltioiksi. Hyvinvointivaltion imagoon kuuluu myös, että valtion toimien, kuten palvelujen käyttö, erilaiset luontaisedut ja verohelpotukset, piiriin luetaan kaikki kansalaiset eikä vain esimerkiksi köyhät tai apua tarvitsevat. Tärkeimmät hyvinvointivaltiollisuuden piirteet ovat sosiaalisten oikeuksien tila, tasa-arvo hyötyjen ja taakkojen jaossa sekä hyvinvointivaltion toiminnan laajuus ja toivottavuus. Sosiaalisten oikeuksien tilaan vaikuttaa kuinka laajasti kansalaiset ovat oikeutettuja sosiaalisiin tulonsiirtoihin ja palveluihin sekä kuinka korvaavia ovat tulonsiirrot ja vastaavasti kuinka laadukkaita tarjotut palvelut ovat. Nämä voidaan turvata yksityisesti, työmarkkinasopimuksin tai valtiollisesti tai näiden erilaisilla yhdistelmillä. Yleensä sosiaalisten oikeuksien kattavan toteutumisen edellytys on kuitenkin valtion osallistuminen niiden tarjontaan. Tasa-arvo hyötyjen ja taakkojen jaossa näkyy ensinnäkin tulojen, palvelujen ja verojen jaossa. Tasa-arvoa voidaan parhaiten lisätä voimistamalla eri tuloryhmien välistä uudelleenjakoa sekä edistämällä alueellista ja sukupuolten välistä tasa-arvoa. (Emt. 13 - 14).

Kajanojan (1999) mukaan jotkut hyvinvointivaltion ominaisuudet synnyttävät sosiaalista pääomaa kun taas jotkut toiset piirteet rapaattavat sitä. Hyvinvointivaltion sosiaaliseen pääomaan kohdistama tukahduttava vaikutus näkyy ennen muuta siinä, että se tukahduttaa spontaanin sosiaalisen pääoman syntymistä kansalaisyhteiskunnassa. Spontaanisuutta estää myös hyvinvointivaltion sisältämät monet tasapäistävät elementit. Korkean verotuksen ja laajojen tukien vaatimat lisääntyvä valvonta ja kontrolli voivat murentaa yhteiskunnan rehellisyyttä ja sosiaaliset tulonsiirrot jarruttavat talouden kasvua. Toisaalta hyvinvointivaltio ja sen harjoittaman sosiaalipolitiikka voidaan nähdä investointina yhteiskuntaan ja sen inhimilliseen ja sosiaaliseen pääomaan. Pohjoismaissa, laajan hyvinvointivaltion maissa, esiintyy tutkimusten mukaan vähiten korruptiota, joka mielestäni osoittaa väitteen hyvinvointivaltiollisen toiminnan aiheuttamasta rehellisyyden murenemisestä katteettomaksi. Hyvinvointivaltio myös turvaa jälkiteollisen yhteiskunnan kehityksessä tarpeelliset taloudelliset, sivistykselliset ja sosiaaliset oikeudet. Tulonsiirrot ja palvelut voivat olla tärkeitä sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistäjiä, mikä on tärkeää mm. työelämässä. Hyvinvointivaltio lisää luottamusta yhteiskunnan toimintaan ja osallisuutta kansalaisyhteiskunnassa ja antaa panoksensa sosiaalisen pääoman kehittymiseen. Ilman sosiaalista pääomaa taas ei voi olla talouskasvua tai tasaista hyvinvointia, jolloin sosiaalinen pääoma on tärkeää talouden tehokkuudelle ja hyvä sosiaalipolitiikka taas edesauttaa talouspolitiikkaakin. (Emt. 12 - 13).

Ian Gough (2000, 106) on teoksessaan ”Global capital, human needs and social policies” pohtinut syitä hyvinvoinnin vaihteluun maittain. Hänen mukaansa hyvinvoinnin vaihteluun ei ole olemassa vain ja ainoastaan yhtä selkeää syytä, vaan siihen on vaikuttanut useita eri tekijöitä, kuten

taloudellisen kehityksen taso, asema maailmanpolitiikassa, yhteiskunnan kehityksen historia, demokratian ja ihmisoikeuksien tila sekä sukupuolten välinen tasa-arvo. Anttonen ja Sipilä (2000) listaavat myös eri tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet hyvinvointipolitiikan muotoutumiseen eri maissa. Ensinnäkin uskonto, sotien aiheuttamat kriisit ja käsitykset valtiosta ovat isoja tekijöitä hyvinvointipolitiikan muotoutumisessa. Käsitykset perheestä ja sukupuolten välisistä eroista vaikuttavat kulttuuriin, samoin kuin kansalaisten organisoituminen liikkeiksi ja yhdistyksiksi, jotka yhdessä vaikuttavat yhteiskunnalliseen järjestykseen. (Emt. 238). Pelkkä taloudellinen kehitys ei selitä hyvinvointia, sillä se ei kerro mitään tulojen jakautumisesta ihmisten kesken. Yleisesti oletetaan, että maailmanpoliittisesti katsottuna perifeerisissä valtioissa on alempi hyvinvoinnin taso kuin ydinvaltioissa. Keskellä sijaitsevien valtioiden hyvinvointi on tämän ajatuksen mukaan keskinkertaista hyvin ja huonosti voivien yhteiskuntien välissä. Siirtomaat ovat alemmalla tasolla hyvinvoinnin suhteen, varsinkin jos ovat itsenäistyneet suhteellisen myöhään. Talous vaikuttaa toki myös osaltaan hyvinvoinnin kehittymiseen. Valtion taloudellinen ja poliittinen itsenäisyys korostaa parempaa hyvinvointia niihin valtioihin nähden, joiden asema on riippuvainen muista valtioista. Tehokas verotus edistää hyvinvointia, samoin kuin valtion omistamat resurssit eli kyky toteuttaa tavoitteitaan. Hyvinvointiin vaikuttavat suurelta osin myös kansalaisten lukutaito ja siihen liittyvät poliittiset ja siviilioikeudet sekä naisten asema yhteiskunnassa. Mitä paremmassa asemassa naiset ovat ja mitä enemmän he ovat kouluttautuneet, sitä parempi on valtion hyvinvoinnin taso. (Gough 2000, 106 - 128).

Hyvinvointipalveluihin lasketaan yleensä terveydenhoito ja sosiaaliset palvelut sekä lasten ja vanhusten hoito. Hyvinvointivaltioon vaikuttaa kuitenkin koko ajan uusia muutoksia, jotka tulevat sekä ulkoapäin että hyvinvointivaltion itsensä sisältä. Muutoksia tuottavat globaali talous, väestöjen ikääntyminen ja perheiden epävakauden lisääntyminen, kuten köyhyys ja perheen hoitoavun väheneminen. Työmarkkinat, perhe ja hyvinvointivaltio muodostavat varsinaisesti hyvinvointivaltion kolme tukipilaria, joiden toimintaa sääntelee valtion sisäinen sosiaalipolitiikka. Sosiaalipolitiikkaa voi kuitenkin olla ilman hyvinvointivaltiota mutta hyvinvointivaltiota ei voi olla ilman sosiaalipolitiikkaa. Hyvinvointivaltio on kuitenkin enemmän kuin vain sosiaalipolitiikkaa, se on myös yksilöllinen historiallinen rakennelmansa. Hyvinvointivaltion muoto määräytyy sen mukaan miten yhteistyö hyvinvoinnin turvaamiseksi jaetaan perheen, markkinoiden ja valtion kesken ja tämä aiheuttaakin erot hyvinvointivaltioiden välillä. (Esping-Andersen 1999, 3-4, 34 - 35). Pekka Kosonen (1997, 56) laskee hyvinvoinnin tuottajiin myös kansalaisyhteiskunnan, jonka merkitys nykyisessä hyvinvointivaltion hajauttamisessa onkin varmasti koko ajan kasvussa. Hyvinvoinnin tuottajat voidaan myös jakaa virallisiin ja epävirallisiin. Virallisia tahoja ovat valtio,

kunnat ja kaupalliset organisaatiot ja epävirallisia hyvinvoinnin tuottajatahoja ovat perhe ja suku, ystävät, naapurit ja ns. kolmas sektori, johon lukeutuvat erilaiset itseapuryhmät ja vapaaehtoistoiminta. (Sihvo 1996, 166). Kosonen (1997) korostaa kuitenkin eri maiden sijoittumisen hyvinvointivaltiomalleihin olevan aikasidonnaista. Suomikin on täyttänyt pohjoismaisen hyvinvointivaltion kriteerit vasta 1980-luvulla. Hyvinvointivaltio on koettu sosiaalisten ja poliittisten olojen vakauttajana, joka on luonut tiettyä perusturvaa ja pienentänyt köyhyyttä. Toisaalta hyvinvointivaltiota ja varsinkin sen harjoittamaa sosiaalipoliittikkaa on pidetty valtioille taloudellisena rasitteena. Kuitenkin hyvinvointivaltion toimintatapa näyttäisi olevan tärkeämpi tekijä talouskasvun kannalta kuin sosiaalimenojen suuruus. (Emt. 56 - 67).

Hyvinvointipoliittisissa keskusteluissa unohdetaan Esping-Andersenin (1999) mukaan usein yksi kolmesta hyvinvointivaltion tukipilarista, nimittäin perhe ja sen tärkeys hyvinvoinnin tuottamisessa. Monissa maissa kuitenkin naisten palkaton työ kotona säilyy suurena ja joissain maissa jopa suurimpana osana hyvinvointia. Perhettä pidetäänkin sosiologiassa sosiaalisten instituutioiden ytimenä ja perheessä tärkein hyvinvoinnin toimintamuoto on siellä tapahtuva vastavuoroisuus. Erilaiset ongelmat, kuten köyhyys, saattavat jatkua perheen kautta sukupolvelta toiselle ja näistä perityistä hankaluuksista syntyykin sosiaalisen pääoman epätasa-arvo. Sukupolvelta toiselle periytyvät ongelmat eivät pienene jos hyvinvointivaltio ei tule väliin ja auta mahdollisuuksien uudelleen jakamisessa. Mitä paremmin hyvinvointivaltio toimiikin, sitä vähemmän pitää yksilöiden turvautua perheen tuottamaan hyvinvointiin. (Emt. 34 - 42, 67).

Vastavuoroisen luottamuksen verkostot lasketaan usein sosiaalisen pääoman ydinrakenteeksi, samalla ne ovat myös tärkeitä demokratian rakennusaineita. Sosiaalinen pääoma on tärkeää poliittiselle pysyvyydelle ja hallinnon tehokkuudelle. Vastavuoroisen luottamuksen kasaantuminen auttaa rakentamaan sosiaalista pääomaa ja vaikuttaa samalla hallinnon tehokkuuteen. Yhteiskunnissa, joissa esiintyy paljon sosiaalista pääomaa, esiintyy myös enemmän kansalaisaktiivisuutta, sillä sosiaalinen pääoma vaikuttaa kansalaisyhteiskunnan rakentumiseen lisäämällä kansalaiskulttuurin toimintaa. Sosiaalinen pääoma vaikuttaa myös avoimen, pluralistisen ja suvaitsevan demokraattisen ja poliittisen kulttuurin syntyyn. Sosiaalisen pääoman vähäisyys yhteiskunnassa taas estää sosiaalista liikkuvuutta ja taloudellista kasvua. Korkea määrä sosiaalista pääomaa taas leikkaa eri yhteiskuntaluokkien ja etnisten ryhmien läpi rohkaisten eri ryhmittymiä yhteistyöhön koko yhteisön hyväksi. Poliittinen kulttuuri on siis muodostunut instituutioiden ja yksilöiden yhteisestä historiasta. (Rotberg 2001, 1 - 3).

Köyhemmissä maissa, kuten tässä tutkimuksessa mukana olevassa Etelä-Afrikassa, ei riitä varallisuutta yhtä laajaan ja turvaa antavaan hyvinvointivaltiomalliin kuin mitä Pohjoismaissa harjoitetaan ja siksi olisi tärkeää soveltaa ja edistää kaikkien ihmisten yhteiskunnan periaatetta, jolloin kaikilla yhteiskuntaan kuuluvilla olisi samat oikeudet ja velvollisuudet. Monissa köyhissä yhteisöissä olisi tärkeää saada käyttää viljelysmaita, valtion omistamia metsiä ja vesistöjä sosiaalisen turvallisuuden perustana. Köyhien sosiaalista turvallisuutta lisäävät myös sisäinen solidaarisuus ja sosiaalinen pääoma, joista eri yhteisöt muodostavat tärkeitä selviytymiseen tarvittavia turvaverkkoja. Niiden murtumista on hankala korjata edes suurilla sosiaaliseksiin kohdistuvilla investoinneilla. Pohjoismaissa on totuttu luottamaan universaaleihin, kaikille kuuluviin sosiaalipalveluihin, joihin kuuluvat mm. perusopetus, terveydenhoito ja tietty perusturva mutta köyhimmissä yhteiskunnissa olisi tärkeää saada julkishallinto takaamaan edes näiden peruspalvelujen saatavuus kaikille. Kokonaan ilmaisiksi palveluja tuskin saadaan mutta siihen olisi pyrittävä, että palvelut olisivat köyhimmillekin mahdollisia ja he myös olisivat tietoisia omista oikeuksistaan. (Voipio 2000, 123).

Lehtonen ja Kääriäinen (2005) ovat kirjoittaneet sosiaalisen pääoman ja hyvinvointivaltion suhteesta ja kommentoivat ajatusta siitä, että hyvinvointivaltion tulonsiirto- ja sosiaalipalvelujärjestelmät rapauttaisivat epävirallisia sosiaalisia verkostoja, heikentäisivät perhesiteitä ja yhteisöllistä vuorovaikutusta, sekä itseavun ja vastavuoroisuuden järjestelmiä. Tämä heikentyminen aiheuttaisi sosiaalisten normien murenemistä ja sitä kautta hyvinvointivaltio itse asiassa heikentäisi sosiaalista pääomaa. Tätä kutsutaan crowding out –hypoteesiksi. Vastakkainen hypoteesi väittää, että sosiaalisen pääoman keinoin voitaisiin kompensoida taloudellisista syistä johtuvaa sosiaaliturvan heikkenemistä ja että hyvinvointivaltio luo rakenteellisia ja kulttuurillisia edellytyksiä toimivalle kansalaisyhteiskunnalle ja näin tarjoaa ihmisille resursseja sosiaalisen pääoman kehittämiseksi. (Emt. 293 - 294).

Eri tutkimustuloksista on myös selvinnyt, että mitä suuremmat valtion sosiaaliset menot ovat, sitä vähemmän esiintyy sosiaalisia läheissuhteita. Sosiaaliset verkostot kyllä luovat pohjan sosiaaliselle tuelle, mutta toisaalta viralliset tukijärjestelmät vähentävät informaalin tuen tarvetta. Lehtosen ja Kääriäisen mukaan informaali sosiaalinen tukikin on kuitenkin pienempää niissä maissa, joissa virallinenkin tuki on heikompa. Tämä tukisi käsitettä, että sitovaan sosiaaliseen pääomaan ei liitykään runsaasti sosiaalista tukea. Jos maasta löytyy paljon sitovaa sosiaalista pääomaa, löytyy vastaavasti yhdistävää sosiaalista pääomaa niukasti. Sitova sosiaalinen pääoma vaikuttaa siihen, että

sosiaalista tukea on vähän, kun taas suuri määrä yhdistävää sosiaalista pääomaa viittaa myös suureen sosiaalisen tuen määrään. (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 294, 302).

Hyvinvointivaltio näyttäisikin enemmän tukevan ja edistävän sosiaalista pääomaa, kuin rapauttavan sitä. Hyvinvointivaltioista löytyy paljon yhdistävää sosiaalista pääomaa, joka myös edistää sitä eniten. Vahva sitova pääoma ei kehity sosiaalisesti tueksi jos valtiossa on paljon sosiaalisia ongelmia ja heikko virallinen sosiaaliturva. Jos kehittyneissä hyvinvointivaltioissa virallinen sosiaalinen tuki heikkenee, heikkenee myös sosiaalinen pääoma ja samalla sosiaalinen tuki ja yleistynyt luottamus. Hyvinvointivaltiollinen kehitys ei näyttäisikään estävän sosiaalisen pääoman syntymistä, vaan entisestään tukevan yhdistävää sosiaalista pääomaa ja sitä kautta luottamusta yhteiskunnan toimintakykyyn. (Lehtonen ja Kääriäinen 2005, 306 - 307).

Fukuyama (2000) on tutkinut sitä, miten valtio voisi lisätä sosiaalista pääomaa alueellaan. Se on useinkin hankalaa, koska sosiaalinen pääoma on yleensä uskonnon, perinteen ja jaetun historian oheistuote johon valtion on vaikea vaikuttaa. Paras tapa on tukea jo olemassa olevaa sosiaalista pääomaa mm. erilaisten sosiaalisten verkostojen avulla. Koulutus on valtiolle hyvä keino kasvattaa sosiaalista pääomaa, koska koulutuksessa muodostuu sosiaalisia normeja ja sääntöjä ja ne muotoutuvat sosiaalisesti pääomaksi. Valtiolle tärkeää on myös taata omistusoikeus ja turvallisuus yhteiskunnassa, koska vakaassa ja turvallisessa ympäristössä luottamus rakentuu spontaanisti rationaalisten yksilöiden välille. Yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa luo toimivuutta ja joustavuutta yhteiskuntaan. Jos valtio ottaa hoitaakseen tehtäviä, joita yksityinen sektori hoitaisi paremmin, se saattaa heikentää sosiaalista pääomaa, koska ihmisten kyky spontaaniin yhteistyöhön vähenee valtion hoitaessa kaiken. (Emt. 15).

3.4 Yhteenveto

Sosiaalisen pääoman katsotaan muodostuvan yhteisesti jaetuista arvoista ja normeista, vastavuoroisuudesta, ja yleistyneestä luottamuksesta. Nämä mahdollistavat yhteistyön kansalaisyhteiskunnassa eri ryhmittymien välillä ja lisäävät luottamusta yhteisiin pelisääntöihin. Sosiaalista pääomaa pidetään yleensä kollektiivisena hyödykkeenä, jota yksittäinen ihminen ei voi kuluttaa loppuun. Sosiaalisesta pääomasta on toki hyötyä yksilötasollakin mutta sen muodostumiseen tarvitaan aina muita ihmisiä ja heidän välistä yhteistyötään.

Henkilöiden ja ryhmien väliset sosiaaliset siteet ja niiden muodostamat verkostot ovat tärkeitä yksilön sosiaalisen pääoman muodostumiselle. Tärkeää on varsinkin, että yhteiskunnan eri alueilla toimivat ihmiset ovat tekemisissä toistensa kanssa ja verkostot ovat laajoja. Heikot sosiaaliset siteet ovat tärkeitä, jotta informaatiota voitaisiin välittää mahdollisimman paljon. Informaatiota kertyykin erityisen paljon erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin kuulumisen kautta. Heikot siteet välittävät hyvin informaatiota päivittäisen elämänpiirin ulkopuolelta ja toimivat siltoina erilaisten pienryhmien välillä. Heikot siteet myös lisäävät toimijoiden välisiä yhteistyömahdollisuuksia ja lisäävät sosiaalista yhteenkuuluvaisuutta. Yhdistävän sosiaalisen pääoman nimi viittaakin verkoston kykyyn yhdistää erilaisia ihmisiä ja ihmisryhmiä. Vahvojen sosiaalisten siteiden merkitys taas liittyy toimijoiden väliseen sitoutumiseen. Luottamus toisten ihmisten vilpittömyyteen ja vastavuoroiseen suhtautumiseen sitouttaa yksilöitä yhteistoimintaan.

Sosiaalisen pääoman pääomaluonteesta on esitetty eri näkemyksiä. Pääsääntöisesti kuitenkin sosiaalista pääomaakin on alettu pitämään yhtenä pääoman lajeista. Sosiaaliset verkostot ja niiden tuottama luottamus voidaan laskea tuottavaksi resurssiksi ja siten myös pääomaksi perinteisemmässä mielessä. Erona taloudelliseen pääomaan voidaan pitää sosiaalisen pääoman henkilösidonaisuutta ja konkreettisuutta. Sosiaalinen pääoma myös kasvaa sitä käytettäessä, toisin kuin taloudellinen pääoma. Tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että sosiaalinen pääoma on sekä yksilön, että ryhmien hyödyke. Sen tuotosten jakaantumisesta yksilön ja ryhmän välillä sitä vastoin on esitetty eri mielipiteitä. Toiset tutkijat, kuten Lin, tunnustavat yksilöt toimijoina mutta ovat kiinnostuneempia sosiaalisen pääoman yhteisövaikutuksista myös laajemmin kansalaisyhteiskunnan tasolla. Heille tärkeintä on tutkia yhteisöjen toimintaa, vaikka toki yksilön hyödystä saadaan yhteisöllekin hyötyä. Toiset tutkijat taas, kuten Fukuyama, ovat sitä mieltä, että luottamus, verkostot ja siviiliyhteiskunta eivät muodosta sosiaalista pääomaa vaan esiintyvät vain sen tuotoksina. Heille sosiaalinen pääoma onkin pääasiassa yksityinen hyödyke, joka esiintyy yhden tai

useamman ihmisen yhteistyösuhteissa. Omassa tutkimuksessani olen kiinnostuneempi yksilöiden mahdollisuuksista sosiaalisen pääoman kasvattamiseen sosiaalisten verkostojensa kautta kuin sosiaalisen pääoman yhteisötasoisista vaikutuksista. Oletan kuitenkin sosiaalisen pääoman positiivisten vaikutusten nousevan yksilötasolta kansalaisyhteiskunnan tasolle, parantaen yhteiskunnan kokonaishyvinvointia.

Hyvinvointivaltion ja sosiaalisen pääoman suhteesta on esitetty eriäviä mielipiteitä. Toiset tutkijat ovat sitä mieltä, että hyvinvointivaltion pitkälle kehittyneet julkiset sosiaalipalvelut rapaattavat kansalaisyhteiskunnan spontaania toimintaa ja yhteistyötä eri yhteisöjen hyväksi. Sosiaalinen pääoma vaatisi toteutuakseen kuitenkin myös ihmisten välistä keskinäistä spontaania yhteistyötä ja vastavuoroisuutta. Virallinen sosiaalinen tuki, eli julkiset sosiaalipalvelut, koetaan osittain riippuvuutta aiheuttaviksi ja ihmisiä ja sosiaalista pääomaa eristäviksi tukimuodoiksi. Useat tutkijat ovat kuitenkin asiasta toista mieltä. Hyvinvointivaltion kautta väestön yleinen hyvinvointi ja terveys paranevat ja ne yhdessä sosiaalisen pääoman kanssa parantavat taloutta ja yleistä demokraattista kehitystä. Sosiaalinen pääoma on tärkeää poliittiselle pysyvyydelle ja hallinnon tehokkuudelle sekä vastavuoroisen luottamuksen lisääntymiselle kansalaisyhteiskunnassa. Sosiaalisen pääoman vähäisyys yhteiskunnassa taas estää sosiaalista liikkuvuutta ja taloudellista kasvua. Hyvinvointivaltio näyttäisikin enemmän tukevan ja edistävän sosiaalista pääomaa, kuin rapaattavan sitä. Hyvinvointivaltioista löytyy paljon yhdistävää sosiaalista pääomaa, joka vahvistaa paremmin kansalaisyhteiskunnan hyvinvointia kuin sitova sosiaalinen pääoma. Köyhissä ja kehittyvissä yhteiskunnissa esiintyy paljon juuri sitovaa sosiaalista pääomaa mutta se ei tutkimusten mukaan vaikuta yhdistävän sosiaalisen pääoman muodostumiseen. Sitova sosiaalinen pääoma vaikuttaa myös siihen, että sosiaalista tukea on vähän, kun taas suuri määrä yhdistävää sosiaalista pääomaa viittaa myös suureen sosiaalisen tuen määrään.

4 Suomi ja Etelä-Afrikka

Seuraavaksi käyn läpi Suomen ja Etelä-Afrikan ominaispiirteitä sosiaalisten verkostojen toimintaympäristön ja sosiaalisen tuen luojina. Molempien maiden yhteiskunnalliseen tilaan ja lähihistoriaan on hyvä luoda yleisluontoinen katsaus, koska on tärkeää hahmottaa ne ympäristöt ja olosuhteet, joissa sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki voivat muodostua.

4.1 Pohjoismainen hyvinvointivaltio Suomi

Hyvinvointivaltiona Suomi edustaa pohjoismaista mallia, jota kutsutaan myös universalistiseksi tai sosiaalidemokraattiseksi malliksi. Universalismi viittaa hyvinvointivaltion toimintatapoihin ja sosiaalidemokratia mallin taustalla oleviin poliittisiin voimiin. Universalismi ilmenee siinä miten toimeentuloturva eli perusturva kattaa periaatteessa kaikki kansalaiset, jolloin kaikki maksavat ja kaikki hyötyvät. Universalismi on mahdollista silloin kun valtion sisäinen arvojärjestelmä on kohtalaisen yhtenäinen ja kansalaiset luottavat vahvasti valtioon ja sitä edustaviin viranomaisiin sekä eri alojen asiantuntijoihin. Palvelutarpeet pitää määritellä yhdenmukaisiksi ja ihmisiä pidetään yhteisöjen jäseninä. Sosiaalidemokraattinen malli taas asettaa julkisen vallan keskeiseen asemaan sosiaalipolitiikassa. Hyvinvointipolitiikan ensisijaisina toteuttajina toimivat valtio ja kunnat, jolloin terveydenhuolto ja sosiaalipalvelut ovat valtaosaltaan julkisen vallan rahoittamia, tuottamia ja valvomia. Sosiaalipolitiikassa ylipäättään pyritään saavuttamaan yhtenäisiä ratkaisuja kansalaisten perusturvan rakentamisessa ja sosiaalisen kansalaisuuden sekä sosiaalisten oikeuksien käsitteet ovat juurtuneet syvälle mallin ideologiaan. Pohjoismaisen näkökulman mukaan sosiaalipolitiikan tehtävänä on vahvistaa yhteiskunnan tasa-arvoisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Yhtenä merkittävänä ilmiönä pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin kuuluu hoivapalvelujen laajuus, mikä on vaikuttanut hoivan yhteiskunnallistumiseen ja mahdollistanut sitä kautta naisten työssäkäynnin. Sosiaali- ja hoivapalvelujen laajuutta pidetäänkin tärkeänä tekijänä määriteltäessä hyvinvointivaltiomalleja. Valtio on osin korvannut perheen paikan oikeuksien ja velvollisuuksien määrittelijänä ja tämä on mahdollistanut yksilöiden irtautumisen perheen alaisuudesta ja lisännyt mm. naisten mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa. Etuudet ovat myös pääosin yksilöllisiä eivätkä määräydy perheen tai avioliiton kautta, jolloin naisten taloudellinen riippuvuus mieselättäjistä vähenee. Valtiolla on tässä mallissa paljon yhteiskunnallisia tehtäviä ja hyvinvointipolitiikkaa harjoitetaan valtion ja kuntien kautta. Muita pohjoismaiselle hyvinvointivaltiolle tyypillisiä piirteitä ovat julkinen palvelutuotanto, korkea verotus ja aktiivinen työmarkkinapolitiikka sekä valtion rooli työmarkkinayhteistyössä. (Anttonen & Sipilä 2000, 9-14, 17, 84, 105, 185, 241).

Valtio ei kuitenkaan ole ainoa toimija tässäkin mallissa, vaan markkinatalous toimii rinnalla suhteellisen vapaasti. Valtiolla on kuitenkin erityinen tehtävä tasa-arvopolitiikan tuottajana, jolloin tarkoituksena on tasata tuloeroja, torjua köyhyyttä ja tuottaa hyvinvointipalveluja koko kansalle. Kansallisuus on näihin päiviin asti ollut hyvinvoinnin saamisen kriteeri, jolloin valtio suo etuja vain oman maansa kansalaisille. Universalismi perustuukin tiettyyn käsitykseen kansalaisuudesta ja kansalaisoikeuksista, joihin kuuluu myös poliittiset ja sosiaaliset oikeudet. Suomalainen toimeentuloturva on kaksijakoinen ja se koostuu vaatimattomia sosiaaliavustuksia jakavasta perusturvasta sekä ansioturvasta, joka pitää sisällään hyvinkin eritasoisia eläkkeitä ja päivärahoja. Suomalaisessa sosiaalipolitiikassa esiintyykin paljon rinnakkaisjärjestelmiä mutta suurin osa sosiaalipalveluista rahoitetaan verovaroin. Vakuutukset ovat yksi rahoitusmuoto, jolloin etuja saavat vain vakuutusmaksuja maksaneet henkilöt. Kolmas rahoitusmuoto on käyttäjämaksut, jotka on yleensä suhteutettu tuloihin. Laaja sosiaalipolitiikka on ollut myös vakaiden sosiaalisten olojen takaaja, josta yritysmaailma ja maan talous on päässyt hyötymään. Puhdasmautoinen universalismi on kuitenkin väistymässä muiden muotojen tieltä varsinkin terveydenhuollossa. (Anttonen & Sipilä 2000, 15 - 17, 75, 150 - 170).

Suomi kohtasi 1980-luvun lopulla vaikean laman, joka johtui talouden ylikuumenemisestä ja johti mm. asuntojen ja osakkeiden hintojen nousuun sekä julkisen sektorin velkaantumiseen ja korkojen nousuun. Yhtenä syntipukkina pidettiin laajaa hyvinvointivaltioprojektia, joka laman seurauksena menettikin vetovoimaansa yhteisenä kansallisena projektina. Laman seurauksena Suomi joutui kokemaan massatyöttömyyden ja sitä kautta verotulojen supistumisen ja rahoituspohjan pettämisen. Valtion tulot vähenivät ja oli pakko keskittyä sosiaalipolitiikassakin vain välttämättömään, jolloin universalistisesta hyvinvointivaltiopolitiikasta siirryttiin kohti tarveharkintaisia etuja. Suuresta työttömien määrästä johtuen heidän työmotivaatiostaan huolestuttiin. Hyvinvointivaltion nähtiin toimivan kasvualustana tietyille riippuvuuskuulttuurille, joka johtui etuuksien varassa elämisestä ja sitä kautta passivoitumisesta ja jopa etuuksien väärinkäytöstä. Julkinen sektori köyhtyi entisestään ja avuksi haettiin liberaalisia oppeja yksityistämisestä, yksityisyritteliäisyydestä, vapaaehtoistamisesta ja tehokkuudesta julkisen sektorin sisältä. Kaiken tämän seurauksena julkiseltakin sektorilta alettiin vaatia tulosvastuuta, markkinoistamista, taloudellista tehokkuutta ja kustannussäästöjä. Talous on taas päässyt jaloilleen mutta sosiaaliturvaetuksia ei ole parannettu laman jälkeenkään. Nyt tarvitaan yksityisiä yrityksiä ja järjestöjä paikkaamaan julkisen puolen hyvinvointiin jättämiä aukkoja. (Anttonen & Sipilä 2000, 89 - 142).

Yhteiskunnallinen muutos teollisuusyhteiskunnasta postmoderniin yhteiskuntaan on aiheuttanut rakenteellisia muutoksia työmarkkinoilla ja työnjaossa, joka on muuttanut myös sukupuolten yhteiskunnallisia suhteita. Kansalaisten hyvinvoinnin organisoimista on harkittava uudelleen julkisen ja yksityisen sektorin välillä, mikä saattaa muuttaa kansalaislähtöisen ja valtiollisen toiminnan suhteita. Viime vuosikymmenenä on ollut pyrkimys julkisen sektorin supistamiseen, halu palvelujärjestelmän yksityistämiseen sekä yritys lisätä kansalaisten omatoimisuutta ja aktiivisuutta. Hyvinvointivaltion ja kansalaislähtöisen toiminnan suhde on kuitenkin hyvin monimuotoinen avoimen kilpailun ja monenlaisen yhteistyön kautta ja se saattaa aiheuttaa jopa keskinäistä riippuvuutta. Suomessa hyvinvointivaltion motiivina on ollut talouden kehittäminen ja sen rinnalla on luotu edellytyksiä kansalaistenkin hyvinvoinnille. Kansalaisten oma toiminta itseään koskevissa asioissa ei ole ollut keskeisessä asemassa hyvinvointivaltiollisessa ajattelussa ennen hyvinvointivaltion toiminnan kriisiytymisen aiheuttamaa kiinnostusta. Tänä päivänä keskustelu kansalaisyhteisöjen ja kansalaisten omaehtoisen toiminnan merkityksestä on kasvussa. Jos laaja hyvinvointiyhteiskunta halutaan säilyttää, vaaditaan kansalaisilta nykyistä suurempaa osallistumista yhteiskunnassa. Ihmisten oman vastuun korostaminen on tullut tärkeäksi valtiollisen toiminnan rinnalla. Kun yhteiskunta muuttuu, muuttuvat myös ihmisten kokemukset, käsitykset ja reagoitavat ympäristön paineisiin sekä koettuun turvallisuuteen ja elämänhallintaan. Sosiaalisista verkostoista saatava sosiaalinen tuki käy entistäkin arvokkaammaksi samoin normiyhteisöt, joissa yhdistyy perinne ja henkilökohtainen vuorovaikutus. (Kinnunen 1998, 16 - 27). Nämä viittaavat sosiaalisen pääoman merkityksen kasvuun hyvinvoinnin tuottamisessa Suomessakin.

Yhteiskunnallinen muutos, koskien työ- ja perhe-elämää sekä vapaa-aikaa, on aiheuttanut ennakoimattomuutta ja epävarmuutta, jotka merkitsevät elämäntilanteiden ennustettavuuden heikentymistä. Kasvava epävarmuus aiheuttaa yksilöille lisääntyvää tarvetta sopeutua muutokseen, jolloin epäviralliset verkostot tulevat mukaan kuvaan joustavina avun lähteinä. Kansalaisten hyvinvointi toteutuu ihmisten omien valintojen ja muiden ihmisten toiminnan seurauksena. Varsinaista sosiaalista tukea tuottavat yksityiset kansalaiset, järjestöt ja julkinen sektori. Julkinen sektori on perinteisesti tuottanut sosiaalista tukea taloudellisessa ahdingossa, mutta suomalaiset kokevat sukulaisuuteen ja tuttavuuteen perustuvan lähiyhteisön merkityksen sosiaalisen tuen tuottamisessa erittäin keskeiseksi. Naapuruuteen perustuvan tuen merkitys on Suomessa selvästi vähäisempää. Erilaiset lähiyhteisön verkostot, kuten sukulaisuus ja tuttavuus, ovat hyvin keskeisiä sosiaalisen tuen tuottajia ihmisten erilaisissa elämäntilanteissa ja kansalaiset tuntuvatkin itse luottavan näihin enemmän kuin ns. virallisiin palvelujärjestelmiin. Yleisesti hyvinvoinnin tuottamisessa on vallalla sekatalous, jolloin valtio, markkinat ja sukulaiset tuottavat hyvinvointia eri

suhteissa eri yhteiskunnissa. Missään järjestelmässä ei hyvinvointi toteudu pelkästään yhden osan tuottamana, vaan apua saadaan muiltakin järjestelmän osilta. Monet kansalaiset ovat kritisoineet käyttäjien elämäntilanteiden ja palvelujärjestelmän kohtaamattomuutta. Ongelmiin haetaan silloin apua lähiyhteisöistä, joista saatava tuki perustuu tuttavuuteen, yksilölliseen vastuuseen ja samaistumiseen. Vaikka vastuu valinnoista on yksittäisten ihmisten, ei vastuun sosiaalisesta tuesta pitäisi jäädä yksittäisille ihmisille tai ryhmille. Valtiollisen ohjauksen ja kontrollin pitäisi luoda mahdollisuuksia kansalaisten lisätä oman elämänsä hallintaa. (Kinnunen 1998, 73 - 112)

Elina Haavio-Mannila (1984) on tutkinut suomalaisten perheiden kehitystä ja keskeistä merkitystä hoiva- ja tunneyhteisönä. Ydinperheen yksityistymisen myötä perheongelmat pidetään entistä tiukemmin perheen sisällä sen sijaan, että kääntyttäisiin ammattiauttajien tai epävirallisten tahojen puoleen. Rahavaikeuksiin haetaan helpommin apua kuin esimerkiksi vaikeuksiin puolison kanssa. Miehet pitävät perheongelmat naisiakin tiukemmin perheen sisällä mutta miehet kääntyvät rahavaikeuksissa helpommin julkisten palvelujen, kuten pankin, puoleen. Erityyppisissä ongelmissa apua haetaan joka tapauksessa eri tahoilta. Aviollisissa pulmissa sukulaiset ja ystävät ovat tärkeitä, taloudellisissa ongelmissa taas julkiset palvelut tai sukulaiset. Naapuriapuakin käytetään mutta se ilmenee enemmän seurallisena apuna eli emotionaalisenä tukena kuin toiminnallisena tukena. Emotionaalisenä tukena eli henkilönä, jolle voidaan uskoutua, pidetään eniten omaa puolisoa, seuraavina tulivat oma perhe ja ystävät. Naisilla emotionaalista tukea tarjoavat myös ystävät, työtoverit ja sukulaiset. Miehillä on vähemmän uskottuja läheisiä kuin naisilla. Miehet yleensäkin turvautuvat enemmän virallisiin avun lähteisiin kun taas naiset kääntyvät enemmän epävirallisten verkostojensa puoleen. Alemmat sosioekonomiset ryhmät turvautuvat toisaalta ammattiauttajiin, toisaalta he taas haluavat selvittää itse ja pitävät ongelmat perheen sisällä. Ylemmät sosiaaliset ryhmät turvautuvat ystäviin ja yksityisiin rahalaitoksiin, jolloin heidän ei tarvitse käyttää yhtä paljon julkisia palveluja kuin alempien sosiaaliryhmien. (Emt. 138 – 149)

Ulla Kotakari ja Timo Rusanen (1996) ovat tehneet tutkimusta suomalaisten turvallisuuden ja hyvinvoinnin perusongelmista ja keinoista hallita niitä. Tulosten mukaan ihmiset turvautuvat perheeseen ja sukulaisiin enemmän kuin ammattiauttajiin. Poikkeuksena on vain sairastaminen, jolloin lääkäriin turvaudutaan yhtä usein kuin lähiomaisiinkin. Tämän tutkimuksen mukaan ystävät ovat suomalaisille tärkeämpiä kaupungissa ja naapurit maaseudulla. Kuitenkin jos koetaan turvattomuutta itsen tai yhteisöön liittyvissä asioissa, muodostavat perhe ja suku tärkeimmän yhteisön. Ystävät ja tuttavat koetaan enemmän turvallisuusresurssiksi ihmissuhdepulmissa. Ammattiapua haetaan lähinnä vain terveysongelmiin. Läheisten ihmissuhteiden tärkeys ihmisten

elämässä ja mahdollisuus saada epävirallista apua lisäävät epävirallisten verkostojen merkityksen kasvua kun virallista turvaa heikennetään jatkuvasti erilaisilla säästötoimilla. (Emt. 181 - 188). Aila-Leena Matthies (1996) on samoilla linjoilla korostaessaan epävirallisten verkostojen merkitysten kasvua kotitalouksien hoivan järjestämisessä. Perheet ja kotitaloudet ovat selviytyneet päivittäisistä huolenpitotehtävistä pitkälti julkisten ammatillisten palvelujen ja tulonsiirtojen avulla. Suomi onkin hyvin työ- ja ydinperhekeskeinen maa. Vaikka elämäntapa on täällä perhekeskeistä, ovat hoivasta huolehtineet pitkälti julkiset palvelut, kuten avo- ja laitoshuolto, jotka taas ovat mahdollistaneet naisten ansiotyössä käynnin. Silti epäviralliset huolenpitäjät ovat edelleen tärkeitä ja iso osa hoivasta tuotetaan kotona ja perheissä. Kohtuullisten palvelujenkin saanti jo edellyttää usein omaisilta aktiivista toimintaa. Oletettavasti kotitalouksien epävirallisten verkostojen merkitys kasvaa tulevaisuudessa ja perheeltä, sukulaisilta, ystäviltä ja naapureilta saatava emotionaalinen ja materiaallinen tuki nousee selkeämmin julkisten palvelujen täydentäjäksi. (Emt. 19 - 20).

4.2 Demokratisoituva Etelä-Afrikka

Tässä alaluvussa kerron tarkemmin Etelä-Afrikan valtiosta ja sen sosiaalisesta rakenteesta. Keskityn yksityiskohtaisempiin tietoihin itse valtiosta kuin Suomesta kertovassa luvussa, koska monille Etelä-Afrikka on varmasti hyvin vieras maa. Maan olojen kuvailulla pyrin myös saamaan lukijalle kuvaa siitä, minkälaisissa oloissa ihmiset asuvat maassa, jossa ihmisten elinolosuhteet vaihtelevat kovasta köyhyydestä aina rikkauksiin asti. Suomen ja Etelä-Afrikan vertailu osoittautui vaikeammaksi kuin olin ajatellut, sillä Etelä-Afrikasta löytyi vain vähän aineistoa lukuisista hauista huolimatta. Varsinaisia sosiaalipoliittista kirjallisuutta on ollut erittäin vaikea löytää ja toivonkin valtion yleisten olojen kuvailun valaisevan edes hieman maassa vallitsevia sosiaalisia olosuhteita.

Etelä-Afrikka vapautui Ison-Britannian siirtomaavallasta 1910, jonka jälkeen hollantilaistaustaiset buurit ja englanninkieliset tekivät omien intressiensä pohjalta liittosopimuksen, jolla maan värilliset kansanosat alistettiin moniksi vuosikymmeniksi apartheid-lakeihin nojaten. Tasavallaksi maa siirtyi 1961 mutta vasta vuonna 1991 lakkautettiin värillisiä sortaneet apartheid-lait. Tällä hetkellä Etelä-Afrikan tasavalta on perustuslaillinen demokratia, jonka väkiluku on yli 44 miljoonaa. Väestöstä suurin osa on mustia alkuperäiskansalaisia ja loput valkoisia, värillisiä ja intialaisia tai aasialaisia. Taloudellisesti valtio on edistynein Afrikan mantereella mutta infrastruktuurissa ja kansalaisten tieto-aidossa on suuria puutteita. Taloudellista kehitystä leimaa myös suuret kontrastit rikkaiden ja köyhien välillä. Maasta löytyy korkean teknologian yrityksiä ja rikkaita kaupunkilaiseliittejä ja toisaalta taas suurta köyhyyttä ja taloudellista taantumuksellisuutta. (Butler 2004, 11, 29 - 30, 86).

Etelä-Afrikka lukeutuu keskituloisten kehitysmaiden joukkoon laskettaessa bruttokansantuotetta per asukas. Maa asettuu samoille tasoille Puolan, Chilen ja Meksikon kanssa. YK:n kehitysohjelmissaan käyttämän HDI -indeksin (human development index) mukaan Etelä-Afrikka sijoittuu 173 maan joukosta 107:ksi, kun taas muut samalla taloudellisella tasolla olevat maat pärjäävät tässä paljon paremmin. HDI -indeksissä lasketaan yhteen väestön mahdollisuus pitkään ja terveeseen elämään, eli odotettu elinikä, koulutusmahdollisuudet sekä tarvittavat resurssit säädyllyisiin elinolosuhteisiin. Syynä Etelä-Afrikan huonoon sijoittumiseen listalla ovat suuret tuloerot ja tulojen epätasainen jakautuminen, sillä melkein puolet maan väestöstä elää köyhyydessä. Tulokseen vaikuttaa myös suuri työttömyys, joka vielä kasvattaa epätasa-arvoa maan sisällä. Kansalaisten asemia huonontavat vielä epätasa-arvoiset julkiset palvelut, kuten koulutus, terveydenhuolto ja puhdas vesi, joista hyötyvät eniten rikkaat, köyhien jäädessä palvelujen ulottumattomiin niiden hinnan vuoksi. Selitystä laajalle epätasa-arvolle on haettu myös vanhoista apartheid-laeista ja rotujen erottelusta, jotka jakoivat kansalaisia ja heidän taloudellisia mahdollisuuksiaan sekä mahdollisuuksia käyttää julkisia palveluja. Rodun lisäksi tärkeä kansalaisia jakava tekijä on jako maaseutuun ja kaupunkeihin. Tällä hetkellä se on suurin jakava tekijä köyhien ja rikkaiden välillä. Etelä-Afrikan maaseutu on edelleen hyvin köyhää ja alkeellista aluetta kaupunkeihin verrattuna. Maaseudulla on eniten vajausta julkisista palveluista, kuten terveydenhuollosta ja koulutuksesta. Elinkeinot ovatkin hyvin pitkälti perheiden ja varsinkin naisten hankkiman elannon varassa. Eräs Etelä-Afrikan sosiaalisen rakenteen erityispiirre onkin sukupuolten jakautuneisuus ja voimakas epätasa-arvo. Tällä on suuri vaikutus myös köyhyyteen ja sukupuolten tasa-arvoistamisen kautta saataisiin helpotusta varsinkin naisten köyhyyteen sekä myös naisten muuhun osallistumiseen yhteiskunnassa. Maaseudulla naisilla on ensisijainen vastuu kotitalouksista ja niiden fyysisestä työstä, kuten vedestä ja polttopuista. Moniin epätasa-arvoisiin toimintatapoihin on perinteen lisäksi vaikuttavat myös kulttuuri ja uskonnot. Toisaalta taas naisia valmistuu enemmän toisen asteen koulutuksesta ja naisia löytyy myös korkeilta paikoilta hallituksesta. He ovat kuitenkin todennäköisemmin valkoisia kaupunkilaisia ja rikkaita naisia, kuin köyhiä ja värillisiä naisia maaseudulta. (Butler 2004, 65 - 67, 83).

Sosiaalipoliittisista avustuksista eläke on keskeisin köyhyyttä vähentävä tekijä, varsinkin maaseudulla ja siitä on muodostunut avaintekijä tulojen uudelleenjaossa. Toinen keskeinen avustus on lapsilisä, joka myönnetään kaikille seitsemään ikävuoteen saakka. Valtiolla on myös erillisiä yhteisöllisiä köyhyysohjelmia, jotka kohdistuvat etenkin maaseudulle ja naisten lyhytaikaisiin työllistymisiin. Apartheidin aikaiset käytännöt kuitenkin vaikuttavat vielä osittain tukienkin ja julkisten palvelujen jakaantumiseen. Ennen apartheid-lakien poistamista valkoisilla oli lähes

universaalit oikeudet asumiseen, sähköön, veteen, viemärointiin, julkiseen liikenteeseen, sosiaalitukiin sekä työttömyyseläkkeeseen. Suurin haaste tällä hetkellä onkin saada samat oikeudet universaaleiksi koko väestölle. Vaikka sosiaalista infrastruktuuria parannetaan koko ajan, ei köyhillä edelleenkään ole varaa maksaa mm. sähköstä heikon taloudellisen tilanteen tai talouden epävakaisuuden vuoksi. Maan talouspolitiikkaa leimaa kuitenkin vahva markkinahenkisyys ja epävakaisissa tilanteissa luotetaan työmarkkinoiden joustoon. Valtion politiikan lisäksi köyhyyden ja epätasa-arvon poistamiseen tulisi tähdätä erityisesti työmarkkinoilla, jotka toimivat tärkeimpänä köyhyyden ja epätasa-arvon määrittäjänä. Tasokas ja tasa-arvoinen koulutus on myös yksi edellytys talouden kehittymiselle ja köyhyyden poistamiseen. Etelä-Afrikka käyttää paljon rahaa koulutukseen mutta tulokset ovat epätydyttäviä, koska apartheidin aikainen koulutusjako näkyy yhä osittain. Parempi ja korkeampi eurooppalaisen tasoinen koulutus oli varattu vain valkoisille ja mustat saivat vain tarpeellisen koulutuksen, joka auttoi heitä sopeutumaan apartheidin aikaiseen taloudelliseen rooliin. Mustiin kohdistuivat kovat taloudelliset paineet toimeentulosta ja arkielämästä, eivätkä he siksi voineet kilpailla koulutuksesta valkoisen väestön kanssa. Nykyään jo 94 prosenttia 7-15 – vuotiaista käy koulua, vaikkakin koulutarvikkeet ja pätevät opettajat ovat jakautuneet epätasaisesti ja eritasoiset taidot vaikuttavat edelleen pääsyyn työmarkkinoille. (Butler 2004, 70 - 75, 81 - 82).

Etelä-Afrikan voisikin sanoa kuuluvan suurimmaksi osaksi liberalistiseen hyvinvointivaltiomalliin, jossa valtio suorittaa vain marginaalisen osan sosiaalisista avustuksista. Valtion tuen lisäksi kansalaiset joutuvat kääntymään perheen, markkinoiden tai kolmannen sektorin puoleen saadakseen osansa avustuksista. Etelä-Afrikka on kuitenkin monin paikoin vasta matkalla kohti yleisesti ymmärrettyä hyvinvointivaltiota. Musta väestönosa elää siellä vielä pitkälti köyhyydessä, vaikka musta ja rodullisesti sekoittunut keskiluokka onkin parantanut asemiaan viime vuosikymmenen kuluessa. Silti valkoinen talous ansaitsee keskimäärin kuusi kertaa enemmän, kuin keskiverto musta talous. Julkiset palvelut ovat vielä kovin epätasa-arvoisia ja tulot jakautuvat hyvin epätasaisesti. Rikkaat hyötyvät eniten julkisista palveluista ja varsinkin maaseudulla on vajausta mm. terveydenhoidosta ja koulutuksesta. Rotua enemmän vaikuttaakin jakautuminen kaupunkien ja maaseudun välille. Maaseudulla esiintyy paljon köyhyyttä, samoin kuin sairautta. Pahin maata vainoava sairaus on HIV/AIDS. Jopa 20 prosenttia 15 - 49 – vuotiaista sairastaa kyseistä tautia. Yleisten tukien, kuten eläkkeen, perille saaminen maaseudulla on edelleen hankalaa. Ihmiset eivät välttämättä edes osaa hakea yhteiskunnan antamaa tukea, sillä maaseudulla perhe on pitkälti huolehtinut omista jäsenistään. Työllistyminen maaseudulla on myös ongelmallista, koska teollisuuskin on keskittynyt paljon pääomaa vaativiin kaivostoimintaan ja mineraalien jalostukseen.

Vaihtoehtona olisi tietysti raskas työ kaivoksissa. Valtiolta odotettaisiinkin nyt enemmän tukea pienelle yritystoiminnalle, kuten pienmaataloudelle ja palveluille. Maaseudun kehittäminen onkin tärkeintä tällä hetkellä köyhyyden vähentämiseksi Etelä-Afrikassa. (Butler 2004, 65 - 80).

4.3 Yhteenveto

Suomi ja Etelä-Afrikka ovat taloudelliselta ja sosiaaliselta turvallisuudeltaan hyvin erilaisia maita. Oletan sen näkyvän myös ihmisten sosiaalisten suhteiden ja verkostojen muodostumisessa. Aikaisempaan tutkimukseen vedoten, olettaisin Suomen olevan hyvin ydinperhekeskeinen ja sosiaalisten verkostojen keskittyvän omaan perheeseen. Sukulaisten osuus suomalaisten verkostoista on varmasti hyvin pieni mutta ystävien osuus sitäkin suurempi. Olettaisin suomalaisten viettävän vapaa-aikaansa hyvinkin paljon perheen ja ystävien kesken. Sosiaalista tukeakin olettaisin suomalaisten hakevan ensisijaisesti omalta perheeltään ja puolisoltaan. Apua haetaan tietysti hieman eri tahoilta tuen laadusta riippuen. Toiminnallista tukea haetaan varmasti lähiperheeltä mutta emotionaalisen tuen lähteinä olettaisin toimivan paljon myös ystävät, työtoverit ja jopa naapurit kun kyseessä on seuran pitäminen. Taloudellista tukea suomalaiset hakevat varmastikin suurimmaksi osaksi julkisista palveluista, kuten pankista.

Etelä-Afrikka ei uskoakseni ole niin ydinperhekeskeinen kuin Suomi, vaan elämä on sosiaalisempaa oman perheen ja suvun kesken. Etelä-Afrikassa uskoisin sosiaalisten verkostojen muodostuvan paljolti perheen kesken. Tosin perheen määritelmä saattaa Etelä-Afrikassa olla laajempi kuin meillä Suomessa ja siksi verkostot saattavat sisältää enemmän kaukaisempiäkin perheenjäseniä kuin suomalaisten verkostot. Olettaisin myös suvun ja naapureiden olevan läheisempiä kuin meillä Suomessa. Ystäväverkostot saattavat olla pienempiä kuin meillä, koska varsinkin maaseudulla suurin osa ajasta menee arjen pyörittämiseen tarpeelliseen työhön ja ystävien kanssa vietettävää vapaa-aikaa jää niukemmin kuin länsimaisessa Suomessa. Sosiaalista tukea haetaan Etelä-Afrikassa varmasti eniten omalta perheeltä ja suvulta ja julkisten palvelujen osuus jää melko vähäiseksi jo niiden heikon saatavuudenkin takia. Toiminnallista tukea haetaan varmasti eniten perheeltä ja suvulta. Uskoisin myös taloudellisen tuen tulevan enemmän omalta perheeltä tai suvulta kuin julkisista palveluista. Emotionaalisen tuen tuottamiseen uskoisin Etelä-Afrikassakin osallistuvan ystävät ja naapurit oman perheen lisäksi. Oletan työtovereiden tuen jäävän vähäisemmäksi kuin Suomessa, koska Etelä-Afrikan työllisyystilanne on varsinkin maaseudulla huono.

5 Tutkimusongelma, aineiston esittely ja tutkimusmenetelmät

5.1 Tutkimusongelma

Tässä tutkimuksessa keskityn kansalaisten sosiaaliseen pääomaan ja vielä tarkemmin sosiaalisen pääoman alkulähteisiin, eli yksilöiden sosiaalisiin suhteisiin ja niistä muodostuviin erilaisiin verkostoihin. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää yksilöiden sosiaalisten verkostojen vaihtelua Suomen ja Etelä-Afrikan välillä. Millaisia eroja löytyy sosiaalisista verkostoista ja sosiaalisen pääoman rakenteista pitkälle kehittyneen sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion ja vasta kehitymässä olevan liberalistisen yhteiskunnan välillä? Vertailu on perusteltua, jotta sosiaalisen pääoman kehittämisestä saadaan eri näkökulmia hyvinvointivaltiollisen kehityksen eri vaiheissa sekä voidaan saada tietoa erilaisten hyvinvointimallien heikkouksista ja vahvuuksista.

Tutkielmassani keskityn aluksi sosiaalisen pääoman lähteinä toimiviin sosiaalisiin verkostoihin, jotka tässä tutkimuksessa muodostuvat perheestä, sukulaisista ja ystävistä. Sen jälkeen siirryn tutkimaan sosiaalisen tuen verkostoja, jotka muodostavat oleellisen osan sosiaalisen pääoman tuotoksista käytännössä. Sosiaalisen tuen verkostot olen jakanut toiminnallisen, materiaalsen ja emotionaalisen tuen verkostoihin. Niiden lisäksi tarkastelen vielä verkostojen avulla saatavaa informaatiota, joka tässä tapauksessa koskee avoimista työpaikoista saatavaa informaatiota. Molempia osioita tarkastelen aluksi yleiseltä pohjalta ja sen jälkeen tarkemmin eri taustamuuttujien avulla.

Oletan sosiaalisten verkostojen laajuuden vaikuttavan verkostoista saatavan sosiaalisen tuen määrään. Laaja sosiaalinen verkosto ja sitä kautta hankittu yhdistävä sosiaalinen pääoma näkyy myös saatavan epävirallisen tuen laajuutena. Suomesta oletan löytyvän enemmän yhdistävää sosiaalista pääomaa ja sosiaalisten verkostojen muodostuvan enemmän tukea antaviksi kuin Etelä-Afrikassa, jossa oletan verkostojen olevan sitovampia ja keskittyvän enemmänkin perheen sisäiseen hoivaan ja huolenpitoon.

5.2 Aineisto

Tutkielmani empiirinen osuus perustuu ISSP 2001: Social networks II aineistoon. Kyselyn tarkoituksena on ollut selvittää sukulais- ja ystävyys-suhteita 30 maassa. Suomessa kysely lähetettiin väestön keskusrekisteristä satunnaisesti valituille 15 – 74-vuotiaille 2500 henkilölle. Siihen vastasi 1439 henkilöä. Etelä-Afrikassa suoritettiin 2563 vastaajan henkilökohtainen haastattelu.

Haastateltavat oli jaettu tasapuolisesti eri provinssien ja eri roduista koostuvien populaatioiden kesken. Olen valinnut mukaan muuttujia, jotka mittaavat sukulaisuus- ja ystävyys-suhteita sekä sosiaalisen tuen verkostoja. Näitä muuttujia apuna käyttäen hahmottuvat mahdolliset erot sosiaalisten verkostojen rakenteissa ja toiminnassa kyseisten maiden välillä.

5.3 Tutkimusmenetelmät

Tarkastelen vastaajien sitovaa ja yhdistävää sosiaalista pääomaa molemmissa maissa tekemällä summamuuttujia sosiaalisista verkostoista. Summamuuttujat ovat yksittäisistä mittarin osioista yhteenlaskettuja muuttujia. Muuttujia summaamalla voidaan saada mielenkiintoista tietoa tietyistä aihepiiristä yleisemmällä tasolla. Tässä tutkimuksessa tarkastelen vastaajien sosiaalisia verkostoja maittain tekemällä summamuuttujat vastaajien yhteydestä perheeseensä, sukulaisiinsa ja ystäviinsä. Jokaisen summamuuttujan kohdalla olen koodannut vastausvaihtoehdot uudelleen ja laskenut niistä keskiarvot, joiden perusteella voin verrata yhteyksien eroja Suomessa ja Etelä-Afrikassa. Sosiaaliset verkostot muodostuvat kysymyksistä, joissa tiedustellaan vastaajan yhteyksiä omaan perheeseen, sukulaisiin ja ystäviin. Tärkein verkosto muotoutuu henkilöistä, joihin vastaaja on useimmin yhteydessä ja tätä kautta myös muotoutuu käsitys verkoston sitovuudesta tai yhdistävyydestä. Mitä enemmän vastaaja on tekemisissä vain lähisukulaisten kanssa, sitä sitovampi verkosto on kyseessä ja vastaavasti mitä enemmän vastaajalla on heikompia ja kaukaisempia yhteyksiä, sitä enemmän vastaajan verkostosta muodostuu yhdistävä. Summamuuttujien lisäksi käytän ristiintaulukointia tulosten tarkempaan analysointiin. Ristiintaulukoinnissa käytän taustamuuttujina sukupuolta, koulutusta ja vastaajien luokka-asemaa.

Seuraavaksi teen summamuuttujat maittain siitä, kehen vastaajat ensisijaisesti tukeutuvat apua tarvitessaan, kuten ollessaan sairaana, tarvitessaan suuren summan rahaa lainaksi tai kärsiessään masennuksesta. Näistä näkyy jo hyvin eroja maiden välillä vastaajien erilaisista sosiaalisista verkostoista. Eroja näkyy varmasti myös siinä, miten vastaajat tukeutuvat hyvinvointivaltiollisiin instituutioihin apua tarvitessaan. Tästä voi kenties vetää johtopäätöksiä myös maan hyvinvointivaltiollisesta tasosta, tai ainakin hyvinvointivaltiollisten palvelujen tasosta. Sitovien ja yhdistävien verkostojen hyödyllisyydestä sosiaalisen pääoma luomisessa saan informaatiota tekemällä summamuuttujia vastaajien tärkeäksi kokeman informaation lähteistä.

6 Sosiaaliset verkostot Suomessa ja Etelä-Afrikassa

6.1 Sosiaalisten verkostojen rakenne

6.1.1 Yhteys perheeseen

Tässä osiossa tarkastelen sosiaalisen pääoman lähteinä toimivia sosiaalisia verkostoja ja tarkemmin vastaajien suhteita perheeseen, joiden voidaan määrittellä muodostavan enemmän sitovia sosiaalisia suhteita kuin yhdistäviä suhteita. Tarkastelen ensin vastaajien suhteita perheeseensä summamuuttujan avulla. Summamuuttuja on rakennettu vastaajien tapaamisista ja muista yhteyksistä isään, äitiin, sisaruksiin ja omiin aikuisiin lapsiin. Perheen siis tässä tutkimuksessa muodostavat vanhemmat, joilla on aikuiset lapset, sisarukset ja aikuiset lapset. Lapsiksi ei siis tässä tutkimuksessa määrittellä alaikäisiä kotona asuvia perheenjäseniä. Perheen ja suvun kesken muodostetut sosiaaliset suhteet ja verkostot muodostuvat usein sitoviksi ja asettavat tiukemmat normit kanssakäymiselle kuin vaikka ystävien kanssa solmitut suhteet. Tiukat perheen ja suvun väliset suhteet voivat luoda hyvät ja luottamukselliset välit samaan verkostoon kuuluvien kanssa ja luovat usein sosiaalisen tuen verkostoja, joissa sosiaalinen pääoma aktivoituu hoivan ja huolenpidon muodossa. Tiukat sosiaaliset siteet voivat kuitenkin estää yksilöiden laajempaa yhteistyötä yhteiskunnan muiden toimijoiden kesken ja vähentää ryhmien välistä tärkeää yhteistyötä koko yhteisön hyväksi.

Taulukosta 1 käy ilmi suomalaisten ja eteläafrikkalaisten vastaajien yhteydenpito perheenjäsenten kesken.

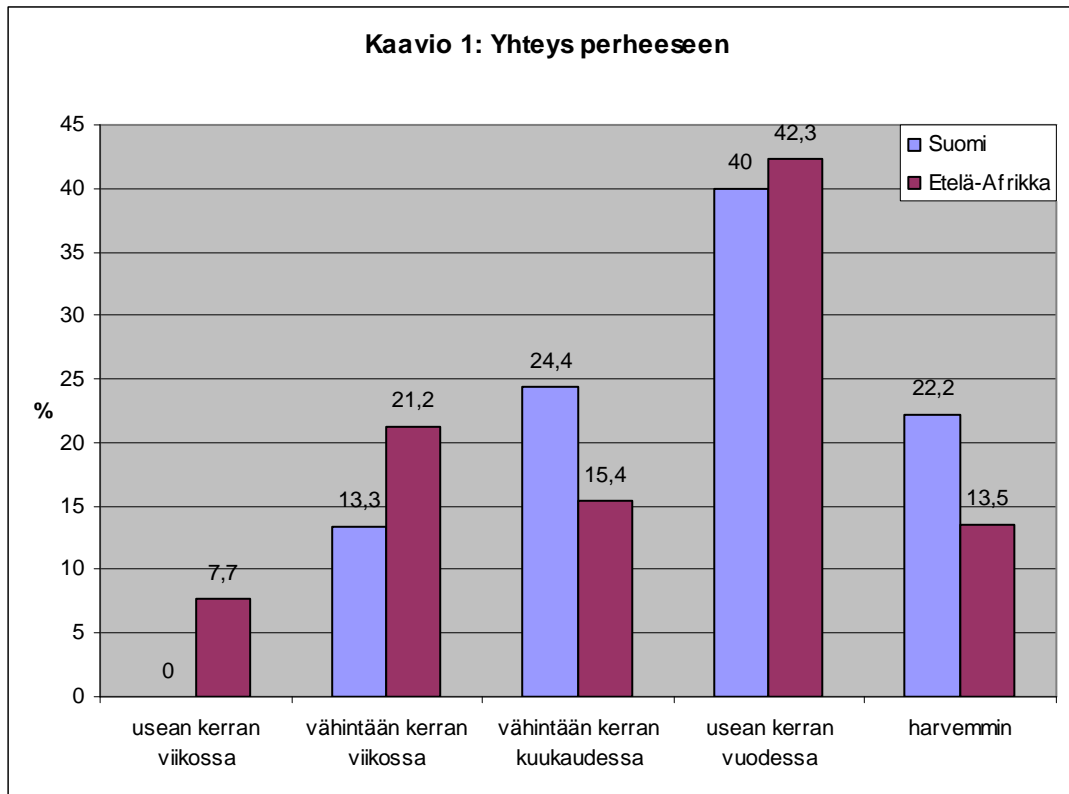
Taulukko 1. Keskiarvo vastaajien yhteydestä perheeseensä Suomessa ja Etelä-Afrikassa

Suomi	2,29
Etelä-Afrikka	2,67

Vastausvaihtoehtojen koodaus: 1 = harvemmin, 2 = usean kerran vuodessa, 3 = vähintään kerran kuukaudessa, 4 = vähintään kerran viikossa, 5 = usean kerran viikossa

Yhteys perheeseen saa Etelä-Afrikassa suuremman arvon kuin Suomessa. Alkuoletuksen mukaisesti eteläafrikkalaiset pitävät enemmän yhteyttä perheenjäseniinsä kuin suomalaiset. Kaaviosta 1 selviää tarkemmin maiden väliset eroavaisuudet eri vastausluokissa. Molemmissa maissa perheen kanssa ollaan eniten tekemisissä usean kerran vuodessa mutta harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Eteläafrikkalaiset pitävät kuitenkin jopa usean kerran viikossa yhteyttä perheeseensä, kun taas

suomalaiset ovat tiheimmilläänkin vain noin kerran viikossa yhteydessä perheeseensä. Kummassakaan maassa ei tämän tutkimuksen mukaan pidetä yhteyttä joka päivä omaan perheeseen. Tulosten mukaan eteläafrikkalaiset vastaajat ovat jonkin verran aktiivisemmin yhteydessä perheeseensä. Aktiivisuuteen saattaa vaikuttaa esimerkiksi aikuisten lasten jääminen asumaan lähemmäksi vanhempiaan kuin Suomessa, jossa työn perässä joudutaan usein muuttamaan hyvinkin pitkälle omasta lapsuuden perheestä.

Kaavio 1. Yhteys perheeseen

Ristiintaulukoinnit tein sukupuolen, koulutuksen ja yhteiskuntaluokan mukaan mutta ne eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Taustamuuttajat eivät aiheuta eroja vastaajien yhteyksiin perheisiinsä. Koodasin vastaajien koulutuksen ja yhteiskunnallisen aseman jakaantumisen taulukoiksi, joiden avulla tutkimukseni maiden vastaajia olisi helpompi verrata keskenään (kts Liite 2). Suomessa vastaajien koulutus on korkeampaa ja tasaisempaa kuin Etelä-Afrikassa, mikä saattaa vaikuttaa siihen, että koulutuksella ei ole suurta merkitystä ihmisten sosiaalisten verkostojen muodostumiselle ainakaan oman perheen suhteen. Taulukosta 2 (kts Liite 2) voi päätellä, että yhteiskunnan luokkarakenne on Suomessa kenties enemmän hajaantunut, koska osa vastaajista ei osannut tai halunnut määrittellä omaa yhteiskuntaluokkaansa. Etelä-Afrikassa taas kaikki vastaajat ovat osanneet sijoittaa itsensä mielestään sopivimpaan luokkaan. Köyhemmissä ja epätasa-

arvoisemmissa yhteiskunnissa yksilön yhteiskunnallinen asema voi edelleen vaikuttaa ihmisten mahdollisuuksiin elämässä sekä sosiaalisten verkostojen ja niiden kautta saatavan sosiaalisen tuen muodostumiseen. Alaluokkaan kuuluvalla henkilöllä on harvoin esimerkiksi yläluokkaan kuuluvia ystäviä, jotka lisäävät sosiaalisen verkoston heterogeenisyyttä ja auttaisivat yksilöä etenemään elämässään. Toisaalta hyvin tasa-arvoisessa ja demokraattisessa valtiossa, kuten Suomessa, ei yhteiskunnallisella asemalla välttämättä koeta olevan vaikutuksia sosiaalisten suhteiden muodostumiselle.

6.1.2 Yhteys sukulaisiin

Tässä osiossa tarkastelen vastaajien yhteyksiä muihin sukulaisiin. Summamuuttujan muodostavat tapaamiset ja muu yhteydenpito appivanhempiin, vanhempien sisaruksiin ja heidän perheisiinsä ja omien sisarusten perheisiin. Suvun kesken muodostuvat sosiaaliset siteet ovat usein myös tiukasti määriteltäviä ja muodostavat enemmän sitovaa kuin yhdistävää sosiaalista pääomaa. Verkostoja ja niissä toimivia yksilöitä ohjaavat usein tiukat normit, joita verkostojen jäsenten myös odotetaan noudattavan. Sukulaisverkostot muodostavat usein myös tietyn suljetun piirin, johon ulkopuolisia hyvin harvoin hyväksytään jäseniksi. Sukulaisverkostot saattavat muodostua myös hyvin pysyviksi rakennelmiksi. Taulukosta 2 käy ilmi suomalaisten ja eteläafrikkalaisten vastaajien yhteydet sukulaisiinsa.

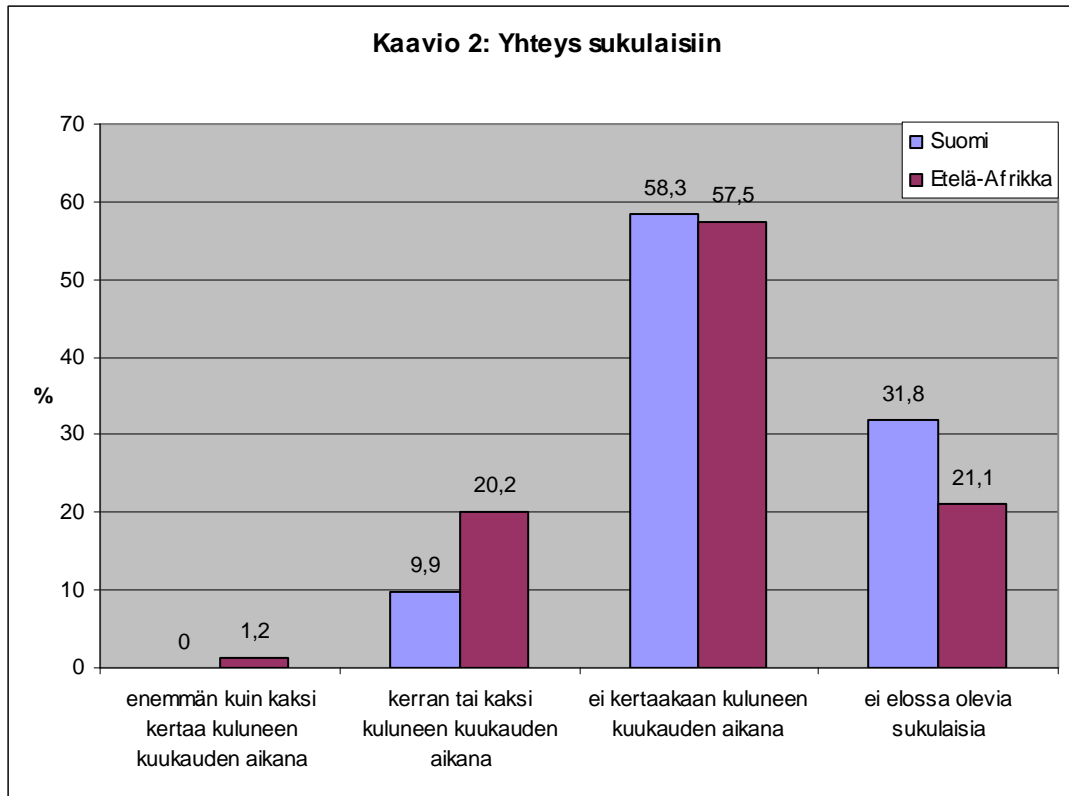
Taulukko 2. Keskiarvo vastaajien yhteydestä sukulaisiinsa Suomessa ja Etelä-Afrikassa

Suomi	1,78
Etelä-Afrikka	2,02

Vastausvaihtoehtojen koodaus: 1 = ei elossa olevia sukulaisia, 2 = ei kertaakaan kuluneen kuukauden aikana, 3 = kerran tai kaksi kertaa kuluneen kuukauden aikana, 4 = enemmän kuin kaksi kertaa kuluneen kuukauden aikana

Yhteys sukulaisiin saa Etelä-Afrikassa suuremman arvon, mikä tarkoittaa, että eteläafrikkalaiset ovat suomalaisia vastaajia useammin yhteydessä sukulaisiinsa. Kaaviosta 2 näkyy tarkemmin maiden väliset erot eri vastausluokissa. Hieman suurempi osa suomalaisista kuin eteläafrikkalaisista ei ole ollut lainkaan tekemisissä sukulaistensa kanssa viimeksi kuluneen kuukauden aikana. Huomattavasti suurempi osa eteläafrikkalaisista kuin suomalaisista on ollut sukulaistensa kanssa tekemisissä yksi tai kaksi kertaa kuluneen kuukauden aikana. Pieni osa eteläafrikkalaisista on ollut sukulaistensa kanssa tekemisissä jopa vieläkin useammin eli enemmän kuin kaksi kertaa kuluneen kuukauden aikana. Suomalaisista vastaajista kukaan ei ole ollut yhtä tiheään yhteydessä sukulaisiinsa. Tähän saattaa vastauksena olla eteläafrikkalaisten vastaajien runsas sijoittuminen

yhteiskunnalliseen alaluokkaan (kts Liite 2). Alaluokkaan kuuluvat vastaajat ovat mitä todennäköisimmin köyhempiä ja asuvat monilukuisemmissa talouksissa, joissa mukana asuu usein myös muita sukulaisia kuin välittömästi ydinperheeseen kuuluvat henkilöt.

Kaavio 2. Yhteys sukulaisiin

Ristiintaulukoinnit tein koulutuksen, yhteiskuntaluokan ja sukupuolen suhteesta sukulaisyhteyteen. Ristiintaulukoinnit koulutuksen ja yhteydenpidon sukulaisten välillä, sekä yhteiskuntaluokan ja yhteydenpidon sukulaisten välillä olivat tilastollisesti merkitseviä. Sen sijaan vastaajan sukupuolen suhde yhteyteen sukulaisten kanssa ei ollut tilastollisesti merkitsevää. Taulukosta 3 käy ilmi koulutuksen suhde vastaajien yhteyksiin sukulaisten kanssa.

Taulukko 3. Koulutus ja keskiarvot yhteyksistä sukulaisiin Suomessa ja Etelä-Afrikassa

	ei koulutusta	peruskoulu	toisen asteen koulut.	alempi kk	ylempi kk
Suomi	-	1,58	1,81	1,89	1,81
Etelä-Afrikka	1,86	2	2	2,08	2,08

Vastausvaihtoehtojen koodaus: 1 = ei elossa olevia sukulaisia, 2 = ei kertaakaan kuluneen kuukauden aikana, 3 = kerran tai kaksi kertaa kuluneen kuukauden aikana, 4 = enemmän kuin kaksi kertaa kuluneen kuukauden aikana

Taulukon mukaan eteläafrikkalaiset ovat enemmän tekemisissä sukulaistensa kanssa jokaisessa koulutusryhmässä. Maittain katsottuna Suomessa alemman korkeakoulututkinnon suorittaneet ovat eniten tekemisissä sukulaistensa kanssa ja pelkän peruskoulun käyneet ovat sukulaistensa kanssa vähiten yhteydessä. Tämän mukaan korkeammin koulutetut ovat jonkin verran enemmän yhteyksissä sukulaisiinsa. Etelä-Afrikassa alemman ja ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet ovat eniten yhteyksissä sukulaisiinsa mutta toisen asteen koulutuksen saaneet ja peruskoulun käyneet tulevat melko tasoissa heti toisena. Vastajat, joilla ei ole lainkaan koulutusta ovat vähiten yhteyksissä sukulaisiinsa. Etelä-Afrikassakin korkeimmin koulutetut ovat eniten yhteydessä sukulaisiinsa ja se näkyy jopa selkeämmin kuin Suomen kohdalla.

Taulukosta 4 ilmenee yhteiskuntaluokan suhde vastaajien yhteyksiin sukulaisten kanssa.

Taulukko 4. Yhteiskuntaluokka ja keskiarvot yhteyksistä sukulaisiin Suomessa ja Etelä-Afrikassa

	ei mikään	alaluokka	työväenluokka	keskiluokka	yläluokka
Suomi	1,47	1,63	1,78	1,8	1,9
Etelä-Afrikka	-	1,91	2,1	2,05	1,9

Vastausvaihtoehtojen koodaus: 1 = ei elossa olevia sukulaisia, 2 = ei kertaakaan kuluneen kuukauden aikana, 3 = kerran tai kaksi kertaa kuluneen kuukauden aikana, 4 = enemmän kuin kaksi kertaa kuluneen kuukauden aikana

Kaikissa muissa yhteiskuntaluokissa eteläafrikkalaiset ovat pitäneen suomalaisia enemmän yhteyttä sukulaisiinsa paitsi yläluokassa, jossa suomalaiset ja eteläafrikkalaiset ovat yhtä ahkeria yhteydenpitäjiä. Suomessa yhteiskuntaluokka näyttäisi vaikuttavan sukulaisyhteyteen siten, että mitä korkeampaan yhteiskuntaluokkaan henkilö kuuluu, sitä enemmän hän on yhteyksissä sukulaisiinsa. Etelä-Afrikassa näkyy sama kuvio keskiluokkaan asti, jolloin korkeampi yhteiskuntaluokka viittaa tiheämpään sukulaisyhteyteen. Yläluokan kohdalla sukulaisuusyhteys laskee kuitenkin hieman keskiluokasta.

6.1.3 Yhteys ystäviin

Tämä osio käsittelee tutkimukseni vastaajien yhteyksiä ystäviinsä. Summamuuuttujan muodostaa tapaaminen tai muu yhteys ystävän kanssa. Perheen ja suvun kesken sosiaalisista suhteista muodostuu yleisemmin sitovia ja sosiaalisista verkostoista suljettuja. Ystävien kesken taas sosiaaliset suhteet muotoutuvat useimmiten löysemmin ja sosiaaliset verkostotkin muodostuvat avoimemmiksi. Syynä tähän on ystävien valikoituminen ja suhteiden muodostuminen eri tavoin kuin perheen ja suvun kesken muotoutuvat sosiaaliset suhteet. Ystävät useimmiten valikoidaan itse

omien mieltymysten ja yhteisten intressien kautta, kun taas perheeseen tai sukuun yleensä synnyttään ja suhteita sääntelevät tiukemmin yleiset normit. Ystävyysverkostoista muotoutuukin vapaaehtoisempia ja avoimempia kuin sukulais- ja perheverkostoista ja ystävyysverkostoihin on myös ulkopuolisten helpompi päästä jäseneksi. Ystävyysverkostot muodostavatkin enemmän yhdistävää sosiaalista pääomaa kuin sitovaa. Yhdistävä sosiaalinen pääoma on tärkeää yhteiskunnan demokratian, toimivuuden ja turvallisuuden takaamiseksi. Se myös helpottaa yleistä kanssakäymistä toisten ihmisten ja ryhmittymien välillä. Verkostojen ollessa avoimia ja yhdistäviä, ulkopuolisiin epäluuloisesti suhtautuminen vähenee ja yhteistyö vieraidenkin kanssa helpottuu. Tämä osio tutkimuksessani kuvastaakin enemmän sosiaalisia verkostoja sosiaalisen pääoman yhdistävän osan takana.

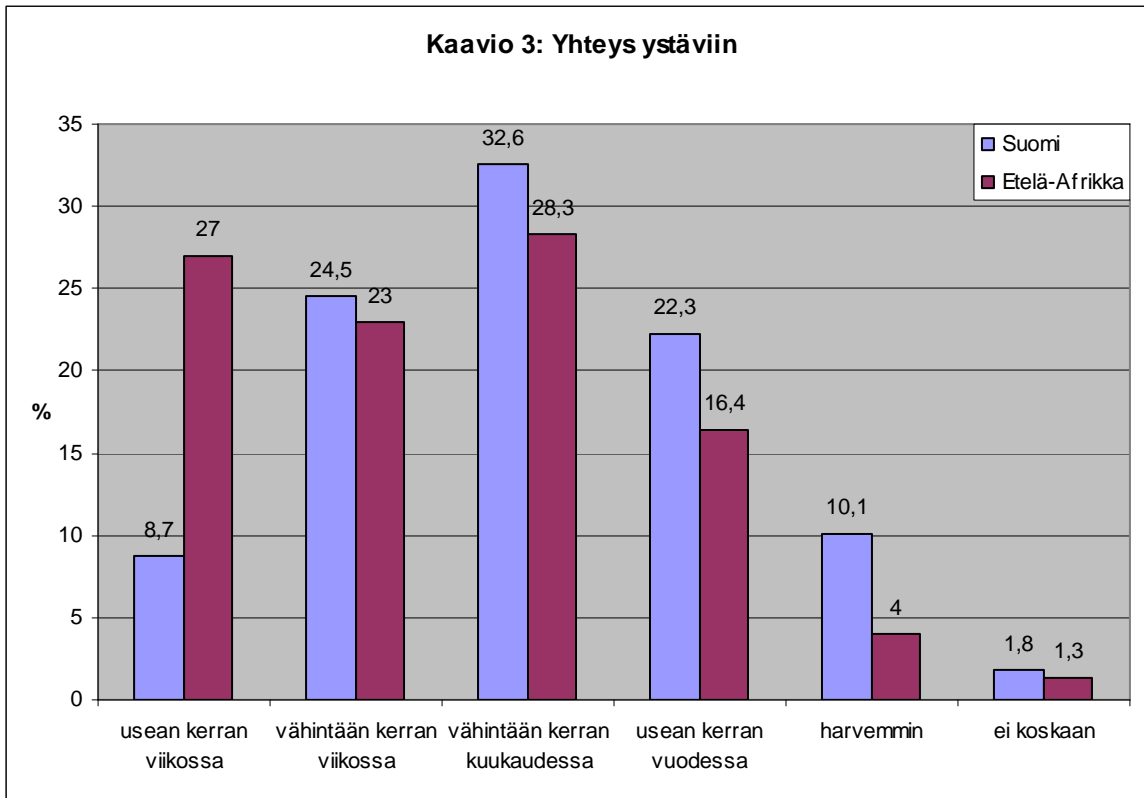
Taulukosta 5 käy ilmi suomalaisten ja eteläafrikkalaisten yhteys ystäviinsä.

Taulukko 5. Keskiarvo vastaajien yhteyksistä ystäviinsä Suomessa ja Etelä-Afrikassa

Suomi	3,94
Etelä-Afrikka	4,49

Vastausvaihtoehtojen koodaus: 1 = ei koskaan, 2 = harvemmin, 3 = usean kerran vuodessa, 4 = vähintään kerran kuukaudessa, 5 = vähintään kerran viikossa, 6 = usean kerran viikossa

Tämän mukaan eteläafrikkalaiset ovat selkeästi enemmän yhteydessä ystäviinsä kuin suomalaiset. Tulos yllätti hieman, sillä oletin eteläafrikkalaisten sosiaalisten suhteiden keskittyvän perheeseen ja sukuun ja suomalaisten keskittyvän enemmän ystäviinsä. Kaaviosta 3 näkyy vastausten tarkempi jakautuminen. Suomalaiset ovat ystäviensä kanssa tekemisissä keskimäärin kerran kuukaudessa mutta eteläafrikkalaiset noin kerran viikossa. Iso osa eteläafrikkalaisista on ystäviensä kanssa tekemisissä jopa usean kerran viikossa. Etelä-Afrikassakaan ei kuitenkaan olla ystävien kanssa tekemisissä päivittäin. Tulokseen saattaa vaikuttaa Etelä-Afrikan sosiaalipoliittinen kehittymättömyys, jolloin perheen ja läheisten ystävien tuki korvaa paljolti palveluja ja apua, jota yhteiskunta ei pysty tarjoamaan. Kulttuurin erilainen sosiaalisuuskin saattaa vaikuttaa siihen, että ystävät koetaan osaksi omaa perhettä jolloin yhteyttä pidetään helpommin ja arkisemmissa tilanteissa. Suomessa taas arki pyörii enemmän ydinperheen ympärillä ja ystävien kanssa vietetään pieniä ”lepohetkiä” arjen lomassa, jolloin yhteydenpitokin saattaa olla harvemmassa.

Kaavio 3. Yhteys ystäviin

Ristiintaulukoinnit olivat tilastollisesti merkitseviä vain Etelä-Afrikan kohdalla ja koulutuksen sekä yhteiskuntaluokan osalta. Suomen osalta tuloksia voidaan pitää vain suuntaa antavina. Sukupuolella ei ole vaikutusta yhteydenpitoon ystävien kanssa. Taulukosta 6 selviää vastaajien koulutus ja yhteydet ystäviin.

Taulukko 6. Koulutus ja keskiarvot yhteyksistä ystäviin Suomessa ja Etelä-Afrikassa

	ei koulutusta	peruskoulu	toisen asteen koulut.	alempi kk	ylempi kk
Suomi	-	3,98	3,95	3,86	3,83
Etelä-Afrikka	4,28	4,43	4,52	4,63	4,29

Vastausvaihtoehtojen koodaus: 1 = ei koskaan, 2 = harvemmin, 3 = usean kerran viikossa, 4 = vähintään kerran kuukaudessa, 5 = vähintään kerran viikossa, 6 = usean kerran viikossa

Kaikissa koulutusasteissa eteläafrikkalaiset ovat enemmän yhteydessä ystäviinsä kuin suomalaiset mutta tulokset näyttäisivät muuten olevan aivan vastakkaisia. Yhteydenpito ystäviin kasvaa Etelä-Afrikassa koko ajan ei koulutusta hankkineista aina alemman korkeakoulututkinnon suorittaneisiin, joten koulutus näyttäisi vaikuttavan positiivisesti ystävien yhteydenpitoon. Toisaalta kuitenkin ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden yhteydenpito laskee lähes samalle tasolle kuin

vastaajilla, joilla ei ole lainkaan koulutusta. Suomessa tulokset viittaisivat päinvastaiseen eli korkea koulutus vähentää tasaisesti yhteydenpitoa ystävien välillä. Suomessa korkeampi koulutus merkitsee hyvin todennäköisesti työtehtävien vaativuuden nousua ja töihin käytetyn ajan kasvua, mikä saattaa juuri näkyä vähenevänä yhteydenpitona ystäviin perheen noustessa etusijalle. Etelä-Afrikassa taas koulutuksen kautta voidaan paremmin erkaantua omasta lähiperheestä ja solmia omia ystävyys-suhteita, joita myös vaalitaan huolella.

Taulukosta 7 käy ilmi vastaajien yhteiskuntaluokka ja yhteys ystäviin.

Taulukko 7. Yhteiskuntaluokka ja keskiarvot yhteyksistä ystäviin Suomessa ja Etelä-Afrikassa

	ei mikään	alaluokka	työväenluokka	keskiluokka	yläluokka
Suomi	4,03	4,16	3,97	3,91	3,89
Etelä-Afrikka	-	4,45	4,47	4,55	4,66

Vastausvaihtoehtojen koodaus: 1 = ei koskaan, 2 = harvemmin, 3 = usean kerran vuodessa, 4 = vähintään kerran kuukaudessa, 5 = vähintään kerran viikossa, 6 = usean kerran viikossa

Eteläafrikkalaiset pitävät kaikissa yhteiskuntaluokissa enemmän yhteyttä ystäviinsä kuin suomalaiset. Tulokset ovat maittain tarkasteltuna päinvastaiset samoin kuin koulutuksen suhteenkin. Etelä-Afrikassa yhteydenpito ystäviin kasvaa sitä mukaa mitä ylemmäs yhteiskuntaluokissa edetään. Suomessa taas yhteydenpito laskee noustaessa yhteiskuntaluokissa ylöspäin. Yhteiskuntaluokka ja koulutus kulkenevat sen verran yhdessä, että voidaan ajatella korkeamman koulutuksen vaikuttavan nostavasti myös vastaajan yhteiskuntaluokkaan, jolloin syytkin ystävien yhteydenpitoon tai sen puutteeseen lienevät samansuuntaisia.

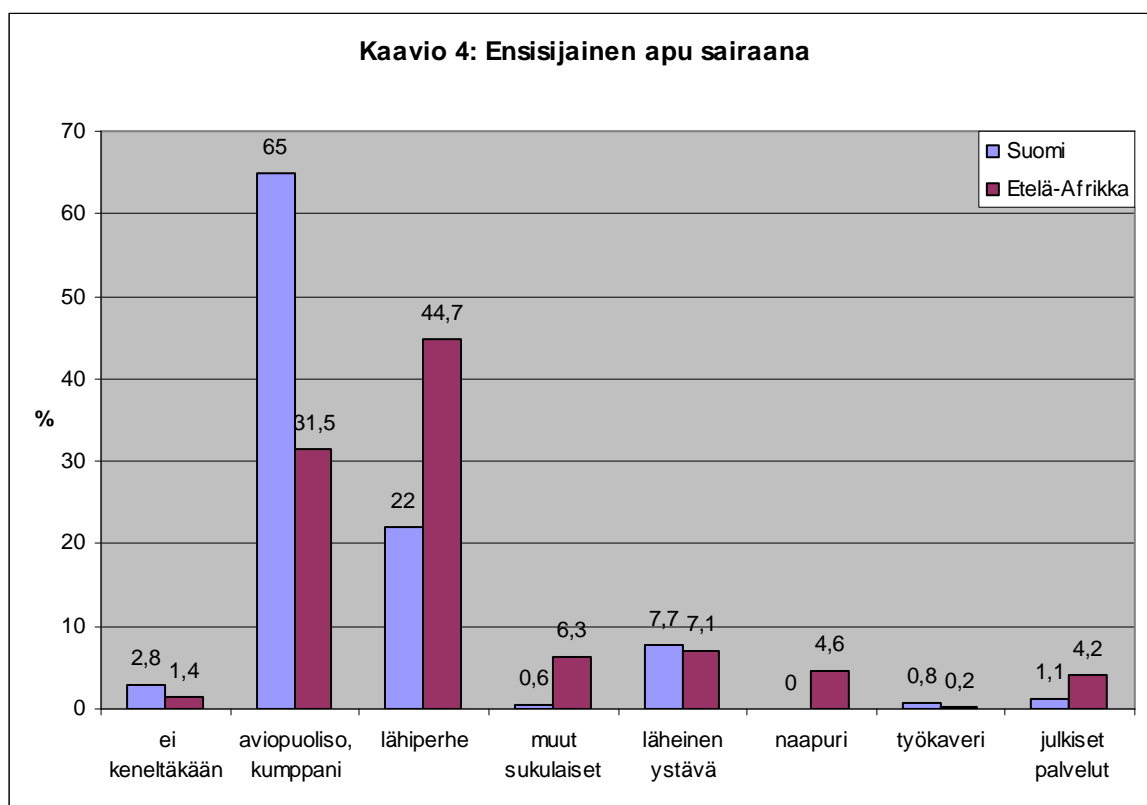
6.2 Sosiaalisen tuen verkostot

6.2.1 Toiminnallisen tuen verkostot

Tässä osiossa tarkastelen vastaajien sosiaalisia verkostoja, joihin he turvautuvat tarvitessaan apua jokapäiväisessä arjessaan. Olen jakanut sosiaalisen tuen verkostot toiminnalliseen, materiaaliseen ja emotionaaliseen tukiverkostoon. Jako on perusteltu, koska erilaisissa elämäntilanteissa turvaudutaan yleensä aikaisemman tutkimuksen mukaan eri verkostoihin tai verkoston eri ihmisiin. Yksi ihminen ei siis yleensä pysty tarjoamaan kaikkea yksilön tarvitsemaa sosiaalista tukea. Oletan siis, että vastaajien sosiaalisen tuen verkostot eroavat hieman toisistaan tuen tarpeesta riippuen.

Ensin keskityn toiminnallisen tuen verkostoihin, joihin turvaudutaan kun tarvitaan apua tiettyjen askareiden suorittamiseen, kuten kaupassa käyntiin. Kyselyssä vastaajilta on kysytty keneen tai mihin tahoon vastaaja kääntyisi ensisijaisesti sairastuttuaan. Olen koodannut vastaukset kahdeksaan luokkaan vastausten vertailun helpottamiseksi. Ensimmäisenä vaihtoehtona on ”ei keneltäkään”, jolloin vastaaja ei ole ensisijaisesti kääntynyt kenenkään puoleen saadakseen apua sairaana. Seuraavana vaihtoehtona on oma ”aviopuoliso tai kumppani”, sen jälkeen tulee ”lähiperhe”, johon tässä luetaan äiti, isä, tytär, poika, sisko ja veli. Seuraavana vaihtoehtona on ”muut sukulaiset”, joihin kuuluvat muut verisukulaiset ja heidän puolisonsa, sekä vastaajan kummit. Viides vaihtoehto on ”läheinen ystävä” ja kuudes ”naapuri”. Seuraavana vaihtoehtona on ”työkaveri” ja lopuksi ”julkiset palvelut”, joihin kuuluvat sosiaalipalvelut, lääkäri, erilaiset instituutiot, kuten kirkko sekä yhdistykset tai maksetut palvelut.

Kaaviosta 4 näkyy kenen puoleen suomalaiset ja eteläafrikkalaiset vastaajat ensisijaisesti kääntyvät sairastuttuaan.

Kaavio 4. Ensisijainen apu sairaana

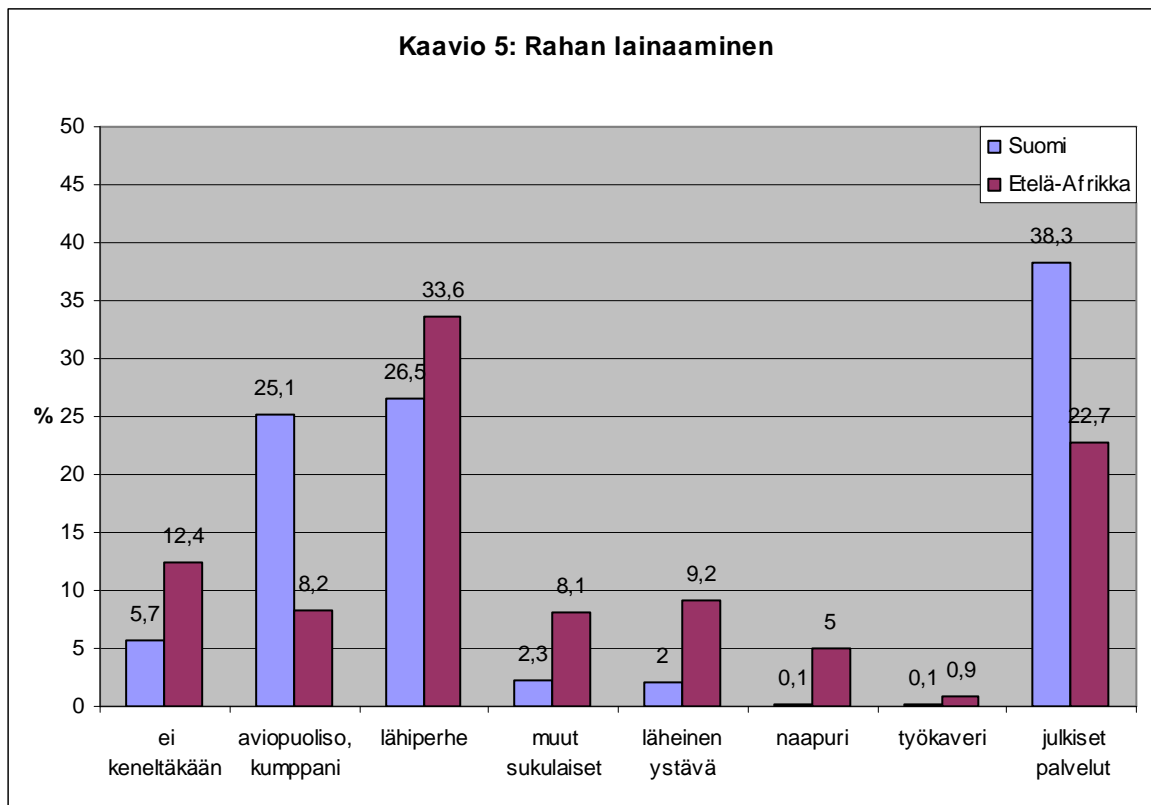
Aviopuoliso tai kumppani koetaan Suomessa parhaimmaksi vaihtoehdoksi, sillä jopa 65 prosenttia vastaajista valitsee puolison ensisijaiseksi avun lähteeksi. Sen sijaan Etelä-Afrikassa puolisoa ennen

haetaan apua omalta lähiperheeltä. Eteläafrikkalaiset luottavat muiden sukulaisten, naapurien ja julkisten palvelujen apuun mutta suomalaiset eivät juurikaan. Julkisiin palveluihin ja muihin sukulaisiin luotetaan sairastuttaessa hieman mutta naapureihin ei ollenkaan. Läheiseltä ystävältä ja työkaverilta suomalaiset hakevat hieman enemmän apua kuin eteläafrikkalaiset. Suomalaiset myös jättävät useammin hakematta apua sairaana kuin eteläafrikkalaiset, mikä saattaa johtua mm. vanhenemisesta, jolloin oma lähipiiri saattaa huveta ja sosiaalinen tuki sen mukana.

Tämän mukaan eteläafrikkalaiset turvautuvat suomalaisia vastaajia enemmän lähiperheeseen, eli tässä tapauksessa muihin perheenjäseniin kuin omaan puolisoonsa. Myös muut sukulaiset ja naapurit antavat eteläafrikkalaisille vastaajille enemmän toiminnallista tukea kuin suomalaisille. Eteläafrikkalaiset näyttäisivätkin tämän tutkimuksen mukaan turvautuvan toiminnallista tukea saadakseen laajemmin ympärillään oleviin ihmisiin ja verkostoihin kuin suomalaiset.

6.2.2 Materiaalisen tuen verkostot

Materiaalisen tuen verkostoihin turvaudutaan, kun tarvitaan materiaalista apua, kuten tavaroita tai tässä tapauksessa lainata suuren summan rahaa. Koodatut vastausvaihtoehdot ovat samat kuin yllä toiminnallisen tuen verkostoissa mutta julkiset palvelut muodostuvat tässä osiossa työnantajasta, sosiaalipalveluista, pankista ja luottolaitoksesta tai yksityisestä rahanlainaamisesta. Kaaviosta 5 käy ilmi keneltä suomalaiset ja eteläafrikkalaiset vastaajat ensisijaisesti lainaisivat suuren summan rahaa.

Kaavio 5. Rahan lainaaminen

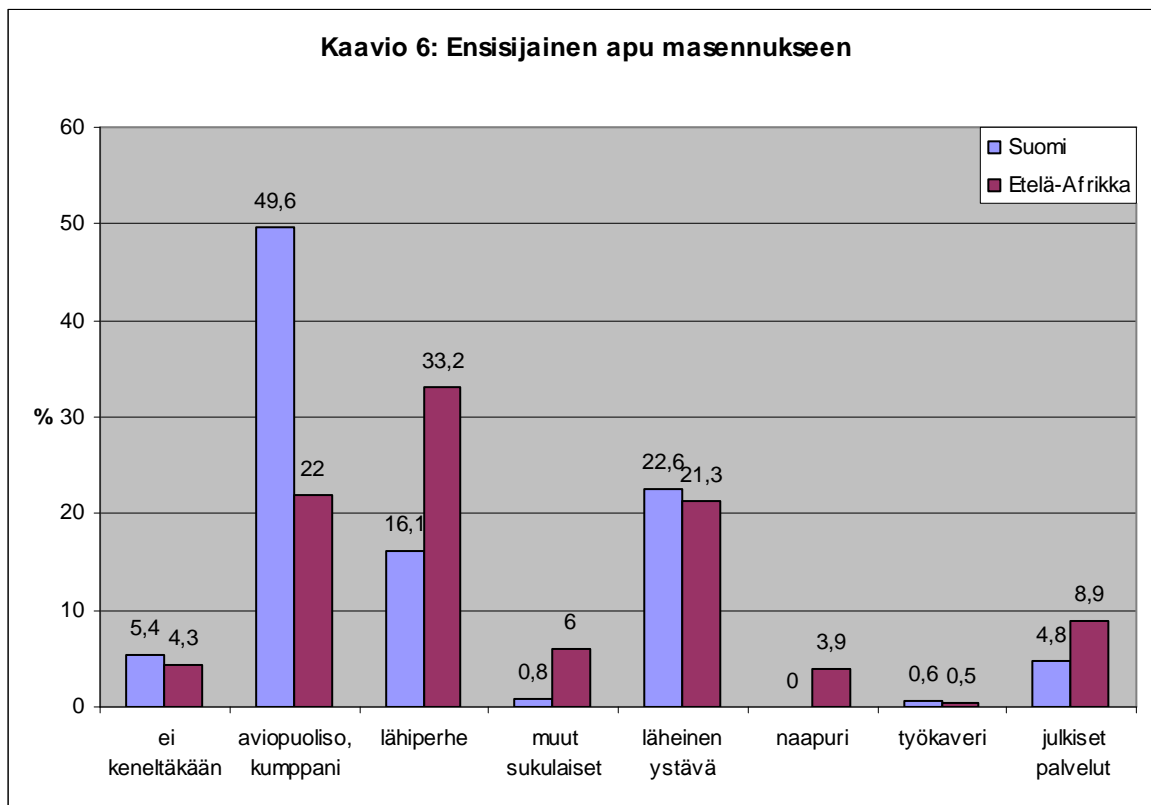
Aivan odotetusti suomalaiset kääntyvät ensisijaisesti julkisten palvelujen puoleen halutessaan lainata suuren summan rahaa. Seuraavana tulevat oma lähiperhe ja kumppani. Eteläafrikkalaiset taas lainaavat ensisijaisesti suuren summan rahaa lähiperheeltään, jonka jälkeen turvaututaan julkisiin palveluihin tai ei lainata rahaa ollenkaan. Eteläafrikkalaiset ovat valmiimpia turvautumaan materiaalsen avun tarpeessa läheiseen ystävään ja työkaveriin kuin toiminnallista tukea tarvitakseen. Suomalaiset ovat taas valmiita turvautumaan naapuriin tarvitessaan materiaalista tukea, mikä mielestäni on yllättävää, sillä toiminnallista tukea suomalaiset eivät ole valmiita pyytämään naapureiltaan.

Suomalaisten ja eteläafrikkalaisten ensisijainen materiaalsen tuki vaihtelee jonkin verran. Etelä-Afrikassa perheeseen turvaututaan jopa rahahuolissa, kun länsimaisessa Suomessa käännetään tottuneemmin erilaisten julkisten palvelujen puoleen. Huomattavaa on, että Etelä-Afrikassa ei puolison puoleen käännä yhtä paljon kuin Suomessa. Tämä saattaa tietysti johtua vastaajan ydinperheen taloudellisesta tilanteesta. Jos vastaaja puolisoineen on köyhä, lainataan rahaa mieluummin lähiperheeltä, jossa jollain voi olla enemmän varallisuutta ja mahdollisuuksia lainan antoon. Suomessa taas raha-asiat saatetaan kokea hyvin yksityisinä, jolloin anonyymit julkiset palvelut koetaan parhaimpana vaihtoehtona. Muut sukulaiset, ystävät ja jopa naapurit ovat

materiaalisen tuen antajina arvokkaampia Etelä-Afrikassa kuin Suomessa. Suomessa materiaalinen tuki keskittyykin julkisiin palveluihin ja aivan lähimpiin ihmisiin, eli omaan puolisoon ja lähiperheeseen. Etelä-Afrikassa turvaututaan laajemmin ympärillä oleviin ihmisiin myös materiaalisissa ongelmissa.

6.2.3 Emotionaalisen tuen verkostot

Emotionaalisen tuen verkostot antavat tukea henkisissä tilanteissa tai ongelmissa. Koodatut vastausvaihtoehdot ovat samoja kuin toiminnallisen ja materiaalisen tuen verkostoissa mutta julkiset palvelut muodostuvat lääkäristä, papista, psykologista, itseapuryhmistä tai jostakin muusta vastaavasta. Kaaviosta 6 käy ilmi keneen suomalaiset ja eteläafrikkalaiset vastaajat turvautuvat ensisijassa kärsiessään masennuksesta.

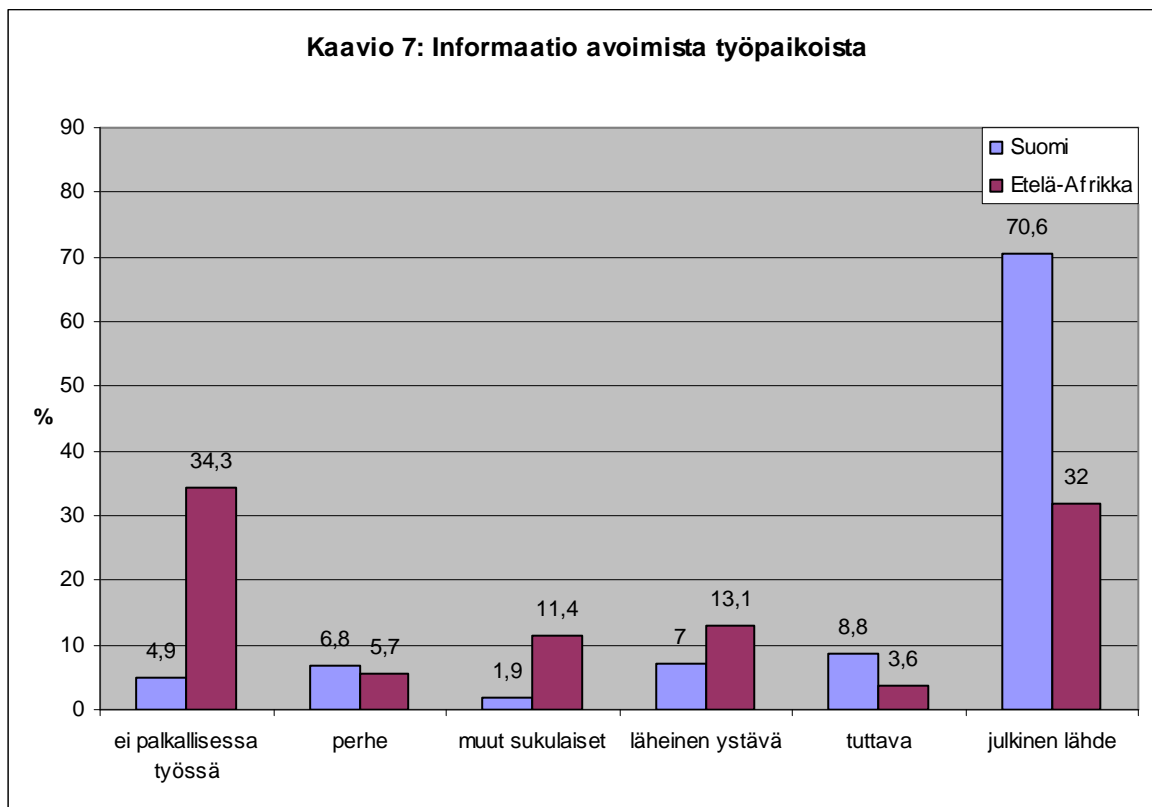
Kaavio 6. Ensisijainen apu masennukseen

Emotionaalista tukea haetaan molemmissa maissa mutta vähän eri verkostoista. Ensisijaisesti Suomessa turvaututaan masennuksessa omaan puolisoon tai kumppaniin kun taas Etelä-Afrikassa turvaututaan ensisijaisesti lähiperheeseen. Molemmissa maissa läheisiin ystäviin turvaututaan seuraavaksi eniten ja seuraavana Suomessa apuun tulee lähiperhe ja Etelä-Afrikassa oma puoliso. Muilta sukulaisilta, naapurilta ja julkisista palveluista haetaan Etelä-Afrikassa jonkin verran emotionaalista tukea. Suomalaiset vastaajat eivät tukeudu masennuksessa lainkaan naapureihinsa.

Syynä tähän voi olla, että masennusta ja muita henkisiä tai emotionaalisia ongelmia pidetään hyvin henkilökohtaisina ja naapurisuhteet ovat nykyisin usein varsin kaukaisia ja läheiset ihmiset muodostuvat muilla perusteilla kuin asuinpaikan läheisyyden mukaan. Yllätyksenä oli mielestäni julkisten palvelujen vähäinen suosio, sillä niitä pidetään yleensä Suomessa tehokkaina ja hyvin saatavilla olevina.

6.2.4 Verkostoista saatava informaatio

Sosiaalisen tuen verkostoihin otin mukaan myös kysymyksen mistä vastaajat ovat saaneet informaatiota avoimista työpaikoista. Mielestäni tämä kuvastaa myös hyvin sosiaalisten verkostojen toimivuutta ja kenties myös osittain yhteiskuntajärjestelmääkin. Sosiaalisen pääoman ja lähinnä juuri yhdistävän sosiaalisen pääoman yksi tärkeä tehtävä onkin informaation välittäminen. Laajojen verkostojen on ajateltu välittävän myös enemmän informaatiota ja näin parantavan yksilön toimintamahdollisuuksia ympäröivässä yhteiskunnassa. Kaaviosta 7 käy ilmi keneltä suomalaiset ja eteläafrikkalaiset vastaajat ovat saaneet informaatiota avoimista työpaikoista.

Kaavio 7. Informaatio avoimista työpaikoista

Suomalaisilla yleisempiä informaation lähteitä olivat julkiset lähteet sekä tuttavat ja ystävät, mikä viittaisi informaation hyvään kulkuun ja sosiaalisten verkostojen laajuuteen sekä heikkoihin siteisiin

eli yhdistävään sosiaaliseen pääomaan. Eteläafrikkalaisilla taas informaationlähteinä toimivat muut sukulaiset ja ystävät julkisten lähteiden lisäksi. Tämä saattaisi merkitä, että eteläafrikkalaiset turvautuvat enemmän omiin lähiverkostoihinsa ja tukeutuvat sitovaan sosiaaliseen pääomaan. Tässä tutkimuksessa ei selviä haetun työn laatu, mihin aikaisempien tutkimusten mukaan informaation lähde saattaa vaikuttaa suurestikin. Varsinkin köyhillä alueilla perheeltä ja sukulaisilta saatu informaatio ohjaa usein yksilöitä töihin samoille huonosti palkatuille aloille, kuten samalle teollisuuden alalle. Näin yksilö jää helposti samantasoisiin töihin kuin muutkin köyhät sekä samalle asuinalueelle ja samalle esim. teollisuuden alalle, mikä ei välttämättä paranna yksilön perustoimeentuloa. Löyhemmillä suhteilla informaatiota voidaan tavoittaa pidemmällä säteellä ja töiden laatu vaihtelee enemmän, jolloin on suurempi mahdollisuus löytää edellistä parempi työpaikka ja parantaa omaa asemaa ja toimeentuloa.

6.3 Yhteenveto

Eteläafrikkalaiset ovat tiiviimmin yhteydessä niin perheeseen, sukuun kuin ystäviinsäkin. Tämän tutkimuksen perusteella voisi todeta eteläafrikkalaisilla olevan tiheämmät sosiaaliset verkostot kuin suomalaisilla. Alkuoletuksen mukaisesti eteläafrikkalaiset olivat enemmän yhteydessä perheeseensä kuin suomalaiset. Tulokseen vaikuttavat oletettavasti tutkimuksessa käytetty perheen käsite, joka tässä tapauksessa sisältää aikuiset lapset, vanhemmat ja sisarukset. Suomessa perheenä pidetään usein kuitenkin vain omaa ydinperhettä eli puolisoa ja omia, lähinnä vielä kotona asuvia lapsia, joihin arkinen yhteydenpito yleensä rajoittuu. Etelä-Afrikassa taas perheen käsite on laajempi ja useita eri sukupolvia saattaa jopa asua yhdessä. Tällöin arjen yhteydenpito perheeseen muodostuu laajemmaksi kuin ydinperhekeskeisissä länsimaissa. Elämäntavoissakin löytynee eroavaisuuksia. Suomessa vallalla on yksilökeskeinen länsimainen kulttuuri, kun Etelä-Afrikassa sosiaalinen kanssakäyminen on tärkeä, jopa elintärkeä, osa arkea.

Sama tilanne pätee vastaajien yhteyksissä sukulaisiinsa. Eteläafrikkalaiset olivat useammin tekemisissä sukunsa kanssa kuin suomalaiset. Laajemman perhekäsityksen mukaisesti suku käsitetään laajempaan ja pidetään lähempänä Etelä-Afrikassa kuin Suomessa. Ristiintaulukoinneilla selvisi, että korkeampi koulutus vaikutti Etelä-Afrikassa positiivisesti sukulaisyhteyteen. Suomessa vaikutus ei ollut yhtä selvä, sillä sukulaisyhteys kyllä kasvoi alempaan korkeakoulututkintoon asti mutta laski taas ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden joukossa. Vastaajien yhteiskunnallinen asema näyttäisi Suomessa vaikuttavan selvästi positiivisesti sukulaisyhteyteen, sillä mitä korkeampi vastaajien yhteiskunnallinen asema oli, sitä suuremman arvon yhteys sukulaisiin sai. Etelä-Afrikassa taas sukulaisyhteys nousi keskiluokkaan asti mutta laski yläluokan

kohdalla. Etelä-Afrikassa siis korkeampi koulutus lisää yhteyttä sukulaisiin selvästi ja yhteiskunnallinen asema tiettyyn rajaan asti. Suomessa vastaavasti korkeampi yhteiskuntaluokka vaikuttaa selkeästi positiivisesti sukulaisyhteyteen ja koulutus tiettyyn rajaan asti.

Eteläafrikkalaiset ovat suomalaisia enemmän yhteyksissä myös ystäviinsä, mikä oli alkuoletuksen mukaan hieman yllättävää. Oletin eteläafrikkalaisten sosiaalisten verkostojen keskittyvän perheen ja suvun välisiin yhteyksiin ja suomalaisten vastaajien olevan enemmän tekemisissä ystäviensä kanssa. Tämä tutkimus kuitenkin osoitti alkuoletukseni vääräksi ja näyttäisikin siltä, että eteläafrikkalaisten sosiaalisuus perheen ja suvun kesken siirtyy myös ystäviin. Suomessa yllätti tulos, jonka mukaan koulutus vähentää yhteydenpitoa ystäviin. Toisaalta korkean koulutuksen voi tulkita tarkoittavan vastuullista työtä ja pitkiä työpäiviä, jolloin aikaa ystävien tapaamiseen jää vähän. Etelä-Afrikassa koulutus lisäsi yhteydenpitoa ystäviin alempaan korkeakoulututkintoon asti mutta ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden kohdalla luku putosi melkein yhtä alas kuin kouluttamattomilla vastaajilla. Tämänkin voi tulkita kasvaneen vastuun ja työmäärän vaikutuksen tulokseksi ja kenties länsimaistuneeksi elintavaksi ja ydinperheen aseman korostuneisuudeksi. Yhteiskunnallisen aseman nousu näyttäisi Suomessa vähentävän yhteydenpitoa ystäviin mutta Etelä-Afrikassa taas lisäävän. Suomessa siis sekä korkea koulutus että korkea yhteiskuntaluokka näyttivät laskevan yhteyttä ystäviin, kun taas Etelä-Afrikassa korkeampi yhteiskuntaluokka lisäsi selvästi yhteydenpitoa ystäviin ja korkeammalla koulutuksellakin on positiivinen vaikutus alempaan korkeakoulututkintoon asti. Tulos saattaisi viitata siihen, että korkean koulutuksen ja yhteiskunnallisen aseman mukanaan tuoma kiireinen länsimainen elämäntapa vähentää Suomessa ystävien kanssa vietettävää aikaa ja yhteydenpitoa. Etelä-Afrikassa taas koulutus ja yhteiskunnallisen aseman nousu mahdollistavat siirtymisen perhe- ja sukuyhteydestä omiin ystäviin tiettyyn rajapyykkiin saakka. Tämä raja tulee jossain määrin vastaan korkeimman koulutuksen myötä, joka kenties muuttaa sosiaalisia elämäntapoja länsimaiseen yksilökeskeisempään suuntaan.

Tämän tutkimuksen ytimenä oli tarkastella vastaajien yhteydenpitoa perheeseen, sukuun ja ystäviin, jotta voitaisiin erotella ihmisten verkostojen sitovaa tai yhdistävää luonnetta ja näin saada selville kahden yhteiskunnalliselta tilanteeltaan erilaisen maan sosiaalisen pääoman jakaantumista. Pelkkien läheisverkostojen tutkimisella eteläafrikkalaisilla näyttäisi olevan ainakin tiheimmin ja kenties tiukemmin sitoutuneet sosiaaliset verkostot kuin suomalaisilla. Lisävaloa tilanteeseen saatiin tarkastelemalla ensisijaisen sosiaalisen tuen tuottajia molemmissa maissa toiminnallisen, materiaalsen ja emotionaalisen tuen muodoissa. Vastaajat hakevat tukea tiettyyn tilanteeseen ensisijaisesti sopivalta taholta ja nämä tahot saattavat vaihdella jonkin verran tarvittavasta tuesta

riippuen. Näistä tuloksista selvisi, että eteläafrikkalaiset vastaajat hakivat sosiaalista tukea hieman laaja-alaisemmin kuin suomalaiset vastaajat. Suomalaiset näyttäisivät tukeutuvan lähinnä omaan puolisoon, perheeseen ja julkisiin palveluihin muiden verkoston jäsenten tuen jäädessä vähemmälle. Eteläafrikkalaiset turvautuivat lähinnä omaan perheeseen, sukulaisiin ja puolisoon mutta muutkin verkoston jäsenet tuntuivat tuottavan enemmän tukea kuin Suomessa. Tämän mukaan eteläafrikkalaisten sosiaaliset verkostot näyttäisivät olevan laajempia kuin suomalaisten. Toisaalta suomalaiset pystyvät eteläafrikkalaisia paremmin turvautumaan julkisiin palveluihin, mikä todennäköisesti vähentää sosiaalisista verkostoista haettavaa sosiaalisen tuen määrää. Tämän vuoksi sosiaaliset verkostot muotoutuvat Suomessa todennäköisemmin enemmän ns. viihdekäyttöön kuin arjen tarpeisiin. Etelä-Afrikassa taas julkisten palvelujen puutteen tai puutteellisen tason vuoksi sosiaalisista verkostoista tarvittaneen enemmän apua jokapäiväisiin arkiaskareisiin.

7 Lopuksi

Sosiaalisista suhteista ja verkostoista löytyy paljonkin eroja niin sukupuolen, rodun, iän, asuinpaikan, kuin jopa eri maiden suhteen. Joitakin yleistyksiä kuitenkin voidaan tehdä verkostojen perusrakenteista vertailemalla eri tutkimuksia. Ensinnäkin lähiverkoston ja ensisijaiset kontaktit muodostavat yleensä perheenjäsenet ja lähisukulaiset tai muutama läheisemmistä ystävistä ja näitä tiukasti sitovia suhteita on vain muutamia. Heikommat siteet ja toissijaiset kontaktit muodostuvat muiden ystävien, tuttavien ja naapureiden välille ja näitä voikin olla vaihteleva määrä yksilöistä riippuen. Erojakin tietysti löytyy eri ihmisten ja ihmisryhmien välillä. Joillakin sosiaaliset verkostot saattavat muodostua vain tai suurimmaksi osaksi tiukoista siteistä ja aivan lähisuvusta. Tiukoista sosiaalisista suhteista muodostuva verkosto luo jäsenilleen enimmäkseen sitovaa sosiaalista pääomaa. Tällöin verkosto ei välttämättä ole niin tukea antava ja uutta informaatiota luova mutta kylläkin hyvin jäseniään sitouttava ja luottamusta ylläpitävä sosiaalinen ympäristö. Monilla sosiaalinen verkosto kuitenkin muotoutuu osaksi myös heikoista sosiaalisista siteistä, joita kerääntyy niin työpaikan kuin harrastustenkin kautta. Löysempi verkostorakenne muodostaa verkoston jäsenille enemmän yhdistävää sosiaalista pääomaa. Laajemmasta ja löyhemmästä verkostosta löytyykin varmimmin apua erilaisissa elämän ongelmatilanteissa, sillä se koostuu hyvin erilaisista elämäkokemuksista ja elämäntilanteista ja suo jäsenilleen myös yhteyden erilaisiin verkostoihin.

Sosiaalisten verkostojenkin rakenne on kuitenkin muuttunut yhdessä ympäröivän yhteiskunnan mukana. Informaatioteknologian kehittyessä ihmisten verkostot ovat laajentuneet oman jokapäiväisen reviirin ulkopuolelle, lisäten näin mahdollisesti myös verkoston jäsenmäärää. Ahkerakin yhteydenpito on puhelimen ja internetin välityksellä helppoa jopa pitkien välimatkojen päähän, vaikuttamatta suhteen tiiviyyteen tai luottamukseen. Tämä kehitys on vaikuttanut lähinnä naapuriverkostojen vähentymiseen, koska välimatkalla ei ole enää merkitystä. Entisaikaan tärkeät ja läheiset naapurisuhteet ovatkin osin näivettyneet läntisissä maissa ja kaupunkialueilla. Ihmisillä on varaa valita ystävänsä ja tuttavansa pidemmänkin matkan päästä, eikä naapuruus enää merkitsekään samaa apuverkostoa kuin ennen. Tämä tuli esille myös omassa tutkimuksessani Suomen osalta. Länsimaisessa Suomessa ystävät ja tuttavat ovat korvanneet naapureiden muodostaman apuverkoston. Verkostoista on tullut entistä henkilökohtaisempia ja yhteisöt muodostuvatkin fyysisten paikkojen sijasta henkilöiden ja heitä yhdistävien tekijöiden ympärille. Maaseudulla tosin yhä pidetään tiukemmin kiinni naapurisuhteista ja heidätkin luetaan useammin mukaan omaan sosiaaliseen verkostoon. Tulokset Etelä-Afrikasta omassa tutkimuksessani tukevat tätä käsitystä.

Etelä-Afrikassa iso osa väestöstä asuu edelleen maaseudulla ja naapurit toimivatkin siellä vielä osittain tukiverkostona jokapäiväisessä elämässä. Maaseudulla naapuriapu toimiikin yhä vilkkaana ja se myös koetaan tärkeänä sosiaalisen tuen lähteenä. Yhteisöt eivät siis edelleenkään ole vaarassa kadota, ne vain muodostuvat eri tavalla kuin aikaisemmin ja siteet ovat monesti löyhempiä ja verkostot laajempia. Eroja sosiaalisen pääoman ja sitä luovien verkostojen välillä muodostuu myös eri maiden kesken. Maan taloudellinen tilanne ja hyvinvointivaltioellinen kehitys vaikuttavat myös ihmisten sosiaalisiin suhteisiin ja sitä kautta muodostuvaan sosiaaliseen pääomaan. Köyhissä oloissa usein ihmisten sosiaaliset verkostot muodostuvat tiukoista läheisverkostoista ja sosiaalinen pääomakin muodostuu enemmän sitovaksi kuin yhdistäväksi. Toisaalta köyhissä oloissa selvittääkseen tiukasti sitovat läheissuhteet ovat elintärkeitä. Toisaalta taas olojen parantamiseksi tai köyhyydestä irti pääsemiseksi ryhmiä yhdistävät ja heikommät siteet olisivat hyödyllisiä. Yhdistävän sosiaalisen pääoman kehittyminen olisi tärkeää myös kehittyvien maiden demokratian kehittymiselle ja yhteiskunnan ja eri ryhmien välisen yhteistyön lisäämiseksi.

Sosiaalisista verkostoista löytyy usein apu jokapäiväisessä elämässä vastaan tuleviin ongelmiin. Verkostot tarjoavatkin henkistä tukea, materiaalista apua, informaatiota, kumppanuutta ja ryhmään kuulumisen tunnetta. Sosiaalisen tuen avulla verkostoista koottava sosiaalinen pääoma voikin muokkautua käytettävään muotoon. Epävakaissa yhteiskunnallisissa tilanteissa käännytäänkin yhä enemmän omista sosiaalisista suhteista koostuvan verkoston, eli informaalin avun ja sieltä saatavien resurssien puoleen. Verkostoista muodostuvat resurssit ovat yleensä helposti yksilöiden saatavilla ja ne ovat joustavia ja edullisia avun muotoja. Verkostoresurssit toimivat vastavuoroisuuden mekanismilla ja niitä voidaankin ajatella myös eräänlaisena sijoituksena tulevaisuutta ajatellen. Sijoittaessaan verkostoon tarjoamalla omaa apuaan, yksilö voi varmistella myös itse saavansa apua hädän hetkellä. Tosin harva ihminen varmasti ajattelee normaalia ystäväapua sijoituksena. Sosiaaliset suhteet ja verkostot ovat rakentuneet monien mutkien ja jopa pitkien aikojen kuluessa, jolloin emotionaaliset siteet merkitsevät rationaalista sijoitusta enemmän. Ihmiset auttavat sosiaalisissa verkostoissa toisiaan myös yhteenkuuluvaisuuden tunteen ja emotionaalisen siteen innoittamina. Ystäviä tai perheenjäseniä ei jätetä pulaan. Palvelusten tai avun luonne tietysti muuttuu sosiaalisen suhteen myötä. Mitä läheisemmät ja tiukemmat siteet, sitä suurempia palveluksia ollaan valmiita tekemään. Löyhemmissä suhteissa apu saattaa jäädä vain informaation välittämiseen, joka sekin on tärkeää yhteiskunnassa yksilön kilpailukyvyn kannalta.

Sosiaaliset suhteet ja niistä muodostuva sosiaalinen pääoma vaikuttavat positiivisesti hyvän elämän muodostumiseen ja tunteeseen oman elämän hallinnasta. Sosiaalisen tuen myötä yksilön sosiaalinen

pääoma konkretisoituu ja muodostuu käytännön hyödyksi. Verkostoista löytyy sosiaalisia voimavaroja ja sosiaalista tukea, joista yksilö löytää apua monenlaisiin arkisiin ongelmiin. Mahdollisimman laaja ja heterogeeninen verkosto on sosiaalisen tuen kannalta hyödyllisin, sillä eri ihmiset tarjoavat erilaista tukea eikä monipuolisen tuen saamiseksi riitä vain muutama samanlainen kontakti. Sosiaalinen tuki koetaan kuitenkin hyvinkin tärkeäksi ja sillä on katsottu olevan positiivinen vaikutus jopa yksilön terveyteen. Sosiaalinen tuki koetaan myös hyvin kannustavaksi resurssiksi ja siihen turvaututaan monesti mieluummin, kuin viralliseen tukeen. Verkostoista muodostuva sosiaalinen tuki vaatii kuitenkin aktiivisuutta, jotta sitä voisi käyttää. Tukea antava suhde vaatii usein paljon työtä ja se toimii parhaiten kasvokkain ja vaatii toimintaa. Iän myötä verkostot ja niistä saatava tuki myös muuttuvat ja sosiaaliset siteet käyvät heikommiksi, jolloin tuen saaminen vaatii taas enemmän työtä verkoston säilymisen eteen. Sosiaalisen tuen saaminen on vuorovaikutteinen tapahtuma ja vaatii omien sosiaalisten verkostojen vaalimista ja suhteiden kunnossa pitämistä. Sosiaalisen verkoston koossa pitäminen kuitenkin kannattaa sen tukevien resurssien ja sosiaalisen pääoman luomisen vuoksi. Elämän pirstaloituessa sosiaalisista suhteista muodostuva sosiaalinen pääoma käy entistä arvokkaammaksi.

Tämän tutkimuksen perusteella Etelä-Afrikassa ollaan enemmän tekemisissä perheen, suvun ja ystävien kanssa kuin Suomessa. Tulokseen saattaa vaikuttaa ainakin maiden välinen erilainen perhekäsitys. Etelä-Afrikassa sukulaisetkin kuuluvat lähipiiriin, jonka kanssa pidetään yhteyttä ja vietetään aikaa. Julkiset palvelut ovat huonommin järjestettyjä ja varsinkin köyhemmän väestönosan saavuttamattomissa, silloin on järkevää kääntyä jokapäiväisissä asioissa perheen, suvun ja ystävien puoleen. Aikaisempaan tutkimukseen viitaten myös yhteiskunnan epävakaisuus ja köyhyys vaikuttavat todennäköisesti siihen, että perhe ja suku koetaan läheisimmiksi ja luetettavimmiksi avun lähteiksi. Eteläafrikkalaisista vastaajista iso osa luokitteli itsensä kuuluvaksi alaluokkaan ja se viittaisi myös osittain ainakin köyhyyteen. Köyhyys vaikuttaa tietysti arkielämän lisäksi myös vapaa-ajan viettoon ja mahdollisuuksiin osallistua harrastuksiin. Vapaa-aikaa Etelä-Afrikassa alaluokan keskuudessa vietetään luultavammin enemmän läheisten ihmisten seurassa normaalin arjen lomassa, kun taas länsimaisessa Suomessa monilla on omat ja itsenäiset harrastuksensa, joihin ei välttämättä kaivata niitä läheisempiä ihmisiä mukaan. Suomessa taas mm. harrastusten ja työn puitteissa saadaan enemmän kaukaisempia tuttavuuksia, joiden kanssa ei välttämättä olla sen enempää tekemisissä mutta joihin voidaan myös turvautua tietyissä tilanteissa apua tarvitessa ja jotka voivat toimia siltoina uusiin ryhmiin ja lisätä näin suomalaisten vastaajien yhdistävää sosiaalista pääomaa. Tiheät suhteet lähipiiriin taas viittaisivat eteläafrikkalaisten suurempaan sitovan sosiaalisen pääoman määrään.

Tämän mukaan koulutus ja yhteiskuntaluokka vaikuttaisivat Etelä-Afrikassa ihmisten yhteydenpitoon. Etelä-Afrikassa korkeampi koulutus lisää yhteyttä sukulaisiin selvästi ja yhteiskunnallinen asema tiettyyn rajaan asti. Suomessa vastaavasti korkeampi yhteiskuntaluokka vaikuttaa selkeästi positiivisesti sukulaisyhteyteen ja koulutus tiettyyn rajaan asti. Suomessa sekä korkea koulutus että korkea yhteiskuntaluokka näyttivät laskevan yhteyttä ystäviin, kun taas Etelä-Afrikassa korkeampi yhteiskuntaluokka lisäsi selvästi yhteydenpitoa ystäviin ja korkeammalla koulutuksellakin on positiivinen vaikutus alempaan korkeakoulututkintoon asti. Etelä-Afrikassa siis koulutus lisää yhteydenpitoa sukulaisiin ja korkeampi yhteiskuntaluokka vastaavasti lisää yhteydenpitoa ystäviin. Koulutuksen kautta ihmisten tietomäärä lisääntyy ja sitä halutaan luultavasti jakaa myös sukulaisten kesken. Koulutuksen myötä saadaan parempia työpaikkoja ja voidaan kiivetä yhteiskunnan arvoasteikolla ylemmäksi. Ajattelisin tämän kehityksen mahdollistavan siirtymisen perhekeskeisistä verkostoista ystävien suuntaan. Hyvässä yhteiskunnallisessa asemassa olevilla perhe ei enää merkitse selviytymistä jokapäiväisestä elämästä, jolloin aikaa jää myös ystäville. Toisaalta taas korkea koulutus voi viedä afrikkalaista elämäntyyliä lähemmäs länsimaista ja yksilökeskeistä kulttuuria, jolloin sosiaaliset verkostot alkavat muuntua tiukan sitovista laajemmiksi ja enemmän yhdistäviksi verkostoiksi.

Suomessa korkeampi yhteiskuntaluokka taas lisää yhteyksiä sukulaisiin. Se ei suomen kohdalla mielestäni viittaa siihen, että sukulaisia tarvittaisiin enemmän, vaan että suku nostaa arvostustaan muiden ihmissuhteiden rinnalla. Suomessa näyttäisikin kehitys olevan päinvastaista kuin Etelä-Afrikassa. Suomessa koulutuksen ja korkeamman yhteiskuntaluokan mukana siirrytään ystäväverkostoista sukulaisverkostoihin. Korkean koulutuksen ja yhteiskunnallisen aseman saavuttaminen vie aikaa ja kenties tämä vaikuttaa verkostojen muuttumiseen. Nuorempana ystävät kokevat samoja asioita samoihin aikoihin ja heistä saadaan tukea ja turvaa omaan elämään. Vanhemmiten taas saatetaan alkaa arvostamaan omia juuria ja sukulaisia enemmän kuin nuoruudessa. Länsimainen yksilökeskeinen ja kiireinen elämäntapakin saattaa vaikuttaa siihen, että ystävien kanssa yhteydenpito harvenee. Sukulaisiin ehkä koetaan helpommaksi pitää yhteyttä, vaikka yhteydenpito ei kovin tiivistä olisikaan.

Yllättävää oli, että tämän tutkimuksen mukaan eteläafrikkalaiset turvautuvat julkisiin palveluihin toiminnallisen ja emotionaalisen sosiaalisen tuen saamiseksi helpommin kuin suomalaiset. Kaikissa sosiaalisen tuen verkostoissa huomattavaa on, että suomalaisille oma lähisuku ei ole kovin tärkeä sosiaalisen tuen muoto. Ainoastaan materiaalsen tuen tarpeessa käännetään oman lähisuvun

puoleen enemmän kuin läheisen ystävän puoleen. Suomalaiset näyttäisivät tukeutuvan lähinnä omaan puolisoon, perheeseen ja julkisiin palveluihin muiden verkoston jäsenten tuen jäädessä vähemmälle. Eteläafrikkalaiset turvautuivat lähinnä omaan perheeseen, sukulaisiin ja puolisoon mutta muutkin verkoston jäsenet tuntuivat tuottavan enemmän tukea kuin Suomessa. Suomessa merkittävää on tukeutuminen omaan puolisoon kun taas Etelä-Afrikassa oman lähiperheen tuki on huomattavaa ja omiin perheenjäseniin turvaututaan enemmän kuin omaan puolisoon. Se saattaa merkitä erilaista perhe-käsitystä ja erilaisia perhemuotoja. Suomessa perheen muodostaa yleensä tiukempi ydinperhe, johon kuuluvat vain oma puoliso ja lapset. Etelä-Afrikassa taas perheeseen saattaa kuulua vanhempiakin sukupolvia, tai sisaruksia ja heidän perheitään. Näin heidänkin puoleen on helpompi kääntyä erilaista sosiaalista tukea tarvittaessa. Tuloksissa saattaa näkyä myös suomalaisten vastaajien kaupunkilaistuminen, sillä naapurien osuus tuen tarjoajina oli suomalaisten osalta melko olematonta. Naapureilta ollaan valmiita ottamaan lähinnä vain materiaalista tukea. Käsitykseni perustuu siihen, että kaupungeissa naapureita tunnetaan harvemmin, saattaka että heidän kanssaan ystäväystyisi tai muuten kokisi naapuriaan kovin läheiseksi. Etelä-Afrikassa edelleen asuu iso osa väestöstä maaseudulla ja siellä naapureidenkin tuki saattaa olla elintärkeää.

Hyvinvointivaltion merkitystä ihmisten sosiaalisten verkostojen muodostumiseen ei voi väheksyä. Mitä suuremmat valtion sosiaaliset menot ovat, sitä vähemmän esiintyy sosiaalisia läheissuhteita. Tämän huomasi omassa tutkimuksessani Suomen kohdalla. Pohjoismaisella hyvinvointivaltiolla, Suomella, on todennäköisesti suuremmat sosiaalimenot kuin liberalistisella Etelä-Afrikalla ja se näkyy myös ihmisten sosiaalisissa verkostoissa. Eteläafrikkalaisilla on vahvemmat läheissuhteet kuin suomalaisilla, jotka ovat tottuneet hyvinvointivaltion tuottamiin palveluihin. Vahva sitova pääoma ei kuitenkaan kehity sosiaalisesti tueksi jos valtiossa on paljon sosiaalisia ongelmia ja heikko virallinen sosiaaliturva. Jos kehittyneissä hyvinvointivaltioissa virallinen sosiaalinen tuki heikkenee, heikkenee myös sosiaalinen pääoma ja samalla sosiaalinen tuki. Hyvinvointivaltio ja sosiaalinen pääoma ovatkin keskinäisessä riippuvuussuhteessa toisiinsa. Hyvinvointivaltiollinen kehitys ei näyttäisikään estävän sosiaalisen pääoman kehittymistä mutta heikko sosiaalinen pääoma voi helposti vähentää hyvinvointivaltion kannatusta. Aineiston tulokset viittaavat siihen, että Etelä-Afrikassa koulutus ja yhteiskuntaluokka vielä lisäävät ihmisten sosiaalisuutta, Suomessa kehitys ei ole niin selvää. Tämän mukaan länsimaisuus on yleistymässä Etelä-Afrikassakin ja muokkaamassa ihmisten elämäntapoja sosiaalisesta yksilökeskeisempään, jolloin elämän modernisoituessa ihmisten lähiyhteisöt heikkenevät. Länsimaissa verkostoista haetaan yleensäkin enemmän apua tunne-elämän ja kodin ongelmiin ja jätetään taloutta ja politiikkaa koskevat asiat markkinoiden ja instituutioiden huoleksi. Poliittisesti ja taloudellisesti epävakaisissa yhteiskunnissa taas turvaututaan verkostoihin

enemmän myös poliittisissa ja taloudellisissa ongelmissa, jolloin suhteet tärkeisiin institutionaalisiin vaikuttajiin ja ryhmiin saattava osoittautua arvokkaiksi.

Henkilöiden ja ryhmien väliset sosiaaliset siteet ja niiden muodostamat verkostot ovat tärkeitä yksilön sosiaalisen pääoman muodostumiselle. Tärkeää on varsinkin, että yhteiskunnan eri alueilla toimivat ihmiset ovat tekemisissä toistensa kanssa ja verkostot ovat laajoja. Heikot sosiaaliset siteet ovat tärkeitä, jotta informaatiota voitaisiin välittää mahdollisimman paljon. Informaatiota kertyykin erityisen paljon erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin kuulumisen kautta. Heikot siteet välittävät hyvin informaatiota päivittäisen elämänpiirin ulkopuolelta ja toimivat siltoina erilaisten pienryhmien välillä. Heikot siteet ja yhdistävä sosiaalinen pääoma myös lisäävät toimijoiden välisiä yhteistyömahdollisuuksia ja lisäävät sosiaalista yhteenkuuluvaisuutta. Yhdistävän sosiaalisen pääoman nimi viittaakin verkoston kykyyn yhdistää erilaisia ihmisiä ja ihmisryhmiä. Vahvojen sosiaalisten siteiden ja sitovan sosiaalisen pääoman merkitys taas liittyy toimijoiden väliseen sitoutumiseen. Luottamus toisten ihmisten vilpittömyyteen ja vastavuoroiseen suhtautumiseen sitouttaa yksilöitä yhteistoimintaan. Yksilön ja yhteiskunnan kannalta tärkeintä olisi tasapainottaa erilaiset sosiaalisen pääoman muodot. Sitovaa ja yhdistävää sosiaalista pääomaa tarvitaan molempia yhteiskunnan suotuisan kehityksen varmistamiseksi. Länsimaisen elämäntavan yleistyessä myös vähemmän kehittyneissä maissa, olisi tärkeää varmistaa, ettei arvojen yksilöllistyminen johtaisi yhteiskunnallisten ristiriitojen kärjistymiseen ja jättäisi sosiaalisen pääoman kehittymistä heikoksi. Etelä-Afrikassa olisi tällä hetkellä varmasti järkevää yrittää lisätä yhteisöjen ja eri ryhmittymien välistä yhteistyötä, jolloin yhdistävä sosiaalinen pääoma pystyisi kasvamaan yhdessä demokraattisen kehityksen kanssa. Suomessa taas on tulevaisuudessa todennäköisesti yhä enemmän tarvetta toimiville lähiverkostoille ja sitovalle sosiaaliselle pääomalle julkisen puolen heikentyvän taloudellisen tilanteen vuoksi. Suomessa vaan tulisi varoa, ettei yksilöiden erilaistumisen kautta yhteiskunta sirpaloidu liikaa, jolloin yhteisöllisyyttä on vaikea rakentaa. Molemmissa maissa löytyy siis kehitettävää ja sosiaalisen pääoman optimaaliselle toimimiselle tärkeää olisikin kaikkien sen osa-alueiden tasaveroinen edustus.

Lähdeluettelo

Anttonen, Anneli, Sipilä, Jorma (2000) suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Vastapaino. Tampere.

Burt, Ronald, S. (2000) The network structure of social capital. Teoksessa Robert I. Sutton & Barry M. Staw (toim.) Research in organizational behaviour [viitattu joulukuussa 2005]. Saatavilla www-muodossa:

<http://gsbwww.unchicago.edu/fac/ronald.burt/research/NSSC.pdf>

Butler, Anthony (2004) Contemporary South Africa. Palgrave Macmillan.

Casti, John, L. (1995) The theory of networks. Teoksessa David Batten & John Casti & Roland Thord (toim.) Networks in action – Communication, economics and human knowledge. Springer-Verlag. Berlin – Heidelberg.

Esping-Andersen, Gosta (1999) Social foundations of postindustrial economies. Oxford university press. Oxford.

Ferrand, Alexis, Mounier, Lise, Degenne, Alain (1999) The diversity of personal networks in France – social stratification and relational structures. Teoksessa Barry Wellman (toim.) Networks in the global village. Westview Press. Colorado, Oxford.

Fukuyama, Francis (2000): Social capital and civil society. IMF working paper [viitattu joulukuussa 2005]. Saatavilla www-muodossa:
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0074.pdf>

Gough, Ian (2000) Global capital, human needs and social policies. Palgrave. New York.

Grootaert, Christian, Bastelaer van, Thierry (2002) Introduction and overview. Teoksessa Christiaan Grootaert & Thierry van Bastelaer (toim.) The role of social capital in development – An empirical assessment. Cambridge university press.

Haavio-Mannila, Elina (1984) Perhe hoiva- ja tunneyhteisönä. Teoksessa Elina Haavio-Mannila & Riita Jallinoja & Harriet Strandell: Perhe, työ ja tunteet – Ristiriitoja ja ratkaisuja. WSOY. Juva.

Healy, Tom (2003) Social capital: challenges for its measurement at international level. Anniversary conference on 'Sustainable ties in the information society ' March 2003 [viitattu joulukuussa 2005]. Saatavilla www-muodossa:

<http://spitswww.uvt.nl/web/fsw/lustrum/papers/healy.pdf>

Hyyppä, Markku T. (2002) Kuorossa elämä pitenee, sosiaalinen pääoma ja terveys. Teoksessa Petri Ruuskanen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. PS – kustannus. Jyväskylä.

Ilmonen, Kaj (2000) Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä.

Ilmonen, Kaj (2005) Luottamuksen operationalisoinnista. Teoksessa Pertti Jokivuori (toim.) Sosiaalisen pääoman kentät. Minerva Kustannus Oy. Jyväskylä.

Jokinen, Kimmo (2002) Terve elämä tämänhetkisyiden kulttuurissa. Teoksessa Petri Ruuskanen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. PS – kustannus. Jyväskylä.

Kajanoja, Jouko (1999) Sosiaalisen pääoman merkitys – Social capital. Snellman-instituutin B-sarja 42. Kuopio.

Kinnunen, Petri (1998) Hyvinvoinnin ruletti. Acta universitatis Lapponiensis 20. Rovaniemi.

Knack, Stephen (2002) Social capital, growth and poverty: a survey of cross-country evidence. Teoksessa Christiaan Grootaert & Thierry van Bastelaer (toim.) The role of social capital in development – An empirical assessment. Cambridge university press.

Kosonen, Pekka (1997) Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot. Tammer - Paino oy. Tampere.

Kotakari, Ulla, Rusanen, Timo (1996) Mihin kansalaiset turvautuvat. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) Välittävät verkostot. Vastapaino.

Lee, Barrett, A., Campbell, Karen, E. (1999) Neighbour networks of black and white Americans. Teoksessa Barry Wellman (toim.) Networks in the global village. Westview Press. Colorado, Oxford.

Lehtonen, Heikki ja Kääriäinen Juha: Hyvinvointivaltiot ja sosiaalisen pääoman ulottuvuudet – vertaileva tutkimus 21 maasta. Teoksessa Jokivuori Pertti (toim.) Sosiaalisen pääoman kentät. Minerva kustannus oy. Jyväskylä, 293-312.

Lin, Nan (2001) Building a network theory of social capital. Connections 22(1),28-51 [viitattu joulukuussa 2005]. Saatavilla www-muodossa:

[http://www.insna.org/Connections-Web/Volume22-1/V22\(1\)-28-51.pdf](http://www.insna.org/Connections-Web/Volume22-1/V22(1)-28-51.pdf)

Matthies, Aila-Leena (1996) Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) Välittävät verkostot. Vastapaino.

Narayan, Deepa (1999) Bonds and bridges. Social capital and poverty. The world bank poverty reduction and economic management network poverty division [viitattu joulukuussa 2005]. Saatavilla www-muodossa:

http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/1999/10/07/000094946_9909231154006/Rendered/PDF/multi_page.pdf

Newton, Kenneth (1999) Social capital and democracy in modern Europe. Teoksessa Jan Van Deth & Marco Maraffi & Kenneth Newton & Paul F. Whiteley (toim.) Social capital and european democracy. Routledge/ECPR studies in European political science.

Niemelä, Jorma (2002) Identiteettityö, sosiaalinen pääoma ja marginaalista murtautuminen. Teoksessa Petri Ruuskanen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. PS – kustannus. Jyväskylä.

Putnam, Robert D., Feldstein, Lewis M., (2003) Better together, restoring the American community. Simon & Schuster. New York.

Rotberg, Robert I. (2001) Social capital and political culture in Africa, America, Australasia and Europe. Teoksessa Robert I. Rotberg (toim) Patterns of social capital. Stability and change in historical perspective. Cambridge University Press. Cambridge.

Ruuskanen, Petri (2000) Luottamus verkostotalouden laidalla. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä.

Ruuskanen, Petri (2001) Sosiaalinen pääoma – käsitteet, suuntauksat ja mekanismit. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Helsinki: Oy Nordprint Ab [viitattu joulukuussa 2005]. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.vatt.fi/julkaisut/t/t81.pdf>

Ruuskanen, Petri (2002) Sosiaalinen pääoma hyvinvointipoliittisessa keskustelussa. Teoksessa Petri Ruuskanen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi, näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. PS – kustannus. Jyväskylä.

Sihvo, Tuire (1996) Kansalaisvastuu ja hyvinvointipalvelut. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) Välittävät verkostot. Vastapaino.

Sik, Endre, Wellman, Barry (1999) Network capital in capitalist, communist and postcommunist countries. Teoksessa Barry Wellman (toim.) Networks in the global village. Westview Press. Colorado, Oxford.

Voipio, Timo (2000) Sosiaalinen pääoma ja köyhyiden vähentäminen. Teoksessa Jouko Kajanoja & Jussi Simpura (toim.) Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. Stakes, raportteja 252. Helsinki.

Wellman, Barry (1999) Esipuhe teoksessa Barry Wellman (toim.) Networks in the global village. Westview Press. Colorado.

Wellman, Barry (1999) The network community – an introduction. Teoksessa Barry Wellman (toim.) Networks in the global village. Westview Press. Colorado, Oxford.

Wellman, B., Frank, K. (2000) Network capital in a multi-level world: getting support from personal communities. Teoksessa Nan Lin & Ron Burt & Karen Cook (toim.) Social capital: theory and research [viitattu joulukussa 2005]. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.chass.utoronto.ca/%7Ewellman/publications/networkcapital/hlmnan10.pdf>

Wellman, Barry, Gulia, Milena (1999) The network basis of social support – a network is more than the sum of its ties. Teoksessa Barry Wellman (toim.) Networks in the global village. Westview Press. Colorado, Oxford.

Wellman, Barry, Potter, Stephanie (1999) The elements of personal communities. Teoksessa Barry Wellman (toim.) Networks in the global village. Westview Press. Colorado, Oxford.

Whiteley, Paul F. (1999) The origins of social capital. Teoksessa Van Deth Jan & Maraffi Marco & Newton Kenneth & Whiteley Paul F. (toim.) Social capital and european democracy. Routledge/ECPR studies in European political science.

Woolcock, Michael (2000) Sosiaalinen pääoma: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Teoksessa Jouko Kajanoja & Jussi Simpura (toim.) Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. Stakes, raportteja 252. Helsinki.

Liitteet

Liite 1. Tutkimuksessa analysoidut kysymykset

11. Kuinka usein tapaatte tätä veljeä tai sisarta tai vieraillette hänen luonaan?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Hän asuu samassa taloudessa kuin minäkin ...	1
Päivittäin.....	2
Useita kertoja viikossa	3
Vähintään kerran viikossa	4
Vähintään kerran kuukaudessa	5
Useita kertoja vuodessa	6
Harvemmin	7

12. Entä kuinka usein olette yhteydessä tämän veljen tai sisaren kanssa puhelimitse, kirjeitse, sähköpostitse tai faksilla?

Päivittäin.....	1
Useita kertoja viikossa	2
Vähintään kerran viikossa	3
Vähintään kerran kuukaudessa	4
Useita kertoja vuodessa.....	5
Harvemmin.....	6

15. Kuinka usein tapaatte tätä aikuista lasta?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto

Hän asuu samassa taloudessa kuin minäkin ...	1
Päivittäin.....	2
Useita kertoja viikossa	3
Vähintään kerran viikossa	4
Vähintään kerran kuukaudessa	5
Useita kertoja vuodessa	6
Harvemmin	7

16. Entä kuinka usein olette yhteydessä tähän poikaan tai tyttären joko puhelimitse, kirjeitse, sähköpostitse tai faksilla? Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Päivittäin.....	1
Useita kertoja viikossa	2
Vähintään kerran viikossa	3
Vähintään kerran kuukaudessa	4
Useita kertoja vuodessa.....	5
Harvemmin	6

17. Seuraavaksi kysymyksiä isästänne. Kuinka usein tapaatte isäänne tai vieraillette hänen luonaan?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Isäni ei ole enää elossa	1
Hän asuu samassa taloudessa kuin minäkin	2
Päivittäin	3
Useita kertoja viikossa.....	4
Vähintään kerran viikossa	5
Vähintään kerran kuukaudessa	6
Useita kertoja vuodessa	7
Harvemmin	8
En koskaan	9
En tiedä, missä isäni asuu.....	10

18. Kuinka usein olette yhteydessä isäänne joko puhelimitse, kirjeitse, sähköpostitse tai faksilla?

Päivittäin.....	1
Useita kertoja viikossa	2
Vähintään kerran viikossa	3
Vähintään kerran kuukaudessa	4
Useita kertoja vuodessa.....	5
Harvemmin	6
En koskaan.....	7

19. Entä kuinka usein tapaatte äitiänne tai vieraillette hänen luonaan?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Äitini ei ole enää elossa	1
Hän asuu samassa taloudessa kuin minäkin	2
Päivittäin	3
Useita kertoja viikossa.....	4
Vähintään kerran viikossa	5
Vähintään kerran kuukaudessa	6
Useita kertoja vuodessa	7
Harvemmin	8
En koskaan	9
En tiedä, missä äitini asuu.....	10

20. Kuinka usein olette yhteydessä äitiinne joko puhelimitse, kirjeitse, sähköpostitse tai faksilla?

Päivittäin.....	1
Useita kertoja viikossa	2
Vähintään kerran viikossa	3
Vähintään kerran kuukaudessa	4
Useita kertoja vuodessa.....	5
Harvemmin	6
En koskaan.....	7

22. Kuinka usein olette viimeksi kuluneiden neljän viikon aikana ollut yhteydessä seuraavassa mainittujen sukulaisten kanssa? Rengastakaa jokaiselta riviltä sopiva vaihtoehto.

	Useammin kuin kahdesti viimeksi kuluneiden 4 viikon aikana	Kerran tai kahdesti viimeksi kuluneiden 4 viikon aikana	En kertaakaan viimeksi kuluneiden 4 viikon aikana	Minulla ei ole tällaisia elossa olevia sukulaisia
a) Eri kotitaloudessa asuviin lapsiinne	1	2	3	4
b) Muihin veljiin tai sisariin kuin eniten tapaamaanne.....	1	2	3	4
c) Appivanhempiin	1	2	3	4
d) Veljen tai sisaren lapsiin.....	1	2	3	4
e) Setiin/enoihin tai täteihin	1	2	3	4
f) Serkkuihin.....	1	2	3	4
g) Vävyihin tai miniöihin	1	2	3	4
h) Lankoihin tai kälyihin.....	1	2	3	4

27. Kuinka usein tapaatte läheisintä tai parasta ystävääne?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Hän asuu samassa taloudessa kuin minäkin	1
Päivittäin	2
Useita kertoja viikossa.....	3
Vähintään kerran viikossa	4
Vähintään kerran kuukaudessa	5
Useita kertoja vuodessa	6
Harvemmin	7
En koskaan	8

28. Kuinka usein olette yhteydessä tähän läheisimpään ystävääne joko puhelimitse, kirjeitse, faksilla tai sähköpostitse?

Päivittäin.....	1
Useita kertoja viikossa	2
Vähintään kerran viikossa	3
Vähintään kerran kuukaudessa	4
Useita kertoja vuodessa.....	5
Harvemmin	6
En koskaan.....	7

30. Oletetaan, että olette vilustunut ja Teidän täytyy olla vuoteessa muutama päivä ja tarvitsette apua kotitöihin, ostoksilla käymiseen jne. Kenen puoleen seuraavista henkilöistä kääntyisitte ensisijaisesti ja kenen puoleen toissijaisesti apua saadaksenne?

Rengastakaa molemmista sarakkeista vain yksi vaihtoehto.

	Ensisijaisesti	Toissijaisesti
Aviomies, vaimo, asuinkumppani.....	1	1
Äiti	2	2
Isä	3	3
Tytär	4	4
Miniä.....	5	5
Poika	6	6
Vävy	7	7
Sisar	8	8
Veli	9	9
Muu sukulainen.....	10	10
Muu aviopuolison sukulainen.....	11	11
Läheinen ystävä.....	12	12
Naapuri	13	13
Joku työtoverinne	14	14
Joku kunnan palveluksessa oleva avustaja.....	15	15
Joku jolle maksatte avusta	16	16
Joku muu	17	17
En kääntyisi kenenkään puoleen	18	18

31. Oletetaan, että Teidän pitäisi lainata suuri summa rahaa. Kenen puoleen seuraavista henkilöistä kääntyisitte ensisijaisesti ja kenen puoleen toissijaisesti saadaksenne lainaa?

Rengastakaa molemmista sarakkeista vain yksi vaihtoehto.

	Ensisijaisesti	Toissijaisesti
Aviomies, vaimo, asuinkumppani.....	1	1
Äiti	2	2
Isä	3	3
Tytär	4	4
Poika	5	5
Sisar	6	6
Veli	7	7
Muu sukulainen.....	8	8
Muu aviopuolison sukulainen.....	9	9
Kummi	10	10
Läheinen ystävä.....	11	11
Naapuri	12	12
Joku työtoverinne	13	13
Sosiaalitoimi	14	14
Pankki tai muu luottolaitos.....	15	15
Yksityinen rahanlainaaja	16	16
Joku muu	17	17
En kääntyisi kenenkään puoleen	18	18

32. Oletetaan, että tunnette olonne alakuloiseksi tai masentuneeksi. Haluisitte puhua asiasta. Kenen puoleen seuraavista henkilöistä kääntyisitte ensisijaisesti ja kenen puoleen toissijaisesti puhuaksenne asiasta? Rengastakaa molemmista sarakkeista vain yksi vaihtoehto.

	Ensisijaisesti	Toissijaisesti
Aviomies, vaimo, asuinkumppani.....	1	1
Äiti	2	2
Isä.....	3	3
Tytär	4	4
Poika.....	5	5
Sisar	6	6
Veli	7	7
Muu sukulainen	8	8
Muu aviopuolison sukulainen.....	9	9
Läheinen ystävä.....	10	10
Naapuri	11	11
Joku työtoverinne	12	12
Pappi/muu uskonnollisen yhteisön työntekijä	13	13
Lääkäri	14	14
Psykologi tai muu ammattiauttaja	15	15
Itseapuryhmä	16	16
Joku muu	17	17
En kääntyisi kenenkään puoleen	18	18

34. Ihmiset saavat monella tavalla tietoa vapaista työpaikoista: muilta ihmisiltä, ilmoituksista tai työvoimatoimistoista. Miten itse saitte tietää nykyisestä työpaikastanne?

Jos ette juuri nyt ole palkkatyössä, vastatkaa tähän kysymykseen viimeisimmän työpaikkanne osalta. Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

En ole koskaan ollut palkkatyössä	1
Omilta vanhemmilta, veljiltä tai sisarilta	2
Muilta sukulaisilta	3
Läheiseltä ystävältä	4
Tuttavalta	5
Työvoimaviranomaisilta	6
Yksityisestä työnvälitystoimistosta	7
Koulusta tai yliopistosta	8
Ilmoituksesta tai mainoksesta.....	9
Työnantaja otti minuun yhteyttä	10
Otin yhteyttä työnantajaan ja kysyin töitä	11

Liite 2. Tutkimuksessa käytettyjä taulukoita

Taulukko 1. Vastaajien koulutus maittain.

Koulutus	Etelä-Afrikka %	Suomi %
ei koulutusta	8,8	0
peruskoulu	22,8	21,6
toisen asteen koulutus	54,1	50,7
alempi korkeakoulututkinto	10,5	26,1
ylempi korkeakoulututkinto	3,8	1,6

Taulukko 2. Vastaajien jakaantuminen eri yhteiskuntaluokkiin

Yhteiskuntaluokka	Etelä-Afrikka %	Suomi %
ei mikään, ei osaa valita	0	3,5
alaluokka	46,6	4
työväenluokka	26,9	21,5
keskiluokka	24,7	57,3
yläluokka	1,8	13,8